

Män och maskulinitet i rörelse – Kris, utveckling och förändring

Thomas Johansson & Johannes Lunneblad
Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande,
Göteborgs Universitet, 2012

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	3	FALLSTUDIE 3	35
INLEDNING	4	Jalla för alla	35
Rapportens disposition	5	Bakgrund	35
METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER	6	Skyddsvärnet	35
Urval	6	Metoder	36
Genomförande	6	Deltagarperspektiv	37
Etik	7	Projektets utveckling	37
Fallstudierna	7	Diskussion	38
TEORETISK ORIENTERING	9	FALLSTUDIE 4	39
Pedagogik	9	Mottagningen för unga män	39
Maskulinitet	9	Ungas psykiska ohälsa	39
PROJEKTEN	13	Stadsmissionen	39
Kompensatorisk pedagogik	13	Målgrupp och metoder	41
Utgångspunkter och målgrupp och tillvägagångssätt	14	Utmaningar och lärdoma	41
Ung manlighet som något problematiskt	14	Diskussion	41
Att stärka självbilden	14	Avslutande kommentarer fallstudierna	42
Metoden som mål och resultat	16	SLUTSATSER – UTVÄRDERINGEN	43
Att lokalisera och motivera målgrupper	17	Spridning och avtryck	43
Organisatoriska problem	18	Bilder av unga män, maskulinitet och samhälle ...	45
Tiden efter stödet från Allmänna Arvsfonden ...	19	Kompensatoriska projekt	45
Sammanfattning	20	Normkritiska projekt	45
Normkritiska projekt	21	Avslutande kommentar	46
Utgångspunkter, målgrupp och tillvägagångssätt	21	LITTERATUR	47
Kritik av ung maskulinitet	22	APPENDIX 1	50
Kultur- och identitetskritik	23	Projekt som ingår i studien	50
Metoder	24		
Svårigheter	26		
Tiden efter stödet från Allmänna Arvsfonden ...	28		
Sammanfattning	28		
Diskussion	29		
FALLSTUDIE 1	30		
Killforum på nätet	30		
Män för jämställdhet	30		
Målsättning	30		
Metoder	31		
FALLSTUDIE 2	33		
Machofabriken	33		
Målsättning	33		
Metoder	33		
Visioner och resultat	34		

SAMMANFATTNING

I denna rapport har vi utvärderat 44 projekt som under perioden 1995–2011 beviljats medel från Allmänna arvsfonden. Gemensamt för projekten är att pojkar och unga män direkt eller indirekt varit målgrupp. Frågeställningar som belyses är följande: Vilka spår lämnar Allmänna arvsfondens pengar och under vilka betingelser lämnar pengarna spår? Vilka framkomliga vägar finner projekten och vilka hinder stöter de på? Hur upplever målgrupperna insatserna? Vilken bild av att vara pojke/man finns i projekten? Vilken bild av pojkars/mäns värld ger projekten? Vilka pojkar vill projekten nå, vilka når man och vilka når man inte? Vi diskuterar även kvantitativa aspekter, såsom antalet personer som varit verksam i projektet och eventuella kostnadsbesparingar som kan göras med erfarenheter från projekten.

Utvärderingen är baserad på olika forskningsmetoder som intervjuer, textanalys och i viss mån också observationer och enkäter. Analysen och tillväggångssättet har en processuell och analytisk inriktning, där vi tolkar resultatet utifrån ett bredare perspektiv på pedagogiska utgångspunkter och samtida konstruktioner av ”manlighet”.

De allra flesta av de projekt vi utvärderat kom att slutföra arbetet med vad de beviljades medel för att genomföra. I några fall blev det i mindre utsträckning än planerat och några projekt kom att byta inriktning då de stötte på problem. Frågan om vilken spridning och vilka avtryck som projekten lämnat efter sig är komplex. Texter och filmer finns i regel kvar och är tillgängliga efter att projekten är avslutade. Anordnade föreläsningar och seminarier, men också teaterföreställningar, är något som sker i ögonblicket. Spridning av filmer, publikationer, föreläsningar, föreställningar, etc. kan mätas med kvantitativa mått, exempelvis med avseende på hur många som deltog på ett möte.

Projektet som drivs av etablerade organisationer tycks ha en högre överlevnadsgrad än de som drivs av mindre etablerade organisationer eller grupper. Etablerade organisationer tycks också ha lättare att finna partners att samverka med. I projektet som styrs av personer med kortare projektanställningar kan vi också se hur kunskaper och erfarenheter från projektet riskerar att försvinna efter att projektet avslutats. Detta leder vidare till frågan hur mycket av de erfarenheter och kunskaper som samlas i projektet som förs vidare inom organisationerna. Likaså hur mycket av de kunskaperna som finns inom organisationerna och föreningarna som handlar om att söka nya pengar.

I analysen av projektens innehåll och arbetssätt har teorierna kring maskulinitet kombinerats med ett pedagogiskt perspektiv på de lärandeprocesser som ägt rum inom projekten. Vi använder oss här av kategorierna kompensatorisk pedagogik och normkritisk pedagogik för att analysera den relation mellan maskulinitet och samhälle som på olika sätt förmedlas genom projekten.

Bland projekten med en *Kompensatorisk pedagogik* har vi lyft fram två teman. Det första temat är *Ung manlighet som något problematiskt*. Bland dessa projekt kan vi se hur unga män beskrivs befinna sig i en riskfylld situation i samhället. Pojkar och unga män behöver kompenseras för frånvarande pappagestalter eller brister i den egna förmågan att ta ansvar för sin sexualitet och undvika ett våldsamt beteende. Det andra temat är: *Stärka självbilden*. Dess projekt vänder sig till pojkar och unga män utifrån en specifik problematik, exempelvis olika funktionsnedsättningar, men också utifrån specifika livssituationer där det finns ett behov av att lära sig samtala och förstå det egna jaget.

I projekten som arbetar utifrån en *Normkritisk pedagogik* har vi valt att lyfta fram två innehållsliga teman. Det första temat är *Kritik av ung maskulinitet*. Dessa projekt tar sin utgångspunkt i en kritik av dominerande föreställningar och förväntningar om vad det innebär att vara ung man. Det andra temat är: *Kultur- och identitetskritik*. I denna kategori finns projekt som har vänt sig till pojkar och unga män utifrån kulturella och etnisk identiteter tillhörande en minoritetsgrupp i det svenska samhället.

Utvärderingen visar att projekten med en kompensatorisk ansats ofta har som utgångspunkten att unga män befinner sig i en riskfylld situation i samhället där de inte klarar att ta ansvar för sin sexualitet och undvika ett våldsamt beteende. Problemet definieras till stor del ligga inom de unga männen som behöver lära sig samtala och förstå det egna känslolivet. Även i de projekt som haft normkritiska utgångspunkter finns bilden av ung manlighet som något riskfyllt. Unga män beskrivs här som pressade och vilsna i inför samhällets förväntningar och krav på dem som unga män. Det finns alltså här ett tydligare samhällsperspektiv jämfört med de kompensatoriska projekten. Gemensamt är en vilja att påverka individens förmåga att förhålla sig kritisk till de bilder av manlighet som finns i samhället.

INLEDNING

I denna rapport har vi utvärderat 44 projekt som under perioden 1995–2011 beviljats medel från Allmänna arvsfonden. Gemensamt för de projekt vi utvärderat är att pojkar och unga män direkt eller indirekt varit målgrupp. Sökorden som använts för att välja ut projekten har varit: *pojkar, pojke, män, killar, killprojekt* och *pappor*. En fullständig lista av projekten finns som bilaga i slutet av rapporten.

Arvsfonden har som uppdrag att stödja ideella föreningar och andra icke-vinstdrivande organisationer, som vill pröva nya idéer och arbetsmetoder för att på så sätt kunna utveckla och förbättra sina verksamheter för barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning. Bidrag beviljas med avsikt att ge organisationer och föreningar möjlighet att pröva nya idéer som kan leda till metodutveckling och till nya arbetsmetoder. Projekt med ett jämställdhetsperspektiv och som verkar för etnisk och kulturell integration ses som prioriterade. Projekten som beviljas medel ska ha en utvecklad plan för hur verksamheten ska kunna fortsätta och leva kvar efter projektets slut. För att få stöd ur fonden krävs också en egen insats av den sökande. Det kan till exempel handla om ideellt arbete eller att upplåta lokaler för projektet. Viktigt är också att den målgruppen som Allmänna arvsfonden vänder sig till genom projekten ges möjlighet att göra sig hörda i samhället. Målgrupper ska medverka i hela projektet, från planering till genomförande och till planen för fortsättningen. Tanken är att projekten i förlängningen ska fungera som inspirerande förebilder och att erfarenheter och kunskaper från projekten ska spridas i samhället. Vi kommer längre fram i texten att närmare diskutera genomförandet av projekten och resultat. Men vi vill först ge en introduktion till hur utvärderingen kan placeras inom ramen för forskningen kring om vad det innebär att vara pojke, ung man och man i dagens samhälle.

Inom feministisk forskning och genusforskning har länge det dominerade perspektivet varit att män i första hand har betraktats som delaktiga i skapandet och upprätthållandet av ett patriarkat. Män och manlighet har setts som roten och huvudförklaringen till många av de problem feminister ägnat sig åt att förstå och förklara – och därmed har man inte sett något behov av att problematisera, och framför allt inte nyansera, bilden av maskulinitet. Ett brott mot denna syn sker då Raewyn (tidigare Robert) Connell publicerar *Maskuliniteter*. I och med denna text problematiseras

och diskuteras maskulinitet på ett kritiskt och nyanserat sätt (Connell 1995/2008). Boken har haft en enorm betydelse för den kritiska mansforskningen och för hur vi ska analysera och närma oss konstruktionen av det manliga.

Sedan slutet av 1990-talet går det också att finna ett allt större intresse för frågor kring män och manlighet. Den amerikanska journalisten Susan Faludi, som blev global kändis med sin bok om sveket mot kvinnorna (*Backlash*), skriver nu tillångas förvåning en bok om den utsatta manligheten. I *Stiffed. The betrayal of the modern man*, ger Susanne Faludi (2000) en bild av en skör och bräcklig manlighet. Parallellt med journalisters och författares beskrivningar av den moderna manligheten växer det också fram en internationell forskningstradition med fokus på män och manlighet. Under de senaste tio åren har det skapats ett allt tydligare fält kring maskulinitetsforskning eller som det ofta benämns ”kritisk maskulinitetsforskning”. Epitetet kritisk läggs till för att på ett kraftfullt sätt markera tillhörigheten till en feministisk tradition (Hearn 2004). Den kritiska maskulinitetsforskningen sorterar vanligtvis, och i sällskap med HBT-forskning, under någon form av genusparaply och ses som del av ämnet genusvetenskap (Ambjörnsson 2008).

Med avstamp i den forskning som utvecklats kring maskuliniteter har vi på uppdrag av Allmänna arvsfonden avsett att ta tillvara på spår och avtryck från de 44 projekt som beviljats medel för verksamheter som riktar sig till pojkar/män. Vi kommer också att behandla kvantitativa aspekter såsom antalet personer som varit verksamma i projektet och eventuella kostnadsbesparingar som kan göras med erfarenheter från projekten. Uppdraget är formulerat på följande sätt:

Frågeställningar som belyses är följande:

- Vilka spår lämnar Allmänna arvsfondens pengar och under vilka betingelser lämnar pengarna spår?
- Vilka framkomliga vägar finner projekten och vilka hinder stöter de på?
- Hur upplever målgrupperna insatserna?
- Vilka pojkar vill projekten nå, vilka når man och vilka når man inte?
- Vilken bild av att vara pojke/man finns i projekten?
- Vilken bild av pojkars/mäns värld ger projekten?

Rapportens disposition

I nästa kapitel redogör vi för rapportens *Metodologiska utgångspunkter*. Vi beskriver här hur vi arbetat med intervjuer och dokumentstudier och i viss mån kompletterat dessa metoder med enkäter och observationer. Vi diskuterar även förutsättningarna för arbetet och de svårigheter vi stött på samt rapportens styrkor och svagheter. I kapitlet därefter behandlas studiens *Teoretiska orientering*. I denna del beskrivs de teorier som legat till grund för arbetet samt tidigare forskning kring ungdomar och maskulinitet. Vi har här strävat efter att både ge en bredare bild av området och lyfta fram några centrala teman, vilka återkopplar till då vi diskuterar bilden av manlighet i projekten. Därefter beskrivs och analyseras projekten. Vi redogör här för: *målsättning, metoder, svårigheter* och *tiden efter medlen från Allmänna arvsfonden*. Denna del av texten är uppdelad utifrån projektens pedagogiska perspektiv. Vi inleder med att beskriva de projekt som arbetat utifrån en *Kompensatorisk pedagogik*. Vi lyfter här fram två innehållsliga kategorier: *Ung manlighet som något problematiskt* och *Stärka självbilden*. Därefter belyser vi de projekt som arbetat utifrån en *Normkritisk pedagogik*. Vi lyfter också här fram två innehållsliga kategorier: *Kritik av ung maskulinitet* och *Kultur- och identitetskritik*. Denna del följs av att vi presenterar Fallstudierna. De projekt som behandlas här är: *Killforum på nätet, Machofabriken, Jalla för alla* och *Mottagningen för unga män*. Avslutningsvis diskuterar vi slutsatserna från utvärdering med fokus på spridning och avtryck och den bild av maskulinitet och unga mäns relation till samhället som finns i projekten.

METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER

Utvärderingen är baserad på olika forskningsmetoder som textanalys, intervjuer och i viss mån också observationer. Analytiskt utgår vi från en kritiskt tolkande narrativ tradition. Vår avsikt är att skapa en fördjupad bild av dynamik, processer och skeenden. Vi har inte haft som avsikt att mäta effekter av projekten, vilket ofta är svårt i denna typ av utvärdering. Detta är med andra ord inte en effektstudie. Analysen och tillvägsgångsättet har istället en processuell och analytisk inriktning, där vi tolkar resultatet utifrån ett bredare perspektiv på pedagogiska utgångspunkter och samtida konstruktioner av ”manlighet”. Det handlar om att kartlägga vad deltagarna i projekten upplever att de lyckats med och vilka problem de stött på i sitt arbete. Vi är också intresserade målgruppernas erfarenheter, upplevelser och syn på verksamheten. Avsikten med designen är att få fram en bred och relativt generell bild av samtliga projekt. Utifrån denna bild har vi sedan valt fyra fallstudier. Syftet med fallstudierna är att belysa framträdande teman i projekten och att fördjupa förståelsen för verksamma och framgångsrika komponenter och arbetsmetoder.

Urval

Urvalet av projekt har gjorts av Allmänna arvsfonden utifrån de projekt som angett *pojkar, pojke, män, killar, killprojekt* och *pappor* som nyckelord i sina ansökningstexter. Bland projekten finns en stor variation med avseende på målsättning, ambitionsnivå och de metoder som använts. De flesta projekten är från Stockholmsområdet, 25 av projekten kan geografiskt placeras i detta område. I södra Sverige finns projekt från bland annat Växjö, Karlskrona och Kalmar. Från norra Sverige finns det ett projekt från Luleå och ett projekt från Umeå. Något förvånande är kanske att det är få projekt från Göteborg och Malmö relaterat till befolkningmängden i dessa städer. Det finns endast tre projekt från Göteborgsområdet och ett från Malmö. Beloppet som sammanlagts har betalats ut till projekten är 87 493 000 kronor. Hur denna summa är fördelad mellan projekten varierar beroende på längd och omfattningen av det arbetet som har planerats och genomförts.

Genomförande

Hösten 2010 började vi med att ringa runt till samtliga projekt. Intentionen var att intervjuva samtliga ansvariga och att komma i kontakt med såväl verksamma i som målgruppen för projekten.

Det visade sig ganska snart att målsättning att komma i kontakt med ansvariga och målgruppen var svår att uppnå. Några av projekten blev beviljade medel för mer än 17 år sedan. Flera telefonnummer var därför inte längre aktuella och det fanns inte heller någon information på webben, vare sig om projektet eller om den förening som sökt projektmedel. Det fanns också projekt som beviljats medel för någon eller några enstaka aktiviteter och organisationen kring projektet hade därefter upphört. Vi har haft någon form av kontakt med 22 av projekten eller de organisationer som var ansvariga för projekten genom mail, telefonsamtal eller personliga möten. Samtliga av dessa projekt beviljades medel efter 2001.

En närmare läsning av projektansökningarna och slutrapporterna visade också att de allra flesta projekt inte haft någon kontinuerlig kontakt med en deltagargrupp av unga män. Ofta har projekten haft som ambition att nå unga män genom exempelvis teaterföreställningar på skolor, genom informationskampanjer på webben eller genom filmer. Andra projekt har haft som avsikt att indirekt nå unga män genom att vända sig deras föräldrar, lärare eller idrottsledare. I några projekt har det – trots ambitioner att nå fram till unga män som grupp – inte skapats någon aktiv grupp av unga män.

Då vi började arbeta med utvärderingen var det 14 projekt som var verksamma. Av dessa projekt var det 7 projekt som hade någon form av kontinuerlig kontakt med en grupp av ungdomar. Det faktum att majoriteten av projektet har avslutats har också inneburit svårigheter att komma i kontakt med verksamma och deltagare. I flera fall har den operativa projektledaren haft en kortare projektanställning inom organisationen, som också upphört då projektet är avslutat. Några av projekten har exempelvis vänt sig till pojkar på skolor i årskurs 8. Då vi fick uppdraget att utvärdera projekten har dessa pojkar sedan några år tillbaka lämnat den aktuella skolan och sannolikt gått vidare till gymnasiestudier och eventuellt vidare ut i arbetslivet.

Det material vi presenterar i utvärderingen bygger på 24 intervjuer med verksamma och deltagare i projekten, samt texter producerade inom projekten. Vi har i huvudsak eftersträvat att intervjuva projektledare och ungdomar som deltagit i projekten. Vi har också genomfört intervjuer med personer anställda inom de organisationer och föreningar som varit projektägare. Majoriteten av intervjuerna är telefonintervjuer. Vi har i första hand ringt till den person som angetts

som kontaktperson i ansökan. I några fall har detta varit den person som varit operativt ansvarig för projektet. Ibland har vi sökt vidare för att få kontakt med dem som aktivt arbetat med projektet. Vi inledde intervjuerna med att presentera vårt uppdrag. Därefter ställde vi frågor utifrån en strukturerad intervjuguide, med en rad centrala men öppna frågor. Intervjuerna pågick i cirka 20–40 minuter. I enstaka fall har kontakten över telefon lett till att den intervjuade har bitt om att få svara på frågorna skriftligt. I dessa fall har vi e-mailat öppna frågor liknande dem vi ställt under intervjuerna. I några fall har också intervjuerna genomförts i organisationens eller föreningens egna lokaler. En betydande del av arbetet med utvärderingen bygger också på analyser av de texter som producerats inom projektet. Den betydelse de texter som producerats inom projektet haft för vårt arbete med utvärderingen hänger också samman med urvalet av projekt till utvärderingen. Mer om detta i de stycken som följer.

Utifrån ovan nämnda förutsättningar är det många gånger de texter som producerats i projektet som utgör den pålitligaste källan till information. Det faktum att många projekt sedan ett antal år är avslutade påverkar också intervjuernas tillförlitlighet. Under intervjuerna har intervjupersonerna haft svårigheter att minnas detaljer kring projektets genomförande. Våra erfarenheter från telefonintervjuer med anställda inom de organisationer som ägt projektet är också att de sällan varit direkt involverade i projektets arbete. De har ibland enbart vaga minnesbilder kring projektet, som ibland är ett bland flera avslutade projekt som bedrivits inom organisationen.

Projektansökan, delrapporter, nyhetsbrev och slutrapporter skrivna av aktiva i projektet under projekttiden är alltså många gånger mer informativa och pålitliga källor. Samtidigt finns det här kvalitativa skillnader i den dokumentation som projektet genomfört. Då de äldsta projekten beviljades medel fanns inte på samma sätt som i dag krav på dokumentationen under projekttiden och på projektens slutredovisning. Äldre redovisningar kan ibland endast innehålla ett fåtal sidor till att det i senare projektet skrivits utförliga rapporter. En svaghet är också svårigheten att få tillgång till målgruppens röster. Vi har istället fått förlita oss på projektens egna värderingar av hur väl de nått målgruppen och hur målgruppen upplevt projektet. I vissa fall handlar det om nyanserade beskrivningar som innehåller citat från deltagarna i projektet, medan det i andra fall rör sig om mer summariska beskrivningar av deltagarnas erfarenheter från projektet. Några projekt har också haft både flickor och pojkar som deltagare och citat är i

vissa fall är anonymiserade på ett sådant sätt att det är svårt att avgöra kön.

Etik

I arbetet med projektet har vi utgått från de forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet framhåller. Det har inneburit att vi varit tydliga med avsikten med intervjuerna och på vilket sätt och i vilket sammanhang materialet kommer att användas. De projekt som fått medel av Allmänna arvsfonden har förbundit sig att delta i utvärderingen. I vilken mån intervjuerna kan betraktas som frivilliga kan därför ifrågasättas. Kravet på samtycke och konfidentialitet har därför fått hanteras på ett annat sätt. Vi har förhållit oss till detta på ett sådant sätt att intervjuerna har varit semi-strukturerade, vilket ger den intervjuade vissa möjligheten att själv avgöra hur och vilka frågor som besvaras. Vi har inte använt oss av personernas namn, men då de i flera fall rör sig om personer som arbetar på lokalavdelningar med få anställda kan detta ändå vara problematiskt, vilket förstås påverkar möjligheterna till anonymisering.

Fallstudierna

I arbetet med utvärderingen har vi gjort fyra fallstudier. Urvalet av projekt är dels gjort utifrån vilka projekt som varit aktiva under den period vi haft utvärderingsuppdraget, dels utifrån målsättning, målgrupp och metoder i projektet. Kriteriet att projektet fortfarande skulle vara aktiva innebär att det funnits goda förutsättningar för att komma i kontakt med ansvariga för projektet och deltagare i projektet. Kriterierna kring de innehållsmässiga dimensionerna av projektet är gjorda utifrån att dessa ska återspegla målgrupper, tillvägagångssätt och målsättning i andra projekt. De projekt där vi gjort fallstudier är:

- Pojk- och killjour på nätet, Riksorganisationen Män för jämställdhet Stockholm, medel i 3 år – 2010
- Box, Föreningen Män för jämställdhet Stockholm, medel i 3 år – 2011
- Mottagning för unga män, MUM, Stadsmissionen Stockholm, medel i 3 år – 2012
- Jalla för alla, Föreningen Skyddsvärnet, medel i Stockholm 3 år – 2011

I arbetet med fallstudierna har vi intervjuat ansvariga och verksamma i projektet. Intervjuerna har dels genomförts då vi besökt de lokaler där projektet är verksamma och genom telefon. I de projekt där också funnits en grupp av deltagare har vi träffat och intervjuat dem enskilt och i grupp, samt vidarebefordrat våra frågor genom projektledare som sedan gett oss ungdomarnas svar. I projekt som

Män för jämställdhet har vi intervjuat ansvariga i föreningen och de som varit aktiva i arbetet med projekten. Vi har också tagit del av de texter, filmer, etc. som producerats i projekten. I projektet Jalla för alla har vi träffat ledare och deltagare och gjort en gruppintervju, samt fått svaren från ytterligare en gruppintervju som genomfördes av en av gruppledarna i projektet. Nio ungdomar från Afghanistan och Somalia, 14–17 år gamla, har svarat på frågorna. I projektet Mottagningen för unga män har vi intervjuat ansvariga för projektet. En av psykoterapeuterna på mottagningen har också vidarebefordrat våra frågor till ungdomar i behandling. Vi använder oss här av en intervju med en man som är 23 år. Utifrån forskningsmetodologiska grunder är det inte idealt att inte själv ställa frågorna. Men då det har varit svårt att komma i kontakt med deltagarna på annat sätt har vi ändå valt detta alternativ. Svårigheterna med att komma i kontakt med ungdomarna i fallstudierna hänger även samman med en vilja hos projekten att ”skydda” målgruppen, som är ungdomar i utsatta situationer. I samtliga projekt har intervjuerna följts upp genom mail med aktiva i projekten. Resultatet från fallstudierna presenteras efter den del av rapporten där vi redogör för övriga projekt i utvärderingen.

TEORETISK ORIENTERING

I analysen av projektens innehåll och arbetssätt har teorierna kring maskulinitet kombinerats med ett pedagogiskt perspektiv på de lärandeprocesser som ägt rum inom projekten. Flertalet av de projekt vi utvärderat har haft ett uttalat syfte att påverka och förändra deltagarnas beteende, liksom deras sätt att tolka och uppleva och förstå sig själva och sina relationer i samhället. Att därför fokusera på det pedagogiska innehållet i projekten har gett intressant information. Vi inleder med en kortare presentation av vad en pedagogisk blick på projektet har inneburit för vårt arbete med utvärderingen. I den del av texten som sedan följer under rubriken maskulinitet gör vi en övergripande presentation av samtida forskning och teoriutveckling inom maskulinitetsforskningen.

Pedagogik

Pedagogik är ett brett kunskapsfält, som berör och studerar vad som händer när människor möts och kommunicerar för att förändra och utveckla sina perspektiv kring ett ämne eller sin förståelse av samhällslivet i allmänhet. Pedagogik intresserar sig för människors bildning, lärande och fostran. Det kan röra sig om de lärandeprocesser som äger rum i familjen, i skolan eller på arbetet. Frågor kring bildning, lärande och fostran i studiecirkel och liknande verksamheter berör många av de projekt vi har utvärderat. Pedagogiska frågor kring lärandets innehåll är på så sätt också överlappande med frågor kring vems normer och värderingar som styr det sociala samspelet och på vilket sätt dessa förmedlas. Frågor kring makt och identitet är därför centrala inom pedagogiken.

Pedagogik kopplas kanske oftast ihop med institutioner som skola, men också under de senaste decennierna med fritidshem och förskola. Sedan slutet av 1800-talet har det också funnits en folkbildningstradition som legat utanför den vanliga skolans verksamhet. Folkbildningstraditionen har kännetecknats av frivillighet gentemot plikten att gå i skola. Andra skillnader är att denna utbildning oftare är erfarenhetsbaserad än ämnesbaserad. Deltagarna ges mer utrymme att styra innehållet än vad som vanligtvis sker i skolan. I några av de projekt vi utvärderat har deltagarna själva varit med och utformat både innehållet och formerna för verksamheten. I studieförbunden och andra organisationer finns det också andra möjligheter att ideologiskt profilera innehållet än vad som traditionellt funnits i skolan.

Utanför Norden betraktas ofta folkbildning som likställt med sociala rörelser och vuxenutbildning. I Norden har denna verksamhet ofta drivits av studieförbund med långa traditioner och relativt stabil organisation. Kanske går det här att tala om en förändring. Några av de projekt vi utvärderat har haft projektledare vars anställningar endast varit kopplade till de aktuella projekten. Vi kan också se hur även etablerade organisationer och studieförbund säljer ”utbildningspaket” till exempelvis skolor. Det går alltså här att se att flera av projekten drivs med kortsiktiga mål och att arbetet med projekten delvis anpassats till marknadens villkor.

Utifrån en historisk tillbakablick har sociala rörelser haft som syfte att förändra rådande samhällsförhållanden. Studiecirkel inom arbetarrörelsen hade funktionen att komplettera andra insatser, men också att verka som ett alternativ till skolans utbildning. I flera av de projekt vi analyserat är det inte självklart att projekten kan betraktas som sociala rörelser, med syfte att bidra till en samhällsförändring. I några av projekten finns det visserligen ett uttalat syfte att bidra till social förändring av vad som uppfattas vara manligt i samhället. I andra projekt är det mer specifika behov hos målgruppen som utgör fokus. I den uppdelning som kan göras mellan gamla och nya sociala rörelser framhålls att sociala rörelser tidigare i större utsträckning var inriktade mot övergripande samhällsfrågor. Det som karakteriserar nyare sociala rörelser är att dessa är mer inriktade mot specifika frågor och identitetspolitik (Johansson 1985, Gustavsson 1996, Thörn 2002). Dessa tendenser är också något vi sett i utvärderingens projekt och som vi kommer att uppmärksamma i den beskrivning av projekten som följer.

Maskulinitet

Forskning kring maskuliniteter har fört upp ett antal centrala frågor på genusforskningens agenda, men det har också uppstått en rad kontroverser kring fältets status och profil. Dessa kontroverser har framförallt rört fältets status inom genusvetenskap och dess relation till den feministiska traditionen. En vanlig kritik som riktas mot mansforskning är att den saknar förbindelser, eller endast uppvisar svaga sådana, till feministisk teoribildning. På så sätt tenderar denna forskning att skapa ett begränsat och relativt avgränsat akademiskt universum. Kritiken handlar

dels om en avsaknad av referenser till feministisk litteratur, dels om att det endast är män som sysslar med mansforskning. En annan vanlig kritik handlar om att denna forskning ofta tenderar att laborera med polära köns kategorier och att den enbart rör sig inom ramarna för ett *heteronormativt paradigm*. Man skulle kunna sammanfatta kritiken med att den forskning som ofta lite slarvigt kallas mansforskning visar en djup ignorans inför den politiska och akademiska historietradition som har fött fram den (Herz & Johansson 2011).

Fältets företrädare falsifierar på samtliga punkter dessa påståenden. Man menar att den kritiska maskulinitetsforskningen, precis som andra sektioner inom genusvetenskapen, hämtar inspiration från de diskussioner som i dag förs om queer, heteronormativitet och makt. Argumentet att det företrädesvis skulle vara män som forskar om manlighet och män avfärdas. Man hävdar att fältet snarare kännetecknas av en pluralism och en bred aktivism (Mellström 2010). Intresset för frågor om män och maskulinitet har också ökat i samhälle och offentlighet. Inte minst har diskussionen om föräldraledighet och mäns ökade deltagande i familjelivet drivit fram ett antal debatter och diskussioner om kvotering och föräldraskap (Johansson 2009, Klinth & Johansson 2010). I denna debattflora finner vi allt ifrån dem som hävdar att män saknar förmåga att ta hand om spädbarn till dem som driver linjen att föräldrar ska dela lika på ansvaret för sina barn. Trots att vi ibland talar om att vi lever i ett ”statsfeministiskt” samhälle och att man menar att de flesta är för jämställdhet, finner vi stora skillnader i hur man i praktiken tänker sig att vi ska kunna uppnå jämställda intima relationer.

Under 2000-talet kan vi iakttä framväxten av en polariserad bild av genus och manlighet i samhället. Å ena sidan har vi en stark kritik mot feminism och en vändning tillbaka mot biologiska definitioner av kön/genus. Å andra sidan har genusvetenskaplig forskning bidragit till teoriutveckling och till ett ifrågasättande av polariserade och förenklade definitioner av kön/genus. Denna komplexitet leder till en viss förvirring vad gäller val av genusperspektiv och till att den sociala praktiken vägleds av disparata och motsägelsefulla sätt att se på genus. En fråga som vi har med oss i denna rapport och skrift är vad detta innebär för genomförandet av olika projekt om manlighet och olika försök att förändra genusmönster.

Även om det idag pågår mängder av forskning, som på sikt kommer att bidra till att nyansera vår bild av maskulinitet, präglas kunskapsläget fortfarande av stora oklarheter. Bilder av mäns sexualitet och

känsloliv som begränsat, stympat och som präglat av rationalitet snarare än emotionell känslighet dominerar i den offentliga diskursen om manlighet (Hammarén 2003, 2008, Johansson 2005). Manlig vänskap tenderar ofta att framställas som något negativt, kopplat till makt, våld och privilegier (Seidler 1992, 2006, Kimmel 2004). Vi får ofta höra att män har svårt att skapa, upprätthålla och bygga vänskapsrelationer. Mäns svårigheter att kommunicera, prata om känslor och upprätthålla sociala band ses som en del av skapandet av den rationella manligheten (Giddens 1992). Men det finns också mer positiva och hoppfulla bilder av manlig vänskap. Detta gäller den amerikanske samhällsvetaren Geoffrey Greif som i sin bok *Buddy system* (2009) ger en nyanserad och rik bild av manlig vänskap. Han skiljer mellan fyra olika typer av vänskap, vilka också kan inordnas i en hierarki. Till att börja med finns det vänskap som bygger på att man träffas och gör saker tillsammans men utan att utveckla några djupare band (*Just friends*). Sedan finns det vänner som man har haft hela livet, men som man aldrig utvecklar någon djupare vänskap med. Ofta umgås man på samma sätt som man alltid gjort och det finns något tonårsaktigt över denna typ av vänskap (*Rust friends*). Högre upp på skalan kommer de vänner som man litar på, delar viktiga upplevelser och trivs tillsammans med (*Trust friends*). Den djupaste och mest värdefulla vänskapen beskrivs som något vi är beroende av och som utgör fundamentet i tillvaron (*Must friends*). Denna vänskap är mer intim, kärleksfull och central. En vanligt förekommande bild av mäns vänskapsrelationer är att de har få eller inga sådana riktigt nära och intima vänner. De homosociala manliga gemenskaperna präglas av vissa typer av vänskapsrelationer, och det saknas ofta en potential till att utveckla en djupare emotionell gemenskap (*Must friends*). Vad innebär då detta för skapandet av sociala gemenskaper och för social sammanhållning med mera?

Mycket tyder på att bilden och konstruktionen av manlighet förändras och att tidigare föreställningar om män generellt som emotionella krympingar på goda grunder ifrågasätts. Diskussionen om *den metrosexuelle mannen* och genusforskning visar att det idag skapas möjligheter till mer pluralistiska sätt att ”göra manlighet” (Nixon 1996, Johansson 1998, Edwards 2006, Coad 2008, Andersson 2009). Trots detta slår oftast bilden av den rationella, målinriktade och emotionellt oförmögna manligheten igenom i offentlighet och i vardagliga föreställningar om genus.

Parallellt med detta har vi en diskussion om våldsamma män och manligt våld. Unga och äldre

kvinnor blir sexuellt utnyttjade, misshandlade och hotade i mycket stor utsträckning och detta är en global företeelse. Andelen kvinnor som utsätts för manligt relaterat våld – där en ofta fysiskt starkare man förtrycker en kvinna – är mycket utbredd. Detta våld existerar i alla samhällen, i alla sociala klasser och i alla etniska grupper. Våld mot kvinnor är med andra ord ett generellt och *globalt fenomen*. I ett patriarkalt samhälle är det en självklarhet att mannen fungerar som överhuvud för familjen. Detta innebär att han har en central maktposition i familjen och i samhället, vilken ger honom rätten att straffa och belöna familjemedlemmar. Så länge patriarkala strukturer är ohotade och intakta regleras över- och underordningen mellan män och kvinnor via traditionella värderingar och normer, samt via olika former av våld och hot om våld. Manlig dominans ifrågasätts inte och en stor del av våldet mot kvinnor betraktas som normalt (Eliason 2000). Utvecklingen i till exempel många Europeiska länder, och den allt tydligare strävan att skapa jämställda strukturer, har inte inneburit att de patriarkala strukturerna har eroderat totalt, men över- och underordningen mellan män och kvinnor är inte längre lika självklar och legitim. Kvinnorörelsen och demokratiseringen av samhället har bidragit till att den manliga dominansen har ifrågasatts. Den manliga hegemonin befinner sig i en klar legitimitetskris. Det yttrar sig på en mängd olika sätt; till exempel genom kvinnors ökade deltagande i arbetsliv och i offentlighet, kvinnors erövrande av maktpositioner och en ökad kritik mot mäns beteende och attityder. I många länder upplever i dag inte heller män sig ha en självklar rätt att utöva äktenskapligt våld. Ofta betraktas denna typ av vålds- och maktutövande som olaglig, och det handlar alltså om något brottsligt (Hydén 1997).

Trots en ständigt pågående politisk kamp för att skapa ett jämlikare samhälle, och trots att många upplever att maktbalansen mellan könen har förändrats till förmån för kvinnor, kvarstår våldet. Även om vi idag kan se tendenser till att man inom vissa nationer har arbetat hårt för att medvetandegöra människor om mäns våld och utarbetat strategier för att motverka våld, finns det också anledning att förhålla sig kritisk till nationella självbilder. Vissa forskare menar till exempel att man i Sverige har haft en alltför naiv bild av det jämställda samhället (Haavind och Magnusson 2005). Detta har bidragit till att osynliggöra mäns våld mot kvinnor och barn (Eriksson m.fl. 2005). Inte minst har bilden av det jämställda faderskapet bidragit till att osynliggöra mäns våld mot kvinnor och barn. Eriksson (2003) menar att föreställningar om faderskap, biologisk och

jämställdhet i många fall kan göra det svårt att hantera våld i intima relationer och att skydda barn från detta våld (Hearn & Whitehead 2006).

Är det tänkbart att vi i det moderna samhället ser en uppluckring av patriarkatet och en radikalt förändrad scen där män och kvinnor i allt större utsträckning bryter med traditionella könsroller? Vår utgångspunkt är att den manliga dominansen är hotad och att det i dag äger rum en betydande förändring av könsidentiteter. Detta har implikationer för hur vi närmar oss frågan om mäns våld. Det finns en omfattande forskning om olika typer av våld mot kvinnor (Lundgren m.fl. 2001). Olika former av våld skiljer sig åt. Samtidigt finns det kopplingar och samband mellan olika typer av våld. Syftet här är inte att utveckla eller diskutera distinktioner mellan olika typer av våld och att studera dessa separat, utan snarare att se övergripande på våldsproblematiken. En stor del av forskningen inom området handlar om offret – kvinnan. Däremot finner man färre analyser av de män som misshandlar och våldtar och av hur denna typ av manlighet reproduceras (Hearn 1998). Idag får vi en allt bättre bild av det våld som både utövas av och riktas mot män (Sarnecki 2008, Weiss 2010). Den generella bilden visar att det framför allt är män som utövar olika former av våld, både mot andra män och mot kvinnor och barn. Idag uppmärksammas också i allt större utsträckning mäns hälsa och deras ofta destruktiva beteenden både mot sig själva och mot andra människor (Eliason 2000, White 2002, Backman 2005, Whitley 2007, Oliffe 2009, Weiss 2010).

Bilden av maskulinitet och män präglas med andra ord av motstridighet och ambivalens. Vi har å ena sidan tecken som tyder på att män blir mer närvarande i familjelivet, och mer jämställda, och å andra sidan data som tyder på att män fortsätter att utöva våld mot kvinnor och andra män. Denna splittrade bild och ojämna sociala och kulturella utveckling skapar också olika typer av frågor kring hur man ska arbeta med män och pojkar. Vissa funderingar och metoder rör sig i riktning mot att stärka manligheten, att män framförallt behöver prata om sina känslor och problem, och på så sätt hitta fram till sin ”äkta” manlighet. I samma riktning rör sig funderingar kring hur man ska stärka pojkars identitet genom att tillhandahålla manliga förebilder och rollmodeller. Dessa tankar rör sig på många sätt inom ramen för en mer ”traditionell” bild av kön, manlighet och identitet. Som kontrast till detta synsätt möter vi också förhållningssätt som mer går ut på att förändra våra bilder av genus och maskulinitet, så att vi kan fortsätta att röra oss i riktning mot ett mer jämställt samhälle. Här handlar

det mer om politisk mobilisering, sociala rörelser och om att utveckla ett genusmedvetet förhållningssätt. Vi kommer att se hur projekten i denna studie läser av och använder sig av kunskaper om genus och maskulinitet på högst olika sätt. Vi kommer också att återkomma till vikten av vilken typ av analys man gör av det samtida genuslandskapet och hur man i grunden ser på till exempel genus, maskulinitet, jämställdhet och identitet.

PROJEKTEN

I följande del av rapporten gör vi en övergripande beskrivning av de 44 projekt som är del av utvärderingen. Fokus är på vad som har varit målsättning, metoder och målgrupp samt på eventuella svårigheter att genomföra projekten och hur dessa utmaningar hanterats inom projekten. Analytiskt har vi också intresserat oss för vilken bild av ung manlighet som återfinns i projekten och vilken bild av ung värld som förmedlas genom projekten. Dessa frågor kan också läsas i relation till det förgående kapitlet om maskulinitetsforskning och kapitlet om pedagogik, bildning och fostran. Vi har valt att använda oss av kategorierna *kompensatorisk pedagogik* och *normkritisk pedagogik* för att analysera den relation mellan maskulinitet och samhälle som på olikartade sätt förmedlas genom projekten.

Kompensatorisk pedagogik

I Sverige finns det en lång tradition av att arbeta utifrån ett kompensatoriskt syfte med undervisning i skola och studieförbund. En av grundtankarna med den svenska skolan har varit att utjämna för olika sociala och ekonomiska förutsättningar hos eleverna. Retoriskt har målsättningen varit att skapa ett samhälle där individen har samma möjligheter oavsett social bakgrund (Runfors 2003). Detta kan diskuteras i termer av utjämning via omfördelning av ekonomiska och sociala resurser. Ett exempel på en sådan omfördelningsstrategi var att många kommuner, före friskolereformen 1992, skapade upptagningsområden där barn med olika sociala och ekonomiska bakgrunder kom att gå i samma klass. Målsättningen var att barn med olika sociala och ekonomiska bakgrunder skulle mötas i samma klassrum och få en likvärdig utbildning och blandas i kamratgrupper.

Ett kompensatoriskt förhållningssätt har också använts inom genuspedagogik. Kajsa Svaleryd (2002) skriver om kompensatorisk pedagogik som en strategi för att kompensera för pojkars och flickors olikartade förutsättningar att utveckla förhållningssätt, attityder och strategier kring identitet och genus i samhället. Skilda grupper med pojkar och flickor framhålls exempelvis som ett bra sätt ge barn och ungdomar att möjligheten öva upp kompetenser som de inte får chansen att utveckla när det andra könet är närvarande.

Samtidigt finns det kritiska röster mot den kompensatoriska pedagogiken. Dessa menar att i flera fall handlar det om att överföra den urbana medelklassens värderingar och normer

till marginaliserade grupper i samhället. Genom den kompensatoriska hållning antyds att det finns något som är komplett fullständigt och normalt. Ett kompensatoriskt förhållningssätt blir i praktiken liktydigt med att kompensera för exempelvis etniska minoriteters kulturer i relation till majoritetssamhällets normer (jfr Möller 2010, Skolverket 2009). Utbildningens uppgift blir då att kompensera för hemmets bristande uppfostran och omsorg. Inte sällan uppstår här en skuldbeläggning kring de brister som identifieras (Lahdenperä 1997).

Ett kompensatoriskt förhållningssätt vilar också på föreställningen att majoriteten behöver visa större tolerans inför avvikelser i relation till rådande normer. Eva Reimers (2008) har påtalat de svagheter som finns i förhållningssätt med ensidigt fokus på tolerans. Reimers menar att det ofta rör sig om en tolerans baserad på en föreställning om ”det normala och naturliga”. Även Christine Sleeter (2007) är kritisk till pedagogiska modeller med ensidigt syfte att tolerera människor som är annorlunda än dem själva. Ett sådant förhållningssätt syftar snarare till att lära sig att acceptera rådande förhållanden än att förändra dem. Skillnader mellan människor diskuteras i termer av acceptans med fokus på att lära deltagarna att de är bra som de är, utan att kritiskt granska hur skillnaderna uppstår och hur denna toleranspedagogik bidrar till att upprätthålla rådande samhällsordningar.

I flera av projekten som utvärderats är det också de ansvariga i projekten som förväntas bidra till förändring av attityder hos deltagarna. En viktig fråga är då på vilket sätt denna förändring iscensätts. Forskning visar att verksamheter som inriktar sig på att förändra diskriminerade attityder och förhållningssätt ofta riskerar att stärka vissa maktpositioner på bekostnad av andra; till exempel då heterosexuella ska lära sig att tolerera homosexuella utifrån heterosexualiteten som den norm som tas för given (Skolverket 2009). Ett begrepp som ofta används i detta sammanhang är *heteronormativitet*. Detta begrepp utgår i stor utsträckning från Butlers (1990) resonemang om den heterosexuella matrisen. Begreppet används för att diskutera heterosexualitetens dominerande kulturella ställning; och för att påtala hur denna typ av sexualitet och livsstil tas för självklar. Alla andra former av sexualitet mäts och jämförs med heterosexualitet, vilket vanligtvis också resulterar i upprätthållandet av de sociala hierarkier som placerar heterosexualitet

i en dominerande position. Men begreppet används också på ett utvidgat sätt för att beteckna en kulturell formation som kretsar kring den heterosexuella formen för par- och familjebildning. De konventioner som vi ofta förknippar med heterosexuella par, det vill säga kärnfamilj, barn och en viss livsstil, utgör en del av hur vi också talar om det heteronormativa.

- * Flera av projekten har som syfte att kompensera och stödja pojkar och män i deras liv. Vi presenterar här först vad som varit utgångspunkter, målgrupp och tillvägagångssätt i projekten. Därefter diskuterar vi resultat, svårigheter och hur projekten klarat sig efter tiden med medel från Allmänna Arvsfonden.

Utgångspunkter och målgrupp och tillvägagångssätt

Utifrån projektens ansökningstexter och slutrapporter har vi valt att lyfta fram två innehållsliga teman. Det första temat är *Ung manlighet som något problematiskt*. Dessa projekt har som utgångspunkt att pojkar och unga män befinner sig i en riskfylld situation i samhället och därför behöver utbildas för att lära sig att ta ansvar för sin sexualitet och att kunna undvika ett våldsamt beteende. Det andra temat är: *Stärka självbilden*. I denna kategori finns flera projekt som har vänt sig till pojkar och unga män utifrån en specifik problematik, exempelvis pojkar och män med olika former av funktionsnedsättning. Valet av målgrupp är i flera fall också sammanvävt med utgångspunkterna för projekten. Men det förekommer även medicinskt definierade kategorier som fungerar som avgränsning för projektens målgrupper.

Ung manlighet som något problematiskt

Ett exempel på projekt där livet som ung man beskrivs som riskfyllt är projektet *MAN* där Kristdemokratiska Ungdomsförbundet och Nätverket för Manligt Ansvar var projektägare. Syftet med projektet har varit att bidra ett ansvarsfullt sexuellt beteende hos killar i åldern 14–18 år. Till denna kategori hör också projektet *Killgruppsverksamhet* som drevs av Röda korsets ungdomsförbund, Gävleborgsdistrikt. Syftet med projektet var att starta en killgruppsverksamhet för killar i åldern 13–17 år. I ansökningstexten uttrycks detta som att avsikten med aktiviteterna är att få deltagarna att kanalisera sin frustration och energi på att förändra sin livssituation istället för att bryta ner den.

Ytterligare ett projekt med en tydlig kompensatorisk inriktning är *Pojkprojektet i Hälsingland*. Ansvarig för projektet var Svenska Idrottsrörelsernas studieförbund i Söderhamn.

Utgångspunkten var att många unga pojkar i åldrarna 6–10 år visar tecken på att de inte mår bra. Dessa pojkar är utagerande eller inåtvända och nedstämda. I ansökan framhålls att en gemensam omständighet hos många av pojkarna är att de saknar en ”pappagestalt”. Projektets avsikt är därför att komplettera stödet kring familjen. Detta beskrivs vara av vikt då unga pojkar utan tydliga ”pappagestalter” riskerar att misslyckas i skolan och att hamna i kriminalitet eller lockas till extrema grupper som till exempel nynazister. Pojkarna ska bland annat få möjlighet att upptäcka följande: 1) Det finns män att lita på och lära sig saker av; 2) Män att ha roligt tillsammans med; 3) Hur man gör för att inte råka in i skolproblem, skolk, missbruk, kriminalitet, etc. och 4) Hur man gör för att utvecklas till harmoniska människor. I ansökan finns exempelvis argument för att de flesta kriminella handlingar som begås i Sverige beror på att det saknas ”pappagestalter”.

Till denna kategori hör också *Supporter i förändring* som drivits av Sensus Studieförbundet Stockholm. Målgruppen är här ungdomar med anknytning till supporterklubbarna kring AIK, Djurgården och Hammarby. En av de ansvariga för projektet på Sensus berättar:

Om man utgår från supporterkulturen framförallt i storstadsområdena så har ju den sina utmaningar. Projektet handlade ju mycket om, efter diskussioner med flera inbjudna intressenter, att hitta nya former för individer som hamnat i ett vägshål. Istället för bli del av tunga supportergrupper, så ville vi skapa ett annat sammanhang, där de kan vara med och påverka och göra sina röster hörda. Att skapa en mötesplats för de individer som finns i de här supportergrupperna som gärna vill synas. Men att synas på ett positivt sätt. Istället för att finnas i ett negativt sammanhang.

Tankarna bakom projektet var att en negativ supporter- och gängkultur tenderar att sprida sig och att det blir allt svårare för unga män att säga nej och att göra egna val. Projektet ville på så sätt förhindra att ungdomar som befann sig i riskzonen skulle hamna i kriminalitet genom att erbjuda alternativa aktiviteter och erbjuda mötesplatser.

Att stärka självbilden

Flera projekt har haft som utgångspunkt att arbeta med unga mäns självbild. Ett sådant projekt är *Projekt om lätt begåvningshandikappade flickor och pojkars självbild*. Projektets ägare var Studieförbundet Vuxenskolan, Boden-Luleå och Föreningen för

utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna” i Luleå. En viktig tanke har varit att ta tillvara ungdomarnas egna tankar och få igång diskussioner om vad som styr ungdomarnas självbild. I slutrapporten beskrivs syftet som:

Syftet med projektet är att i samtalsgrupper stärka tjejer och killars självkänsla och självförtroende. Detta innebär bland annat att stärka dem för att fungera så bra som möjligt i livet och samhället, lära sig sätta gränser, öka kunskap om tjejer och killars rättigheter och skyldigheter, diskutera könsroller med mera.

På frågan om man inom projektet arbetat med genusfrågor på något specifikt sätt eller utifrån någon teori eller modell svarar projektledaren:

Vi har försökt att ta upp mycket om det här med relationer och vi har haft tjejjouren på besök. Vi har försökt prata med varandra om hur man ska vara mot varandra utifrån olika perspektiv. Könsroller har vi också haft uppe som reklam, sexualitet och vänskap. Men mest hur man ska vara mot varandra även om det inte varit utifrån ett genusperspektiv utan i största allmänhet, hur man är mot varandra – men ingen teoretisk modell.

Ytterligare ett projekt där syftet att stärka självkänslan är *Drivkraften* där Sveriges kyrkliga studieförbund (SENSUS) i Norrköping var projektägare. Målgruppen i projektet var arbetsökande män i åldrarna 18–24 år. Bakgrunden till projekten är att många av de ungdomar som befinner sig utanför studier och arbete har dålig självkänsla. Orsakerna kan vara relaterade till uppväxtvillkor och den sociala bakgrunden, men det kan också handla om att man inte slutfört sin gymnasieutbildning. Många ungdomar i denna grupp har inte heller fått chansen att skaffa sig arbetslivserfarenhet. I projekt beskrivs syftet som att:

... vi ger unga män en möjlighet att finna sitt känslorum. Att som ung leva upp till omvärldens bild av vad som förväntas, är inte lätt. Vi måste därför ge utrymme till att fundera över vilken förväntansroll individen sätter på sig själv och varför han har den bilden av vad man ska vara utifrån samhällets mansideal.

Bakgrunden till projekten bygger på tanken att många av de ungdomar som befinner sig utanför studier och arbete också har en dålig självkänsla. Det är här

intressant att se att vad som å ena sidan beskrivs som brist på utbildning och arbetslivserfarenhet också relateras till att det är något inom individen som behöver bearbetas. Flera av ungdomarna som deltog i projektet hade eller hade haft en problematik kring missbruk och kriminalitet. Det som i ansökningstexten beskrivs som ett behov av att finna sitt ”känslorum” innebar också högst materiella svårigheter, som att finna bostad eller att fullfölja utbildningar då fängelsestraff väntade. Samtidigt ska det stöd som ungdomarna fick genom samtal och personliga möten med projektgruppen inte underskattas. I slutrapporten från projektet där ungdomarnas röster om vad de tyckte om projektet kommer fram, är det just det personliga mötet med de verksamma i projektet som lyfts fram som något positivt.

Utgångspunkten att det finns ett undertyckt behov hos unga män att få samtala återfinns även i projektet *Pojkar – pojkerksamhet*. Projektet drevs med start 1999 av Fritidsforum, Riksförbundet Sveriges Fritids- och Hemgårdar. Pojkar har visserligen tidigare fått mycket uppmärksamhet inom organisationen då det gäller olika aktiviteter, men det har enligt projektbeskrivningen saknats utrymme för existentiella frågor och samtal. Som i flera andra ansökningar nämns här vikten av att unga män ges tillfällighet att lära sig att samtala, ibland som i denna ansökan om existentiella frågor, i andra ansökningar om känslor och sexualitet. Genom projektet vill Fritidsforum definiera och utveckla verksamheten på fritidsgårdar som har betydelse för jämställdheten. Fritidsforum har sedan 10 år tillbaka arbetat med jämställdhetsfrågor i de olika jämställdhetsprojekt föreningen drivit. Fokus har legat på flickors fritidsaktiviteter. I projekten har verksamheten riktas mot sådant som har antagits intressera flickor men syftet var också varit att utmana och försöka förändra traditionella könsmonster genom samtal och diskussioner. Ett motiv i ansökan är att Fritidsforum vill pröva ett liknande projekt som riktar sig mot pojkar. Detta beskrivs som viktigt för att främja ett jämställt förhållande mellan könen.

Det finns också projekt som haft de egna medlemmarna som målgrupp. I dessa projekt är bilden av målgruppen som något problematiskt inte lika framträdande. Ett sådant projekt är *Mansrollen som synskadad*. Syftet var att utveckla ett arbetsmaterial som skulle användas av mansgrupper inom *Synskadades Riksförbund* och inom rehabiliteringen. Avsikten var också att öka medvetenheten om mansrollen som synskadad och stimulera till diskussion inom förbundet. Under projekttiden besökte projektledaren ett flertal av organisationens lokala föreningar. Vid dessa tillfällen presenterades projektet

och därefter diskuterades frågor kring att vara man och synskadad. Dessa samtal och diskussioner från möten och fokusgrupper låg sedan som grund för studiematerialet: *Men män då!*, som publicerades 2003.

Metoden som mål och resultat

I *Projekt lätt begåvningshandikappade flickor och pojks självbild* är samtalsgrupperna ett mål i sig, men också en metod. Samtalsgrupperna beskrivs som en träningsarena där samtal och erfarenhetsutbyte har som syfte att utveckla den sociala kompetensen. Ett mål med samtalen var också att medvetandegöra deltagarna om förväntningarna på att vara man, för att de på så sätt skulle utveckla ett reflekterande och kritiskt förhållningssätt till de bilder av manlighet som återfinns i media. Projektledaren berättar om arbetet:

Upplägget var sådant att vi träffades en gång i veckan för att samtala om viktiga ämnen. Sådant man funderar över när man är på väg att bli vuxen. Det var ganska mycket kring sexualitet, men också vänner, mobbing. De fick också vara med och välja ämnen. Upplägget var typiskt sådant att vi började men en kortare film, de orkar inte med längre filmer. Sedan hade vi ett antal frågeställningar som vi pratade runt. Som metod använde vi rundabordet. Att man talar en i taget och så lyssnar de andra. Men det hade vi inte hela tiden.

En stor del av träffarna handlar om att samtala. Ibland utifrån ett innehåll som aktualiseras genom en kortare film, men också utifrån innehåll som deltagarna själva valt. Utöver samtalsträffarna arrangerades andra aktiviteter som till exempel studiebesök och resor. Fokus i dessa aktiviteter är just att genomföra aktiviteter och träna på att göra saker tillsammans. En av de ansvariga för killgruppen i projektet berättar:

Vi varvade med lite annat också, som rollspel och andra pedagogiska metoder. Och så har vi varvat sådana samarbetsövningar. Vi har också gjort studiebesök tillsammans. Vi har varit på olika besök och så har vi varit och bowlat och sett på bio och restaurang, och så gjorde vi en resa till Stockholm.

Ett liknande exempel på hur aktiviteter i projektet är både mål och metod är *Pojkprojektet i Hälsingland*. Aktiviteterna i projektet skulle förhindra pojkar utan "pappagestalter" från att misslyckas i skolan och hamna i kriminalitet.

I en av texterna kring projektet beskrivs metod och mål på följande sätt:

Mina tankar gick i banor med mindre grupper pojkar som träffar vuxna män kontinuerligt. Grupperna skulle kunna göra "pojksaker" tillsammans, men även annat. Det kunde gälla fiske, och fixa med cyklar, tvätta bilen, att köra snöskoter men även gå på bio eller idrottsevenemang. Inga märkvärdiga saker, utan sådant som man gör i familjer (Dir 99/147S 2–3)

Ett långsiktigt mål i projektet var att deltagarna får tips och stöd för att söka sig till någon idrottsklubb eller annan förening och att de på så sätt utvecklar ett fritidsintresse där de kan finna manliga förebilder, som ska förhindra att deltagarna i projektet råkar illa ut i framtiden.

Ytterligare ett projekt där syfte och metod är tätt sammanvävt är projektet *Pappa-barn verksamheten*, inom föreningen Kriminellas Revansch i Samhället. Syftet med projektet var att ge pappor möjligheten att möta sina barn som "riktiga" pappor. Tankar om detta projekt växte fram 1998 då medlemmar i föreningen åkte på en lägervecka med sina barn. Under lägret väcktes tanken på att utveckla verksamheten mot att stödja relationen mellan pappor och deras barn. En av de saker som många av männen i föreningen kämpade med var att utveckla en vardagligt fungerade relation till sina barn. I arbetet inom förening har detta lett till att medlemmarnas relationer till sina barn fått större utrymme och blivit en del av den verksamhet som planeras vid medlemsmöten. Ett exempel på sådana aktiviteter är att föreningen anordnat sommarläger för pappor och deras barn.

Det finns också projekt med en tydligare uppdelning mellan vad som är metod och vad som är förväntade resultat. Ett sådant projekt är *Dansterapi för barn och ungdomar med psykisk ohälsa – icke verbal behandling för aggressivt utagerade pojkar och depressiva, inåtvända tonårsflickor*. Metoden som använts här har varit klinisk dansterapi, där deltagarna fick träffas och dansa som en behandlingsform. Projektet var ett samarbete mellan Danshögskolan i Stockholm, Avdelningen för Folkhälsovetenskap vid Karlstads universitet, Region Värmland/dans och Landstinget i Värmland. Bakgrunden till projektet är ett initiativ från barn- och ungdomspsykiatri i Karlstad, som en följd av att intresse väckts kring dansterapi efter en föreläsning om autistiska barn. Projektet genomfördes i tre faser. Den första fasen startade 2000 med planering och diskussioner som resulterade i att en pilotstudie genomfördes under 2001. Projektets

andra fas omfattar två års kliniskt arbete, där man arbetat med dansterapi och dokumenterade vad som gjordes inom projektet och effekter av behandlingen. I projektets tredje fas analyserades materialet och sammanställdes i tre projektrapporter. Projektet kom alltså att utveckla metoder vilka vetenskapligt prövades och dokumenterades. Samtidigt är det i dag svårt att säga i vilken utsträckning kunskaper från projektet används och sprids. Då vi kontaktade Danshögskolan i Stockholm arbetade de drivande bakom projektet inte längre kvar och ingen av de personer som vi kom i kontakt med kände närmare till projektet eller kunde hänvisa oss till någon som använde de metoder som prövades i projektet.

Ett annat projekt med forskningsanknytning är projektet *Delaktighet och identitet: Att vara man ung och rörelsehindrad i ett föränderligt samhälle*. Projektledare var Karin Barron vid Uppsalas universitet. I projektet har Barron intervjuat 24 män med rörelsehinder om deras föreställningar kring manlighet. Målsättningen har varit att bidra med en sociologisk kunskap om denna fråga. Resultatet har redovisat på konferenser och genom Socionomprogrammet på Uppsala universitet.

Att lokalisera och motivera målgrupper

Svårigheter med att finna deltagare till projekten är något som är framträdande i slutrapporterna och i de intervjuer vi gjort. I något fall som i *Minna pappor* hittade aldrig målgruppen till projektet. *Minna pappor* drevs av föreningen Minna i Malmö. Minna är en förening inriktad mot relationer och omsorg och beskriver sig själva som en svensk omsorgsrörelse. Målgruppen för föreningen var ensamstående mammor och deras barn. Syftet med verksamheten var att mammorna skall få möjlighet att bilda ett kontaktnät, samt att utveckla självhjälpsverksamhet och förebyggande hälsoarbete. Syftet var att utveckla en liknande verksamhet för pappor och deras barn. Papporna är i detta sammanhang män som inte önskat att bli pappor. Målet med projektet var att stärka pappa- och föräldrarollen och pappornas relation till sina barn. Av slutrapporten från projektet framgår att ingen av de män som kontaktades ansåg sig vara i behov av att ingå i en grupp med andra män för att tillsammans träffa sina barn. Det var inte heller någon av männen som upplevde att de hade några problem i relationen till sina barn. Anledningen kunde vara att männen inte hade någon kontakt med barnen eller att de hade kontakt och ansåg att den fungerade bra.

I *Projektet om lätt begåvningshandikappade pojkar och flickor självbild*, fanns till och börja med svårigheter att finna "rätt" målgruppen. Kriteriet

var här i första hand att finna ungdomar som var intresserade av att delta. För att finna dessa ungdomar presenterades projektet på sär-gymnasiets olika program samt på gruppboende och hos vägledare. Ett betydelsefullt inslag för att få ungdomarna engagerade var att också vända sig till föräldrarna. Viktigt var också att deltagarna befann sig på ungefär samma begåvningsnivå. Att finna rätt sammansättningen av gruppen har därför varit något som varit centralt för hur arbetet i samtalsgrupperna fungerat. Svårigheterna att nå ut till målgruppen kan alltså förstås som en kombination av att hitta rätt ungdomar men också att få dessa ungdomar intresserade av att delta.

Projektet *Supporter i förändring* var ytterligare ett projekt som hade svårt att hitta ungdomar som ville delta. Förklaringarna som nämns är att målgruppen de vänt sig till är svår att engagera, men också att det generellt finns många aktiviteter i Stockholmsområdet som har konkurrerat om ungdomarnas tid. En viktig faktor för att nå målgruppen beskrivs som att de anställda i projektet har förmåga att väcka ungdomarnas intresse. En av de ansvariga på Sensus berättar:

Svårigheten var att få tillräckligt många ungdomar involverade. Ambitionen var att jobba med alla de tre stora klubbarna i Stockholm: AIK, Djurgården och Hammarby. Men det fungerade olika bra. Några supporterklubbar var mer involverade själva. Andra såg arbetet bara som vårt projekt. Det lyckades olika bra i olika klubbar. Jag tror att det berodde på de personer som var drivande, hur de hittade in i klubbarna och blev ledarfigurer.

En förklaring som nämns i relation till de svårigheter som fanns att få ungdomar intresserade av projektet var att projektledaren inte själv hade någon ingång till idrotts- och supporterklubbarna. Projektledaren var välförankrad i Sensus värdegrund och folkbildningstradition och hade goda kunskaper om filmproduktion, men saknade relationer med ungdomar och nätverk i den miljö där projektet genomfördes.

Ytterligare ett projekt där Sensus var projektägare var *Drivkraften* i Norrköping. Svårigheterna i detta projekt var inte att få deltagare som var intresserade av att delta. Där har istället deltagarnas livssituation inneburit svårigheter att motivera dem att delta i de aktiviteter som anordnades. I slutrapporten beskrivs detta som att deltagarna är trötta, då dygnsrytmen påverkas av för mycket dataspel. Det finns också deltagare som har haft missbruksproblem. Några av deltagarna saknade bostad, vilket gjorde det svårt att upprätta rutiner i vardagen. Ett hinder var också att

flera av deltagarna i perioder väntade på rättegång och eventuellt fängelsestraff, vilket innebar att det var svårt att finna motivation och planera för framtiden.

Samtidigt är det här också viktigt att skilja mellan vad som är svårigheter och vad projektet betytt för deltagarna. I den utvärdering som Sensus gjorde av verksamheten är det övervägande positiva röster från deltagarna. På frågan om tiden på Sensus stärkt ungdomarna i deras nuvarande situation fanns följande svar:

Absolut. Först förbättrade jag mina dagsrutiner och min dygnsrytm. Sedan förbättrade jag något mycket viktigt också, mötandet av nya människor. Även att kunna prata inför andra och ge ett sansat intryck. Allt detta känns bra och att lära sig att ta lite plats istället för att sitta osynlig i ett hörn, att göra sig hörd och få andra att lyssna.

Ytterligare en kommentar var:

De övningar vi gått igenom, exempelvis värderingsövningar och diverse samarbetsövningar, har stärkt mig i min personliga utveckling och även inspirerat mig att eventuellt välja inriktning för studier.

Målet med projektet *Drivkraften* var att 70 procent av de som deltog i projektet skulle komma ut i arbete, praktik eller studier. Det stod tidigt klart att målet inte skulle uppnås och av den grupp som var delaktiga under projektets första år var det cirka hälften av de 14 ungdomar som deltog som fick arbete, praktik eller började studera. En möjlig förklaring till varför den förväntade måluppfyllelsen inte uppnåddes kan alltså vara att handläggarna inte hade den tid i sitt arbete de behövde för att välja ut lämpliga ungdomar till projektet. För att stödja deltagarna fanns kontakter etablerade med Frivården, Sesam och Ungdomshälsan. Ett projekt med liknande målgrupp är *Passus* som drivs av Fryshuset i Stockholm. Projektets målsättning är att stötta ungdomar som vill hoppa av från kriminella gemenskaper.

Organisatoriska problem

En del av svårigheterna beskrivs också vara praktiska, som i projektet *Dansterapi för barn och ungdomar med psykisk ohälsa*. Svårigheterna som nämns var att alla inte kunde delta i den utsträckning som var planerat från början. Anledningen var att de kontinuerligt missade samma lektioner i skolan då de deltog i dansterapi. Men också att deltagarna var beroende av att deras föräldrar kunde ta ledigt från

arbetet för att lämna och hämta dem på dansterapien.

Även i projektet *Supporter i förändring* fanns svårigheter som kan förstås som organisatoriska. I projektet deltog myndigheter som socialtjänsten och polisen, men också fotbollsklubbar och supporterföreningar. I ett samtal med en av de ansvariga för projektet beskrivs svårigheterna med att få alla parter engagerade och utveckla gemensamma mål:

Jag tycker våra metoder håller och vårt förhållningssätt utifrån vår värdegrund. Men om det är något som vi inte lyckades med så är det att få med alla nyckelpersoner. I styrgruppen deltog flera intressenter som socialtjänsten och polisen. Klubbarna och supporterföreningarna och Fryshuset som har lång erfarenhet av sådan här verksamhet deltog också. Alla har olika intressen... Det är en erfarenhet som vi lärt oss och tagit med oss.

I projektet nämns att det fanns olika intressen och viljor i styrgruppen som en av svårigheterna under projektet. Detta är också något som går att se i andra projekt där olika organisationer och föreningar ska samarbeta. Samtidigt är det utifrån projekten omöjligt att dra några generella slutsatser om vad som skulle kunna vara fungerade modeller för samarbete mellan olika föreningar och organisationer.

Det finns också projekt som konfronterades med stora svårigheter under arbetet, men som lyckades omformulera målsättningen och hitta alternativa sätt att gå vidare. Ett sådant projekt är En skola för livet med Rädda barnen som ansvariga. Avsikten med projektet var att kompensera för brister i kommunikation mellan elever, föräldrar och skola. Målgruppen i projektet var skolor i Hovsjö och Ronna i Södertälje. Skolorna i dessa områden har en majoritet av elever med utländsk bakgrund. Då projektet startade var målsättningen att eleverna på skolorna skulle vara delaktiga. Men det visade sig att den metodik som finns inom Rädda barnen inte fungerade i mötet med eleverna. I slutrapporten till Allmänna Arvsfonden beskrivs detta som:

Ellen och Allan metoderna som Rädda barnen utvecklat visade sig inte vara anpassade för de multietniska Södertäljeskolorna. Barnen har därför inte deltagit i detta projekt, men har indirekt påverkats av det nya arbetssättet...

Målsättning att eleverna skulle vara direkt delaktiga kom stället att omformuleras till att handla om indirekt delaktighet genom att skolorna utvecklar metoder för

att nå ungdomarna genom deras föräldrar. Samtidigt kan det tyckas vara egendomligt att ett interkulturellt projekt inte har en metodik för att möta barn och ungdomar som växer upp i "multietniska" förorter.

Tiden efter stödet från Allmänna Arvsfonden

Intervjuerna och läsningen av projektens slutrapporter ger en blandad bild av hur det gått tiden efter finansieringen från Allmänna Arvsfonden. Syftet med några av projekten har varit att utveckla arbetsmetoder och studiematerial. Det har här inte alltid funnits någon avsikt att projektet ska fortsätta på ett liknade sätt som under tiden med stöd från Allmänna Arvsfonden. Det finns också projekt som valde att inte fortsätta även om det fanns möjlighet att söka medel från Allmänna arvsfonden. Projektet *Supporter i förändring* är ett sådant som sökte medel för år ett och två under projekttiden, men som avstod från att söka för ett tredje år. Det är också idag svårt att säga vilken betydelse projektet haft för Sensus fortsatta arbete.

Projektledaren berättar:

Sedan så valde jag ju att avsluta... att inte söka mer medel efter de två första åren till ett tredje år. Jag tyckte att fått det genomslag som vi hade hoppats på under de två första åren.

Sedan är ju det alltid svårt att vad som blir effekterna för de tio personer som deltog här, vilket är lite jämfört med andra projekt då det kan röra sig om betydligt fler individer. Kanske blir de personer som är betydelsefulla för unga människor som befinner sig i riskzonen.

Då de ansvariga inte längre är kvar inom organisationen är det svårt att se vilka spår som medlen från Allmänna Arvsfonden lämnat efter sig i verksamheterna. När projekten avslutas försvinner dessa personer från organisationerna och tar med sig mycket av de kunskaper och erfarenheter som gjordes under tiden för projekten. Ett sådant exempel är projektet *Dansterapi för barn och ungdomar med psykisk ohälsa*. När vi kontaktade Stockholms danshögskola visade det sig att de som hade varit drivande i projektet gått i pension. De som nu arbetade på danshögskolan hade inte kunskaper om projektet. Förutom de rapporter som skrevs är det idag svårt att se vilka spår och erfarenheter som finns kvar. När vi söker på webben leder detta inte heller till några träffar, som visar att erfarenheterna från projektet används i andra verksamheter.

Samtidigt är detta inte något som är generellt för alla projekt. Ett projekt där medlen från Allmänna Arvsfonden har lämnat tydliga spår efter sig är *Pojkprojektet Hälsingland*. Under projekttiden skapades ett utbildningspaket med baskunskaper och tips utifrån de erfarenheter som gjordes inom projektet. Arbetet med projektet ledde också fram till att en fortsättningsgrupp startade. I slutrapporten från 2002 beskriver projektledaren fortsättningen på följande sätt:

Just i dessa dagar har en "fortsättningsgrupp" sjuvänt. Det betyder att efter projektårets slut kommer de deltagande pojkarna att inbjudas att vara med i en grupp som varannan lördagseftermiddag har tillgång till en ledare som tar dem med på pimpling, grottforskning, bad, kanotning med mera. Denna verksamhet kommer att förläggas till Växhuset i Mobodarne. Fortsättningsgrupperna kommer naturligtvis att räknas till Pojkprojektet. Första träffen blev mycket lyckad. Då tog deras ledare med pojkarna på en tur med snöskor på fötterna. Det var inte alldeles lätt men grabbarna kom in rödblommiga och glada.

Då projekten sökte medel från Allmänna Arvsfonden fanns det redan finansiering från SISU Idrottsutbildarna och ett stöd från kommunens folkhälsoråd till ett pilotprojekt. Stödet från Allmänna arvsfonden gjorde det möjligt att utvidga och sprida ett projekt som idag har ekonomiskt stöd från en rad organisationer. Tio år senare går det fortfarande att finna information om projektet. Exempelvis har projektledaren en blogg, där det går att läsa om verksamheten. Projektet omnämns också på webbsidor om socialt entreprenörskap och eldsjälär.

Projekt om lätt begåvningshandikappade flickor och pojkars självbild, är ett annat projekt där verksamheten drivits vidare med hjälp av andra finansiärer. Då vi pratade med projektledaren 2010 fanns också planer på att tillsammans med Luleå Kommuns och Norrbottens läns Landsting starta fler tjej- och killgrupper. Information om projektet har också spridits internt inom Studieförbundet och till andra organisationer och föreningar i Luleå och Norrbottensläns Landsting.

Vi är ju fortfarande i gång med grupperna. De är ju inte alla som fortfarande deltar. Men elva killar deltar. Vi har ju försökt på alla sätt att få projektet att leva vidare. Både deltagarna och vi vill ju att det ska fortsätta. Det första vi gjorde

när medlen från Allmänna Arvsfonden var slut var att vi sökte medel från andra håll. Vi fick en liten slant från Landstinget och så fick vi pengar centralt från förbundet. De ledde till att vi kunde starta en grupp till i Boden. Och så har vi slagit ihop grupperna här i Luleå till en grupp. Vi har ingen medel längre från landstinget så nu har vi börjat att ta ut en liten peng vid varje träff. Det är 20 kronor som ska finansiera fika och sådant.

I andra organisationer har projektet indirekt lämnat spår efter sig tiden efter finansieringen från Allmänna Arvsfonden. Ett sådant projekt är *Man-ligor*. När vi söker på webben får vi inga träffar på projektets titel som leder oss till någon verksamhet. Men vid personlig kommunikation med anställda på riksorganisationens kansli minns man projektet och berättar att det också idag finns ett projekt med liknande innehåll och organisationsform. Projektet heter ”Att vara man” och riktar sig till RSMH:s manliga medlemmar. Syftet med projektet är att skapa ett manligt nätverk och bilda samtalsgrupper i lokalföreningarna och utbilda medlemmar till samtalsledare.

... möjligheten att träffa andra män i samtalsgrupper och prata om hur det är att vara man idag. Inom samtalsgrupperna kan männen även prata om hur de upplever sin egen mansroll i olika sociala sammanhang. Det kan vara svårt för män att leva upp till den traditionella mansrollen, som bland annat säger att en man ska vara stark, framgångsrik och handlingskraftig. Traditioner, media, reklam, film med mera bidrar till att stärka detta mansideal som kan vara svårt för många att känna igen sig i. Samtalsgrupperna erbjuder en social miljö där männen kan prata om hur de förhåller sig till detta ideal och samtidigt kan de omdefiniera idealet genom att visa på att det finns nyanser i vad som innebär att vara man (<http://www.rsmh.se/Att-vara-man.shtml>).

Det finns visserligen ingen referens till *Man-ligor* i beskrivningen av projektet. Men likheterna mellan projekten är tydliga. Ett annat projekt som på ett liknande sätt indirekt levt kvar inom organisationens verksamhet är *Pappa-barn*, där Kriminellas Revansch i samhället var projektägare. Under projekttiden kom antalet föräldrar och barn som deltog i det sommarläger som anordnas med medel från Allmänna arvsfonden mer än att fördubblas. Det ekonomiska stödet från Allmänna Arvsfonden har bidragit till

möjligheten att ta emot fler medlemmar. I slutrapporten framhålls att bidragit från Allmänna arvsfonden betytt mycket och skapat förutsättningar för aktiviteter för föräldrar och barn.

Ytterligare ett projekt där erfarenheter från projektet levt vidare och spridits är *En skola för livet*. Information om projektet har spridits till andra skolor genom intern dokumentation och publikationer. Sveriges television och utbildningsradion har också uppmärksammat projektet. På Rädda barnens hemsida finns även information om hur projektet utvecklats, om framtida planer och vart den som är intresserad av att projektet kan vända sig.

Andra projekt har också haft intentionen att fortsätta, men då det varit svårt att finna fortsatt finansiering har verksamheten upphört. Ett sådant projekt är *Drivkraften*. Efter att medlen från Allmänna arvsfonden var slut sökte projektet om finansiering från Norrköpings kommun. Denna ansökan avlogs då man på Arbetsmarknads- och vuxenutbildningsnämnden menade att liknade verksamhet redan fanns inom kommunen. Projektet ansågs inte heller ha varit tillräckligt framgångsrikt för att få ekonomiskt stöd. Ett av problemen som lyfts fram i slutrapporten kring svårigheterna att finna finansiering är att projektets målgrupp faller mellan vad som i Norrköpings kommun hamnar under arbetsmarknad och vad som räknas till socialtjänsten.

Det finns också projekt som det inte går att finna några spår efter. Ett sådant projekt är *Mansrollen som synskadad*. På Synskadades riksförbund hemsida finns inte några länkar till material producerat inom projektet. Träffarna på webben är också få och leder inte till någon information eller något arbetsmaterial från projektet. Ett liknande exempel är projektet *MAN* där Kristdemokratiska Ungdomsförbundet och Nätverket för Manligt Ansvar var projektägare. Inte heller här går det att finna spåren av medlen från Allmänna Arvsfonden. Ytterligare ett projekt där det är svårt att finna spår från projekttiden är projektet *Ankaret*. Det går idag inte heller att finna någon information om Svensk-Arabiska Vänskapsförbundet som var projektägare.

Sammanfattning

Bland projekten med en kompensatorisk ansats har vi lyft fram två innehållsliga teman. Det första temat är *Ung manlighet som något problematiskt*. Bland dessa projekt kan vi se hur unga män beskrivs befinna sig i en riskfylld situation i samhället. Pojkar och unga män behöver kompenseras för frånvarande pappagestalter eller brister i den egna förmågan att ta ansvar för sin sexualitet och undvika ett våldsamt beteende. Det

andra temat är: *Stärka självbilden*. Projekt i detta tema vänder sig till pojkar och unga män utifrån en specifik problematik som olika funktionsnedsättningar, men också utifrån specifika livssituationer där det finns ett behov av att lära sig samtala och förstå det egna känslolivet. Gemensamt för flera projekt är att det är svårt att skilja mellan vad som är mål och resultat. I flera fall är samtalsgrupper både ett mål och en metod i projekten. Svårigheter i projekten har varit att finna den målgrupp som avsetts i ansökan, men också problem som uppstått inom den egna organisationen. Det är här svårt att peka på några specifika faktorer i relation till syfte eller metoder som orsaken till svårigheterna. Det är också svårt att bedöma i vilken utsträckning arbetsmaterial används och sprids efter det att projekten är avslutade, då flera projekt är avslutade sedan en längre tid tillbaka. Utvärderingen visar också en varierad bild av hur det gått tiden efter finansieringen från Allmänna arvsfonden.

Normkritiska projekt

Barn borde vara fria att upptäcka alla positioner som är tillgängliga i våra strukturer för berättande och samspel, och vara fria att utveckla nya positioner när de lär sig vad det betyder att hålla isär genitalt, reproduktivt kön och personligt, socialt varande. Det borde också stå barn fritt att hitta vägar att tänka om och beskriva sitt eget och andras beteende oberoende av vad vi för närvarande anser vara "maskulint" och "feminint" (Bronwyn Davies 2003:180).

Från slutet av 1990-talet har det publicerats en rad böcker på temat *queerpedagogik* (Bromseth och Darj 2010). Inspirationen till att utveckla ett normkritiskt tänkande kommer bland annat från queerteorin. Denna teori riktar en radikal kritik mot hegemoniska strukturer kring kön och sexualitet, och utgör en källa till subversiva och potentiellt omstörtande analyser av kön och sexualitet. 1990-talets stora genombrott inom genusvetenskap och feminism kretsar kring Judith Butlers banbrytande studie *Gender trouble* (1990). Detta är en uppgörelse med tidigare former av feminism, som med stöd i Foucault och omläsningar av den franske psykoanalytikern Jacques Lacan, för fram en radikal syn på genus, sexualitet och kön. Det tydligaste brottet kanske inte består i tanken att det *inte* går att skilja ut biologiskt från socialt och kulturellt kön, utan att kön görs och skapas från början – ristas in i den biologiska och fysiska kroppen – och att kön/sexualitet är socialt konstruerat.

Grundtanken i denna litteratur handlar om att synliggöra förtryck och att lyfta fram och kritiskt granska samhällsnormer. Litteraturen har sina intellektuella rötter i ett feministiskt tänkande om kön, genus, sexualitet och normer. Den hämtar sin inspiration från Foucaults arbete, feministisk teori och inte minst från den under 1990-talet blomstrande litteraturen kring *queer teori*. Den här litteraturen rör sig ofta på en teoretisk nivå, där frågor kring hur kön görs, hur vi kan se på sociala konstruktioner av kön.

Inom genuspedagogiken i Sverige finns det i flera fall en uttalad ambition att också utveckla pedagogiska material och kunskaper kring hur man kan arbeta normkritiskt. Bromseth (2009) förhåller sig kritiskt till mycket av det som gjorts och menar att det är vanligt att genuspedagoger snarare bidrar till att återskapa polariserade positioner än att lösa upp och skapa möjligheter kring att göra kön på multipla sätt. Istället för att peka ut och tydliggöra homosexuellas ibland utsatta situation och dessa personers svårigheter att leva ett bra liv, är det viktigt att rikta ljuset mot heterosexuella och de normer som i grunden bidrar till att reproducera stereotypa könsmonster. I grunden handlar det om att utmana normalitetens gränser, att istället för att problematisera homosexuella vända blicken mot heteronormen och granska denna som struktur och process (Martinsson och Reimers 2008).

Det finns idag en rik litteratur kring frågor om makt, genus och lärande (Kimmel 2010). Det finns också mycket att hämta kring dessa frågor i barn- och ungdomsforskning. Bronwyn Davies, till exempel, har i flera av sina böcker studerat, analyserat och kritiskt granskat hur barn lär sig ofta stereotypa könsmonster (Davies 2003). De mönster hon synliggör kring hur det ofta sätts relativt snäva gränser för hur barn kan göra kön, kan också utgöra en utgångspunkt för att formulera pedagogiska strategier för att arbeta för att barn ska kunna få tillgång till en bred och rik repertoar av beteenden och handlingsmöjligheter, oavsett biologiskt kön.

* I flera av projekten finns ett normkritiskt perspektiv. Först kommer vi att presentera vad som varit utgångspunkter, målgrupp och tillvägagångssätt i projekten. Vi diskuterar därefter resultat, svårigheter och hur projekten klarat sig efter tiden med medel från Allmänna arvsfonden.

Utgångspunkter, målgrupp och tillvägagångssätt

Utifrån projektens ansökningstexter och slutrapporter har vi valt att lyfta fram två innehållsliga teman. Det första temat är *Kritik av ung maskulinitet*. Dessa

projekt tar sin utgångspunkt i en kritik av dominerande föreställningar och förväntningar om vad det innebär att vara ung man. Det andra temat är: *Kultur- och identitetskritik*. I denna kategori finns projekt som har vänt sig till pojkar och unga män utifrån kulturella och etniska identiteter tillhörande en minoritetsgrupp i det svenska samhället. Projekten i kategorin *Kritik av ung maskulinitet*, kan visserligen också läsas som en kulturkritik. Men i dessa projekt riktas kritiken mot uttryck i majoritetskulturen och målgruppen är inte definierade utifrån specifika identiteter.

Kritik av ung maskulinitet

Ett projekt med normkritiska utgångspunkter är *Pojke, kille, man*, med Studieförbundet i Kiruna kommun som projektägare. Studieförbundet i Kiruna hade tidigare drivit projekt *Flicka, tjej, kvinna*. Slutsatserna från detta projekt visade bland annat att flickor styrs och påverkas av faktorer som rykten, attityder, stämplat, gruppträck, tjejers syn på varandra och samhällets idealbilder. Utifrån dessa erfarenheter väcktes intresset för att se hur situationen såg ut för unga män. I rapporteringen från projektet beskrivs detta dels som ett generellt intresse för hur en typisk vardag ser ut för unga män, dels som ett specifikt intresse för hur unga män uttrycker värderingar kring identiteten och kön. I projektet beskrivs syftet på följande vis:

I projekt "Pojke, kille, man" har vi tittat på killars vuxenblivande i Kiruna. Vi har studerat denna utvecklingsprocess för att dels lära oss mer om maskulinitet generellt, dels för att få en tidsenlig och empiriskt förankrad bild av rådande maskulinitet i just Kiruna (Studieförbundet 2009 s 3).

Målgruppen var unga män i åldrarna 13–20. Tankarna bakom detta val av åldrar var att denna period i livet ansågs vara av stor betydelse i utvecklingsprocessen från ungdom till vuxenliv. I projektet finns ett tydligt uttalat teoretiskt perspektiv. Frågeställningar och analyser utgår från ett kritiskt maskulinitetsperspektiv. I slutrapporten beskrivs detta som:

Kritiskt har i detta fall inneburit att det empiriska materialet analyserats utifrån ett genus- och maktperspektiv som problematiserar de till synes självklara förhållanden, begrepp och innebörder som cirkulerar kring begreppet manlig identitet (hädanefter synonymt med begreppet maskulinitet).

Ytterligare ett normkritiskt projekt är *Allan*. Projektet är en samverkan mellan Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen. Utgångspunkten är att projektet ska fungera som en mötesplats för killar, där de kan träffas och diskutera frågor kring kön, makt, manlighet och sexualitet. En utgångspunkt är här att även pojkar påverkas av stereotypa könsroller. Tanken var också att ungdomarna själva skulle vara drivande i ett förändringsarbete kring dessa frågor. Målgruppen var elever i årskurs åtta. I den presentation som är riktad till skolor beskrivs verksamheten som att den skiljer sig från andra projekt som vänder sig till unga på ett flertal punkter. Detta bland annat genom att träffarna bygger på barnkonventionen och därför har ett tydligt rättighetstänkande och jämställdhetsperspektiv.

Syftet med projektet beskrivs som att:

- Stärka unga killar till att göra egna och självständiga val utanför kulturella föreställningar om kön och sexualitet.
- Uppmuntra killar till att se kritiskt kring samhällets normer, reflektera kring sina egna handlingar ur ett makt- och könsperspektiv samt motverka homofobi och sexism.
- Motverka könsdiskriminering i samhället genom att, både för killarna och för samhället, belysa den dominant maskulinitetens motstridiga ideal och skapa en mansroll där killar blir friare i sin könsroll.
- Motverka könsdiskriminering i samhället genom att, både för killarna och för samhället, belysa tjejer och killars situation utifrån ett rättighets- och jämställdhetsperspektiv.
- Öka Rädda Barnens Ungdomsförbunds och Rädda Barnens kontakt med ungdomar och få kunskap om vilka frågor som är viktiga för unga för att kunna bedriva påverkansarbete och förändringsarbete med ökad trovärdighet.

Förutom det som projektet vill uppnå genom mötet med ungdomarna finns också en bredare jämställdhetstanke representerad, där man genom att dokumentera och systematisera ungdomarnas åsikter vill bedriva information och opinionsbildning. En av de centralt ansvariga för projektet på Rädda Barnen berättar:

Vi har tidigare haft liknande projekt för unga tjejer under flera år, som heter Ellen. Så bakgrunden till Allan-projektet var att vi såg att det fanns behov hos unga killar – och en önskan från vår sida att nå killar, inte bara tjejer – när det gäller jämställdhetsfrågor. Att också ha liknande samtal, dialog med unga killar. Jag skulle kunna säga att det var de två

sakerna. Vad det syftade till, var ju att fokusera frågor som är viktiga för unga killar och skapa ett forum för unga killar att diskutera sådant som är aktuellt i den åldern. Men också att ha en agenda som hamnar inom inramningen rättighets- och jämställdhetsfrågor. Att ta det utifrån de frågor som killarna vill fokusera på, men utifrån ett icke-diskrimineringsperspektiv, barnkonventionen och barns rättigheter.

Utgångspunkten i projektet är att tonåren för många killar är en tid full av funderingar: ”Duger jag som jag är? Hur ska jag göra för att inte hamna utanför? Vem kan jag prata med? Varför är det fjolligt att prata om känslor? Vad är det att vara kille och vad är egentligen bögskräck?” Avsikten är att projektet *Allan* ska stärka killar till att göra egna och självständiga val om frågor som rör kön och sexualitet. På ett liknade sätt i som i projekten med kompensatoriska syften beskrivs ungdomar som något problematiskt. Skillnaden här är betoningen på att pojkar i samma utsträckning som flickor tvingas hantera samhällets krav på att vara snygga och framgångsrika. Dessa krav innebär att pojkar känner sig allt mer pressade och vilsna. Avsikten med projektet rör sig på så sätt mellan att vilja förändra vad det innebär att vara ung man i dagens samhälle och att förbereda deltagarna på att möta förväntningar om vad det innebär att vara ung man i dag.

Projektet *Frihet från våld* som drivs av *Män för jämställdhet* är ett liknade projekt vars syfte är att förändra synen på vad som är manligt hos unga män. *Är du normal* är ett annat projekt med ett kritiskt perspektiv på de normsystem som omger föreställningar kring homosexualitet, kön och makt. I en förberedande fas av projektet studerade projektledarna aktuell forskning kring feministisk teori om makt, kön och sexualitet och forskning kring konstruktioner av maskulinitet. I slutrapporten beskrivs det som att motivet var att gå från det personliga till det politiska. Man gjorde det genom att arbeta med de egna värderingarna kring sexism och homofobi, för att slutligen diskutera dessa frågor i mötet med unga män. Även här finns alltså en vidare målsättning om att förändra och möjliggöra för killar att vara sig själva utan att hindras av rådande normer. I ansökningstexten är målsättningen med projektet formulerat på följande sätt:

1. Att motverka homofobi och sexism
2. Att verka för människors lika värde
3. Att bryta normer och belysa utanförskap
4. Att synliggöra kulturella föreställningar om kön och sexualitet
5. Att stärka killar i att göra egna val och ställningstaganden.

Projektet var ett samarbete mellan Röda Korsets Ungdomsförbund, Sensus Studieförbund och länsstyrelsen i Västerbotten, där projektet inkluderats i organisationens ordinariearbete. Finansieringen av projektet kommer från Arm i Arm – 4 initiativet, Allmänna arvsfonden, Umeå kommun, Petrus och Augusta Hedlunds stiftelse och Genus forum.

Ett annat normkritiskt projekt är *Du bestämmer*, även detta projekt var ett samarbete mellan flera ideella organisationer: *Tjejzonen*, *Ung utan Pung* och *Män för Jämställdhet*. I projektet finns en uttalad ambition att bidra till att förändra och problematisera stereotypa bilder av unga kvinnor och män. Bakgrunden till projektet beskrivs vara ett samhälligt behov av att diskutera frågor kring jämställdhet och sexualitet med ungdomar. I projektet är också normkritiska perspektiv väl förankrade inom de organisationer som deltog i projektet. Dessa bidrog också med sina respektive organisationers kunskaper i relation till de olika frågor som behandlades.

I flera projekt har erfarenheter från tidigare projekt i organisationerna varit betydelsefulla för de sätt projekteten genomförts. Ett sådant exempel är *Du bestämmer* som var en fortsättning på projektet *Flicka* som hade haft flickor som målgrupp. *Flicka* drevs av Socialdepartementet i samarbete med tjejjourer och olika barn- och ungdomsorganisationer. I projektet lyftes frågor om självkänsla och skönhetsideal fram, samt frågor om hur ungdomar påverkas av medier. Det finns här alltså likheter mellan projekten som har unga män som målgrupp och tidigare projekt som riktat sig mot flickor.

Kultur- och identitetskritik

Ett kulturkritiskt projekt är *Sharaf Hjältar* som drivs av Fryshuset Stockholm. Projektet startade 2002 och har uppmärksammats i tidigare utvärderingar av de projekt som Allmänna arvsfonden finansierat. En utförlig beskrivning och utvärdering av projektet finns i utvärderingsrapporten *Heder och det civila samhället*. Vi har därför valt att göra en kortare beskrivning av projektet. Utgångspunkten för arbetet för *Sharaf Hjältar* var att deltagarna ska lära sig att ifrågasätta traditionella hedersvärderingar och kunna formulera och uttrycka nya värderingar. Under denna process förutsätts att de unga männen ska lära sig att synliggöra sina egna värderingar och arbeta med att förändra dessa. Projektet har alltså på ett liknande sätt som flera av de andra projekten i denna utvärdering som mål att skapa en reflexiv mansroll.

Ett annat projekt med liknade fokus som *Sharaf Hjältar* är projektet *Rådgivning för unga killar som utsätts för hedersrelaterad problematik*. Projektet

har drivits av Riksföreningen *Glöm aldrig Pela och Fadime*. Målgruppen beskrivs som unga män som har växt upp i ett familjesammanhang som bidrar till att de, medvetet eller omedvetet, är bärare av hederskulturella värderingar. Syftet med projektet *Rådgivning för unga killar som utsätts för hedersrelaterad problematik* är att kunna erbjuda unga killar som råkar ut för hedersrelaterad problematik ett forum att prata. Bakgrunden till projektet är att föreningen identifierade att det efter mordet på Abbas Razaii fanns ett behov av stöd till unga killar. Behovet omfattar inte bara män från så kallade hederskulturer. I projektansökan beskrivs också att hedersrelaterad problematik är något som män födda i Sverige möts av då de träffar kvinnor med en bakgrund i länder med hederskulturer. Ytterligare målsättning med föreningens arbete är att väcka debatt och belysa frågor kring hedersrelaterat våld.

Ytterligare ett kulturkritiskt projekt är *Jämställdhet för pappor och pojkar*. Projektansvariga har varit Kurdistans Kvinnoförbund i Sverige i samarbete Kurdisk Student/ungdomsförbund och Rädda Barnens Dialogprogram. Utgångspunkten för projektet var att hjälpa unga tjejer och kvinnor att öka sin kunskap och få självförtroende att diskutera frågor kring jämställdhet och vad det innebär att vara en god bror, pojkvän och pappa med män i sin närhet. Tanken är att detta ska bidra till att starta en process bort från patriarkala traditioner mot en fri, jämställd och demokratisk familjestruktur. Målgruppen är alltså här indirekt pojkar och unga män, där syftet är att förändra normer kring vad det innebär att vara man. I slutrapporten beskrivs att projektet arbetat mot både kortsiktiga och långsiktiga mål. Det kortsiktiga målet har varit att bidra till dialog och större förståelse inom familjen, över generationer och mellan män/pojkar och kvinnor/flickor. Det långsiktiga målet har varit att en sådan dialog ska bidra till attitydförändringar inom den kurdiska gruppen i Sverige.

Metoder

Flera av projektets insatser har skett på skolor och haft som syfte att organisera utbildningsdagar. Ett sådant är projekt *Du bestämmer*. Genom föreläsningar, teaterföreställning och workshops fick skolledare och pedagoger ta del av och använda en mängd väl utarbetade metoder och underlag för att sedan själva arbeta vidare tillsammans med sina elever. Detta var något som organiserades i ett tvådagars-program. Under den första dagen erbjöds lärare utbildning kring genusfrågor. Denna utbildning gjordes även tillgänglig för elevråd, kamratstödare och jämställdhetsgrupper på skolorna. Under dag två fick eleverna se en

teaterföreställning som behandlade frågor kring genus och jämställdhet. Teaterföreställning spelades i tre olika versioner; en föreställning riktad till flickor, en till pojkar och en till lärare, ungdomsledare och föräldrar. Teaterföreställningen har tagits fram av *Svea Sträng/Ung utan Pung* med stöd av referensgrupper av lärare och elever och i nära samarbete med *Tjejzonen*, *Manliga Nätverket* och *Flicka-projektet*. Föreställningen följdes sedan upp av diskussioner mellan elever och lärarna under dag två. Utgångspunkten för dessa diskussioner var den utbildning som lärarna fått under dag ett. På kvällen dag två erbjöds föräldrarna en kvällsföreställning, av teateruppsättningen för att skapa gemensamma referensramar för fortsatta diskussioner i hemmet.

Utöver teaterföreställningen erbjöd projektet skolorna ett utbildningspaket med undervisningsmaterial och förslag till lektionsupplägg. En del av utbildningspaketet var en övningsbok med tips på hur lärare kan arbeta med jämställdhetsfrågor och genus i skolan. Innehållet i boken presenteras på följande sätt:

Vi har skrivit denna bok i syfte att ni på ett enkelt sätt ska kunna använda vårt material med tips och övningar i ert dagliga arbete.

Vår tanke och vårt mål är att genom diskussioner, övningar och rollspel ska ge ungdomarna större möjlighet att upptäcka hur könsroller, vårt samhälle och ojämlikheten påverkar allas vår vardag.

Bokens syfte är att ge er tips och förslag på lämpliga övningar, nya infallsvinklar och insikt för både elev och pedagog. Men det är INTE en bruksanvisning i könsrollsarbete som ska följas pärm till pärm. Boken är en början och ni bestämmer själva hur långt som ni kan gå i ert arbete efter bokens slut.

Innehållet berör förutom hur lärarna kan arbeta i skolan också diskussionsunderlag för kritiska perspektiv på hur män och kvinnor framställs i media.

Några av projektet har också erbjudit aktiviteter som under en längre tid varit del av skolornas verksamhet. Ett sådant projekt var *Pojke, kille, man*. Inom projektet anordnades gruppverksamheter för unga killar under skoltid. Under dessa träffar har projektledaren tillsammans med en fritidspedagog arrangerat möten med killar i skolan för att diskutera i grupp, förenat med olika lekar och övningar som handlar om att lära känna andra och sig själv och att

uttrycka sig. Avsikten var att stärka unga män och att medvetandegöra dem om livsfrågor. Fyra klasser med totalt 58 elever träffades vid åtta tillfällen. Totalt deltog 464 killar under träffarna. Tankar och reflektioner kring träffarna dokumenterades efter varje träff.

Ytterligare ett projekt där målgruppen fanns i skolan var projektet *Allan*. Den metod som användes var också här samtalsgrupper. I grupperna diskuterades frågor med syfte att stärka pojkarnas självbilder. Deltagarna träffades i grupp en gång i veckan efter skoltid under tio veckor. Träffarna leddes av en samtalsledare. Ledarna för grupperna var män i åldrarna 19–30 år som genomgått en internutbildning. I varje grupp ingick 6–10 pojkar. Deltagarna rekryterades till projektet genom att samtalsledarna gick runt bland klasserna i årskurs åtta under lektionstid och informerade om projektet. Träffarna ägde rum på de skolor som deltog i projektet. Ett önskemål var här att skolorna skulle bidra med en avskild lokal där träffarna kunde äga rum efter skoltid. Ett annat önskemål var att lokalen skulle ha en viss ”mysfaktor”, så att deltagarna upplevde miljön som positiv. Insikter och erfarenheter från träffarna kom sedan att sammanställas och publiceras i en rapport, där deltagarnas egna tankar och synpunkter lyfts fram.

Samtalsgrupper var också den metod som användes i projektet *Är du normal*. Målgruppen var här killar i åttonde klass på skolor i Umeå. Urvalet gjordes utifrån motiveringen att killar i denna åldersgrupp är i en period då de är på väg ut i vuxenlivet och att det därför är viktigt att diskutera frågor om sexualitet och normalitet med dem. Projektet kan också läsas som ett exempel på hur syfte, resultat och metoder är tätt sammanvävda. Två av de övergripande målen i projektet var att motverka homofobi och sexism samt att verka för människors lika värde. När dessa mål bröts ner i konkret handling genomfördes sammanlagt tio träffar med tre grupper av pojkar, metodmaterial utvecklades och två utbildningar för ledarna i projektet genomfördes.

Flera av projekten lyfter främst fram kvantitativa mått då projektens måluppfyllelse diskuteras. I slutredovisningen från projektet *Du bestämmer* beskrivs hur projektet nått 36 000 elever, varav 3 400 elevrådsrepresentanter och kamrattstödare. 5 000 lärare, genuspedagoger och kuratorer samt 700 skolledare har deltagit i projektet. Utöver dessa har också politiker, skolchefer och föräldrar tagit del av detta. Sammanfattningsvis är de ansvariga för projektet nöjda med den spridning och det sätt som projektet mottagits av eleverna i skolan. Slutredovisningarna av projekten visar att det tycks vara svårt att säga något om mål som berör kvalitativa aspekter.

Även i projektet *Pojke, kille, man* uttrycks måluppfyllelsen i termer av att projektet haft god spridning. Förklaringar som nämns till den positiva respons projektet fick är att många skolor kände till projektet. Projektet har samarbetat med Kiruna kommun, Rädda barnen, Nätverk för kvinnofrid, Ungdomsrådet och Ungdomens Hus. Resultatet av projektet beskrivs alltså främst i relation till spridning och samverkan. Inom projektet genomfördes även en mindre studie. Sammanlagt intervjuades 50 unga män. Frågor som ställdes till ungdomarna under intervjuerna var: Vilka förebilder har de? Varifrån hämtar de sina ideal och värderingar? Är det exempelvis föräldrar, kompisar, TV eller Internet som formar våra unga killar? Resultatet från denna studie uttrycks som att det inte går att dra några slutsatser om hur maskuliniteten i Kiruna ser ut eller hur deltagarna utvecklar sin maskulinitet. Maskuliniteten beskrivs som förhandlingsbar och man lyfter fram att det finns motstånd mot en traditionell maskulinitet.

Till skillnad från *Sharaf hjältar* har projektet *Jämställdhet för pappor och pojkar* riktat fokus på den svenska kulturen och samhället. Inom projektet organiserades utbildningsdagar, konferenser och lägerverksamhet. Slutrapporten beskriver att många familjer med invandrarbakgrund ser det nya samhällets normer och kulturen som ett hot mot den egna kulturen. Projektet har på så sätt erbjudit deltagarna en annan bild av det svenska samhället och hur man kan ha hjälp av det svenska samhället och kulturen istället för att känna sig hotade. Ett viktigt innehåll i föreläsningar och seminarier beskrivs som diskussioner om individens utrymme inom familjen och hur det påverkar familjens sammanhållning. I slutrapporten beskrivs detta på följande sätt:

Under dialogsamtalen, både i stora och små grupper, mellan föräldrar och barn har pojkar och flickor fått ge sin syn på hur de behandlas. Barnen, pojkar och flickor, har fått möjlighet att ge sitt perspektiv på hur de behandlas som flicka respektive pojke. Detta har gett föräldrarna möjligheten att reflektera över om de behandlar pojkar och flickor olika i hemmet och i så fall varför. Detta har föräldrarna haft möjlighet att dela med sig av till barnen och samtala kring.

Mötet mellan generationer beskrivs också som något som har varit en betydande del av projektet. Genom diskussioner i grupper har båda yngre och äldre deltagare fått möjlighet att dela med sig av sina egna och samtidigt kunna ta del av andras tankar och funderingar. Detta beskrivs som att det har gett

samtliga deltagare otroligt mycket att ta del av och reflektera över, vilket har bidragit till att skapa en ömsesidig förståelse.

I projekten med kulturkritiska perspektiv liknar alltså metoderna de som projekten med normkritiska perspektiv använt, med fokus på värderings- och dialogövningar samt föreläsningar och informationskampanjer. Skillnaden är främst att målgruppsurvalet är mer specifikt. I vissa fall går det här också att se arbetet med att nå ut till målgruppen både som ett arbetssätt och syfte med projektet.

Svårigheter

Till skillnad från flera av projekten med syfte att stödja och kompensera tycks det på en nivå ha varit lättare för projekten med normkritiska perspektiv att nå sin målgrupp. Målgruppen i dessa projekt är inte i samma utsträckning definierade som ett problem i sig. Samtidigt kan de frågor som behandlats i projekten ha upplevts som avskräckande för deltagarna. I projektet *Är du normal?* fanns det till att börja med en osäkerhet och ett motstånd hos deltagarna att vara med i ett projekt där frågor kring maskulinitet och sexualitet skulle utmanas. En av projektledarna berättar om svårigheterna:

När vi mötte killarna i början så var vi ju väldigt tydliga och ärliga med vad vi ville göra. Vi berättade vilka teman som vi hade tänkt oss ta upp. Och då fick vi till svar, ska ni omvända oss till bögar eller? Så var det tills vi hittade nya infallsvinklar. Vi behövde kanske inte alltid vara så ärliga omkring vad vi ville göra. Det räckte med att säga att vi vill prata om hur det är att vara ung kille i dag. Sedan, när vi frågade vad killarna ville prata om så var det ju exakt samma teman som vi hade tänkt oss, fast de uttryckte det med andra ord. Man ville prata om ord, relationer, intressen, föräldraskap, det motsatta könet och sexualitet. Så egentligen var det samma saker som vi ville. Men det var ett enormt motstånd. Det var jättesvårt att få med sig killar.

Det var inte bara i målgruppen unga killar, i det här fallet killar som gick i årskurs åtta, som det inledningsvis fanns ett motstånd mot projektet. Motståndet mot projektet och mot att diskutera frågor kring vad det innebar att vara ung man fanns också hos skolledare, lärare och föräldrar. Detta var något som blev tydligt då ledarna vände sig till olika skolor i Umeå för att komma i kontakt med unga killar som skulle kunna vara intresserade av projektet.

Vi mötte hela tiden på motstånd i projektet, framför allt, nu var ju det så länge sedan, det var ju i alla fall på 2000-talet. Men det känns som vi är de första att vilja jobba med killar i grupp och med samtal som fokus. Så motstånd fanns hela tiden, först och främst är det ju intressant, det här med könsperspektivet. Alla frågade vad vi skulle göra. Vi skulle ju bara prata om hur det är att vara ung kille i dag. Alla trodde att vi var homosexuella. Här i Umeå gick projektet på vissa skolor under namnet bögprojektet. Sedan när man kom ut på skolorna så var ju det motstånd från skolledningen och annan personal, och sedan från föräldrar. Eftersom vi tog med oss... Vi tänkte att vi skulle åka på ett läger och snacka lite. Det var många som var osäkra. Det var föräldrar som ringde. Vad är det min pojke ska göra. Och när man berättade, så fick man som svar att vad då det är ju bara att stoppa huvudet i sanden och gå vidare, det är väl inget att tjafsas om. Det här med feminismen det står oss upp i halsen. Det var svårt att organisera killarna att få dem att våga följa med på den första träffen på det här lägret, för de visste ju inte vad det handlade om och då blev det lite läskigt. Det handlade också om att vi ville göra detta utanför skoltid och det innebar ju att det krockade med alla andra fritidsaktiviteter. Och det är mycket idrott och annat som finns i deras liv. Men vi fick till slut ihop ett gäng. Vi hade några grupper sedan så vi var ju ett femton-, tjugotal som vi delade upp i mindre grupper och hjälptes åt att leda. Det var nästan under ett år som vi träffades varje vecka.

På ett liknade sätt som andra projekt som genomförs i större städer, där det finns ett rikt utbud av olika aktiviteter för ungdomar, är en av utmaningarna att projekten konkurrerar med andra aktiviteter om deltagarnas tid. Men som också andra ledare i projekten beskriver det, när väl deltagarna blivit engagerade fortsatte de att komma till samtalsgrupperna.

Det finns här likheter med projektet *Pojke kille*, man där det också fanns ett stort intresse hos de ungdomar som valde att delta. Svårigheterna var här hur projektet skulle finansieras, då Studieförbundet inte kunde ta betalt för sitt arbete i skolan. Under projekttiden diskuterades möjligheterna att driva projektet vidare på ideal basis, något som Studieförbundet sedan valde att inte göra. Inte heller i slutrapporten från projektet *Allan* nämns något om svårigheter med att finna målgruppen.

Tvårtom beskrivs intresset hos eleverna på skolorna som projektet vände sig till som stort. Svårigheter som beskriv kan istället förstås som att det inom organisation fanns olika uppfattningar om projektets innehåll och syfte. En av de anställda inom Rädda Barnens organisation berättar:

Nej det har inte varit några direkta svårigheter i genomförandet. Jag tror att de svårigheter vi haft, för det har varit ett samarbete mellan Rädda Barnen och Rädda Barnens ungdomsförbund. De absolut största svårigheterna har varit att få ihop samarbetet, för att vi delvis hade ganska olika syn på hur projektet skulle drivas och ganska olika ideologiska utgångspunkter.

I: Kan du utveckla...?

Vi har en väldigt tydlig utgångspunkt i barnkonvention och ett synsätt som har ett dialogiskt innehåll i arbetssätt och i hur vi vill påverka. Medan ungdomsförbundet har varit intresserade av att driva det här mer radikalt, och ta in HBT-frågor. Och det är ju så klart en del av mänskliga rättigheter. Men de har varit mer offensiva i sin externa kommunikation.

Även en del av de svårigheter som uppstod i arbetet med *Sharaf hjältar* kan förstås som organisatoriska. Projektet hade en komplex organisation, med ledare och deltagare som arbetade på flera nivåer. I utvärderingen beskrivs detta som att det haft både positiva och negativa konsekvenser för verksamheten. Till det positiva hör att deltagarna haft inflytande och att det funnits en stor tolerans i fråga om olika åsikter. Till det negativa hör att mångfalden av uppfattningar ställde stora krav på ledningen. En slutsats är att de olika åsikterna kring projektets innehåll och organisation på ett mer genomgripande sätt hade behövts lyftas fram, problematiseras och diskuteras.

I Sharaf hjältar var en av utmaningarna för deltagarna att hantera frågor som upplevdes som känsliga. Slutrapporten från projektet pekar på deltagarnas svårigheter att problematisera och synliggöra mäns makt över kvinnor som något som är genomgående på flera samhällsnivåer. Många av de manliga deltagarna hade uppfattningen att hederskulturen visserligen var en problematisk del av den egna kulturen, men att denna del kunde ändras. Hederskulturen betraktades på så sätt som något isolerat från övriga relationer och normer och värden i de kulturer som deltagarna identifierade sig med.

Strategin var därför att motarbeta de handlingar och attityder som kopplades samman med hederskulturen, men utan att problematisera andra normer och värden. Detta var ett perspektiv som motsades av unga kvinnors erfarenheter. Utifrån deras perspektiv hade vad som beskrevs som hederskultur konsekvenser för dem, som präglade hela deras livssituation (Schlytter, Rexvid, Celepli och Nasih 2011). Liknade svårigheter beskrivs i slutrapporten av projektet *Jämställdhet för pappor och pojkar*. Svårigheter i detta projekt var att få pappor och äldre män att förstå unga kvinnors perspektiv.

I redovisningen av projektet *Forum Baba/ Föräldrafamnen* uppmärksammas svårigheter relaterade till olika erfarenheter och förväntningar hos deltagarna. Målgruppen för projektet var män som invandrat till Sverige. Det övergripande syftet med projektet var att förbättra barnens situation i familjer som invandrat genom att stödja männen under den första tiden i Sverige. Svårigheter och utmaningar som beskrivs är att deltagarna hade förväntningar och en idealiserad bild av att de som arbetade i projektet skulle kunna lösa de problem deltagarna hade. Det fanns också situationer då deltagarna såg på projektet med misstänksamhet och på ledarna som representanter för myndigheter eller organisationer som ansågs ha en negativ inställning mot den egna gruppen. Något som också orsakade svårigheter var att de som arbetade i projektet saknade kunskaper om deltagarnas erfarenheter och livssituation, vilket ibland ledde till missförstånd. Projektets utgångspunkt var att föreningsliv kunde vara en bra väg in i det svenska samhället för deltagarna. Men detta visade sig problematiskt då flera av deltagarna hade negativa erfarenheter från föreningar i sina ursprungsländer. Föreningar var något som förknippades med tvångsanslutning, toppstyrning och konflikter och var för flera av deltagarna en av orsakerna till att de lämnat ursprungsländerna.

I de projekt som haft som syfte att diskutera frågor kring sexualitet och känslor med deltagarna har en svårighet varit att få deltagarna att prata om sådant som känslor, relationer och intimitet. Ett exempel är projektet *Pojke, kille, man*. En reflektion som lyfts fram i projektet är att de unga männen tycks sakna ord för känslor eller ha svårt att sätta ord på dem. Exempelvis hade deltagarna svårt att beskriva hur en specifik händelse fick dem att må eller känna sig, oavsett om den var trevlig eller otrevlig. Dessa svårigheter tycks dock främst ha förekommit i början av projektet. I slutrapporten påtalas hur detta kom att förändrades när deltagarna blev tryggare med varandra under projektet.

Tiden efter stödet från Allmänna arvsfonden

I vilken utsträckning projekten kan fortsätt då de inte längre har ekonomiskt stöd från Allmänna arvsfonden är ofta beroende på om de under projekttiden lyckats hitta andra finansierare. I en del fall går det ändå att se spår efter projekten i liknade verksamhet. Som i fallet men projektet *Är du normal eller?*. En av ledarna berättar:

Det finns ju fortfarande killgrupper idag, och de utgår mycket från vårt perspektiv. Vi har ju varit och utbildat ledare och berättat hur vi arbetat. Tror att de arbetar på ett liknande sätt som vi gjorde med killgrupperna, i alla fall gjorde de det senast jag hade kontakt.

Ett annat alternativ är att omorganisera verksamheten så att den går att bedriva med de medel som finns inom organisationen eller på frivillig basis. Ett sådant exempel är projektet *Forum Baba/Föräldrafamnen*:

Verksamheten kommer att bedrivas vidare men i något modifierad form. De två medarbetare som kommer att ta över den aktiva verksamheten efter oss kommer att söka arbete på familjebasis. De har erfarenheter via Rädda Barnens verksamhet bland invandrade barn och ungdomar i Karlstad.

Genomgående för flera av projekten är att de personer som var operativt ansvariga inte längre arbetar kvar inom föreningen eller organisationen. Ett sådant exempel är projektet *Allan*, där den person som var ansvarig på Rädda Barnens ungdomsförbund inte längre var verksam inom organisationen. Samtidigt behöver detta inte betyda att de erfarenheter som gjordes under projekttiden gått förlorade. Projektet *Allan* var i sig ett projekt som byggde på tidigare erfarenheter från flickprojektet *Ellen*. Ansvariga på Rädda Barnen berättar:

Vi hade ju arbetat fram ett samtalsmaterial. Vi hade tidigare drivit de här tjejgrupperna i Ellen, så vi gick ju in i Allan med samma koncept.

Det är inte heller alla projekt som haft som avsikt att fortsätta med verksamheten tiden efter att det finansiella stödet från Allmänna arvsfonden upphört. Ett sådant projekt är *Pojke, kille man*. Vid tidpunkten för slutredovisningen fanns inga planer på någon fortsättning. Idag finns heller några spår av verksamheten på Studieförbundets hemsida, förutom en delrapport som är tillgänglig under rubriken

”rapporter och projekt”. Att söka på projektnamnet ger inte heller några träffar som leder till information om projektet. Vid personlig kontakt med ansvariga för Studieförbundets kontor i Kiruna ges intrycket att projektet inte har någon betydelse för den verksamhet som bedrivs idag. De delrapporter och texter som skrivits inom projektet är inte längre tillgängliga och den person som var ansvarig för projektet uppges ha slutat och flyttat till en annan stad. Ytterligare ett projekt som det idag är svårt att finna några spår efter är projektet *Abbas bröder*. Då vi söker information hos riksföreningen *Glöm aldrig Pela och Fadime* fick vi inte heller någon kontakt. Den information som finns tillgänglig på föreningens hemsida om projektet säger inte mycket mer än syfte och målgrupp. Idag finns det ingen information om projektet på föreningens hemsida. Föreningen driver inte heller några projekt med liknande innehåll som vänder sig till unga män.

Sammanfattning

Projekt med ett normkritiskt pedagogiskt fokus har belysts utifrån två innehållsliga teman. Det första temat är *Kritik av ung maskulinitet*. Dessa projekt tar sin utgångspunkt i en kritik av dominerande föreställningar och förväntningar om vad det innebär att vara ung man. Förutom det som projektet vill uppnå genom mötet med ungdomar, finns det här också en bredare jämställdhetstanke och en ambition att bedriva information och opinionsbildning. Det andra innehållsmässiga temat som vi lyft fram är *Kultur- och identitetskritik*. I denna kategori återfinns de projekt som har vänt sig till pojkar och unga män utifrån att de ses som tillhöriga minoritetsgrupper i det svenska samhället. Ett genomgående inslag bland dessa projekt är att deltagarna ska lära sig att ifrågasätta traditionella hedersvärderingar och hitta nya värderingar. Genomgående har samtalsgrupper varit en vanlig metod hos de projekt som direkt vänt sig till ungdomar. I de projekt där målgruppen indirekt är unga män, eller unga män utifrån ett bredare perspektiv har också teaterföreställningar, föreläsningar och seminarier varit vanliga metoder. I vår utvärdering kan vi inte se några generella orsaker till de svårigheter som uppstått under arbetet. De svårigheter som anges är både sådana som bottnar i hur målgruppen reagerat på innehållet i projekten, men också svårigheter som är relaterade till strukturer i den egna organisationen. På frågan vilka spår som projekten lämnat efter sig är det också svårt att hitta förklaringar relaterade till innehåll eller metoder. På ett liknande sätt som i projekten med ett kompensatoriskt syfte tycks denna fråga i stället vara relaterad till projektets förankring inom den organisation som varit projektägare.

Diskussion

Vi har så långt gjort en övergripande beskrivning av de 44 projekt som är del av utvärderingen utifrån kategorierna *kompensatorisk pedagogik* och *normkritisk pedagogik*. I följande del av texten kommer vi att diskutera hur relationen mellan maskulinitet och samhälle förmedlas i projekten. Inom samtida beteende- och samhällsvetenskaplig forskning har forskare som Anthony Giddens och Thomas Ziehe (1986) utvecklat teorier om individen i relation till det moderna samhället. Deras forskningsintresse riktas mot hur kulturella, sociala och subjektiva mönster förändras och hur detta innebär en förändrad syn på individen. Man har studerat hur traditioner försvinner och omvandlas, men också hur möjligheter till reell förändring och omvandlingen av identiteten påverkas av klass, kön, etnicitet, ras, sexualitet, etc. Projekten återspeglar också på många sätt dessa förändringar och villkor i samhället.

Ett centralt drag i den samhällsförändring som Giddens och Ziehe diskuterar är kravet på en hög grad av självreflexivitet. Genom populärkultur, medier och inte minst internet ges snabbt tillgång till mängder av kunskap om samhälle och kultur. Ungdomar matas med information och sexualitet, utbildning och yrkesval, vilket de förväntas ta ställning till. Individen förväntas kunna analysera sina egna val, erfarenheter och känslor. Vi kan också se dessa beskrivningar och förväntningar på unga män i projekten. Men också hur den situation som unga män beskrivs befinna sig skiljer sig åt mellan projekten som haft en kompensatorisk inriktning och de projekt som haft en normkritisk inriktning.

Vår översikt visar att projekten med en kompensatorisk ansats ofta har som utgångspunkten att unga män befinner sig i en riskfylld situation i samhället där de inte klarar att ta ansvar för sin sexualitet och undvika ett våldsamt beteende. Problemet definieras till stor del ligga inom de unga männen, som behöver lära sig samtala och förstå det egna känslolivet. Forskning visar att bilder av mäns sexualitet och känsloliv som begränsat, stympat och som präglat av rationalitet snarare än emotionell klarhet dominerar i den offentliga diskursen om manlighet (Hammarén 2003, 2008, Johansson 2005). Manlig vänskap tenderar ofta att framställas som något negativt, kopplat till makt, våld och privilegier, där mäns svårigheter att kommunicera, prata om känslor och upprätthålla sociala band ses som en del av skapandet av den rationella manligheten (Giddens 1992).

Även i de projekt som haft normkritiska utgångspunkter finns bilden av ung manlighet som något riskfyllt. Unga män beskrivs här som pressade

och vilsna. I samtida forskning har detta beskrivits som ett uppbrutet kulturellt landskap, där män och kvinnor i allt större utsträckning förhandlar om tid, inflytande och makt. Kampen för jämställdhet har huvudsakligen drivits av och för kvinnor. Många män har därigenom förlorat sina tidigare relativt ohotade positioner i samhället och i familjen. Denna uppluckring av patriarkatets maktställning kan leda till osäkerhetskänslor och till olika försök att återerövra makten. Projekten med normkritiska perspektiv kan läsas som att de vill förbereda de unga männens för den osäkerhet kring identiteter som detta innebär, men också bidra till fortsatt problematisering kring manlighet och maskulinitet. Det finns alltså här ett tydligare samhällsperspektiv, jämfört med de kompensatoriska projekten. Gemensamt är en vilja att påverka individens förmåga att förhålla sig kritisk till de bilder av manlighet som finns i samhället. Budskapet är att unga män måste lära sig att aktivt ta ställning till sina livsval, även om dessa val inte alltid är reella.

FALLSTUDIE 1:

Killforum på nätet

Projektet *Killforum på nätet* drivs av organisationen *Män för jämställdhet* som är en rikstäckande organisation. På Stockholmssektionens hemsida beskrivs organisationen på följande sätt:

Män för Jämställdhet är en ideell och partipolitiskt obunden riksorganisation som verkar för jämställdhet och mot våld – för kvinnors, för barns och inte minst för mäns egen skull. Vi sätter fokus på samhällsliga och sociala manlighetsnormer och -ideal, och hur dessa påverkar människor och samhälle (<http://www.mfj.se/>).

Män för jämställdhet

Föreningen – som ursprungligen hette *Manliga nätverket* – växte fram som ett initiativ från Rädda Barnens styrelse 1993. Under 1990-talet problematiserade man och lyfte fram mäns våld mot kvinnor och barn på den politiska och sociala agendan. Föreningen växte fram som ett svar på denna växande problematik, och hade som syfte att motverka våldet och att skapa en medvetenhet om mäns delaktighet i dessa sociala problem. *Män för jämställdhet* verkar för visionen om ett samhälle fritt från våld, förtryck och orättvisor; mer specifikt riktar man kritik mot *könsmaktordningen* och formulerar alternativ. Idéplattformen bygger på tankar om hur olika maktordningar som bygger på framförallt genus, men även klass och etnicitet, bidrar till att förtrycka människor. Det finns en solid bas i ett genustänkande, om än inte formulerat i akademiska termer.

Föreningen har tilldelats ekonomiska medel för en rad projekt av Allmänna arvsfonden, och är därför värd att granskas och diskuteras lite mer utförligt. Vi kommer framför allt att inrikta oss på de två projekt som har varit placerade på *Män för jämställdhet* i Stockholm. Allmänna arvsfonden har också finansierat projektet *KILLAR*, som varit förlagt till Riksföreningens representant i Göteborg. I detta projekt har det producerats en utställning som bygger på bilder av unga män samt texter av journalisten Annica Carlsson Bergdahl. Utställningen har setts av dryga 100 000 besökare runtom i landet. I samband med utställningen producerades också en bok med samma namn som utställningen. Boken har sålt bra och fått priser. Projektet har inget uttalat könsperspektiv,

utan har som ambition att lyfta fram en rad olika röster och porträtt av unga män.

Män för jämställdhet arbetar på ett generellt plan för jämställdhet i samhället. Frågan om våld i familjer och intima relationer och mäns problematiska förhållande till våld har en central plats i olika dokument och programförklaringar. Det finns även en stark orientering mot frågor om kunskap, makt och kompetensutveckling. De två projekt vi kommer att titta närmare på har båda fokus på att arbeta med attityder, föreställningar och språkliga konstruktioner av kön. Det finns också en tydlig pedagogisk och normkritisk målsättning i projekten.

Vad menas med att arbeta normkritiskt? Förenklat handlar det om att fokusera på de regler och värderingar som många av oss tar för givet – exempelvis ”det finns kvinnor och män och de är olika”. Denna ordning tar många för självklar, vilket kommer att prägla hur vi tänker kring de personer vi möter. Listan kan göras lång över förgivettagna skillnader som vi använder oss av i vardagen för att skapa ordning i det som sägs och det vi ser; kvinna/man, heterosexualitet/homosexualitet funktionsförmåga/funktionsnedsättning – vithet/ickevit – vuxen/barn (Berg, Sjögren och Söderström 2009:11).

Målsättning

Projektet *Killforum på nätet* har drivits i snart tre år med medel från Allmänna arvsfonden. Projektet avslutades 2011. Det rör sig om ett ambitiöst och noggrant uppbyggt projekt som syftar till att bygga upp och utveckla en hållbar och långsiktig kompetens inom området nätbaserad rådgivningsverksamhet. Det finns idag en rad liknande projekt, men de flesta andra riktar sig mer generellt till ungdomar. Här är tanken att framförallt fokusera på unga killar. Utgångspunkten hämtas i genusteori och i normkritisk pedagogik. I projektbeskrivningen kan vi läsa att unga killar och män i större utsträckning än tjejer/kvinnor utvecklar våldsamma och aggressiva beteenden. Man konstaterar också att dessa mönster inte bottenar i biologiska skillnader, utan att orsakerna framför allt bör sökas i historiska genus- och dominansmönster. Syftet med projektet är ”att minska pojkars och mäns våld och andra destruktiva beteenden”. Tanken är också att testa en specifik metod för rådgivning.

Projektet har arbetat jämsides med forskare, som utarbetat de mer programmatiska delarna av projektet. Inom projektet har man utifrån en teoretisk grund författat en tillämpad skrift med volontärstöd för chatt och mejl. Man har också skapat länkar till ett forskningsprojekt finansierat av KK-stiftelsen. Denna forskning handlar just om rådgivning på nätet och empirin består av ett antal liknande projekt.

De första två åren har ägnats åt att utbilda volontärer, arbeta fram informationsmaterial till skolor och andra intressenter och att utarbeta själva metoden. Vad vi kan se verkar detta arbete ha bedrivits systematiskt och framgångsrikt. För närvarande finns det en fungerande rådgivningsverksamhet, baserad på genusteori och enklare psykologiska modeller för rådgivning. Man har valt att kombinera det normkritiska tänkandet med en metod som på engelska kallas *Acceptance and Commitment Training* (ACT). I korthet går denna metod ut på att via kognitiva tekniker motverka stereotypiska resonemang och fördomar. I ovan refererade rapport diskuteras metoden och en rad studier som uppvisat goda effekter i behandling av just fördomsfulla beteenden. Möjligen kan man här uppleva en viss diskrepans mellan det normkritiska perspektivet – som bygger på genusteori – och den psykologiska behandlingsmodell man utgått från.

Metoder

Under intervjun med en av projektledarna framgår att man arbetat aktivt med ett normkritiskt tänkande. Den modell med lådan/boxen och det normtänk som ligger till grund för *Killjour på nätet*, används också av *Machofabriken*, som är ett annat projekt finansierat av Allmänna arvsfonden och som har sin hemvist hos *Män för jämställdhet i Stockholm*. Projektledaren beskriver lådan på följande sätt:

Manslådan; det är den som ligger till grund för Machofabriken. Man använder en låda där. Manslådan går ut på att dom här normerna sätter gränser för vad som är accepterat; går man utanför blir man bestraffad, går man innanför blir man belönad. Det här kraftfältet skapar en inre låda, så att man försöker skydda sig själv från att bli bestraffad. Den här lådan går man omkring med, och alla har den i olika omfattning /.../ Man agerar könspolis både mot sig själv och andra. Om man ser en kille som kysser en kille så går min könspolis igång och jag måste bevisa för mig själv eller andra – jag känner obehag – i värsta fall försöker jag tillrättavisa dom, att dom gjort fel.

Det tredje året, som löpte till juli 2011, ägnades åt att säkra projektets fortlevnad. Målet var bland annat att uppnå en högre trafikmängd, alltså fler antal besökande. Dessutom pågick ett arbete med att trygga finansieringen. Det värsta scenariot består i att man får driva verksamheten ideellt inom ramen för *Män för jämställdhets* verksamhet. Förhoppningar finns dock om att utveckla samarbets- och finansieringsformer med liknande verksamheter.

Projektet är väl dokumenterat och det går bland annat att läsa mängder av utskrifter från de olika stödsamtalen med volontärer. Exempelvis finns där en kille som beskriver sig själv som en mobbare och som ber om hjälp:

Fråga: Hej, jag måste erkänna en sak. Jag är en mobbare. Jag var själv mobbad ett par år. Och nu har jag börjat slå och "reta" en annan pojke. Han har sagt åt mig flera gånger att sluta. Oftast slutar jag INTE... Och jag vill bara få något tips om hur jag kan sluta upp med allt skit. Hjärnan säger: sluta, Men kroppen säger: MER! Jag har hamnat i fel umgänge också. kriminella saker...

Därpå följer ett långt svar från pratkompisen på nätet. Det finns med andra ord ett rikt och värdefullt material att analysera och arbeta med, både praktiskt och som forskningsmaterial.

Det finns även en slutrapport från 2010, där man analyserar målgruppen och dess behov. Data består av fokusgrupper med både en äldre och yngre målgrupp av killar (ålder framgår inte klart och tydligt). Rapporten är beställd och utförd av två externa personer (Arash Sahghafian och Per Sunesson). Den ger ett litet ofärdigt intryck, men också vissa tips om vad som behöver utvecklas och förbättras.

Vid intervjun med de ansvariga för projektet framgår att man under 2011 intensivt arbetade med frågan hur detta projekt ska kunna fortleva:

Vi kommer att kunna skala upp besöksantalet och driva sajten lite billigare. Vi försöker få ned kostnaderna nu. Sedan slutar vår finansiering i juni. Eventuellt finns det möjligheter att jobba med projekt pengar, får kolla upp. Men vi får hitta en sponsor eller via stöttning av större organisationer. Jag har jobbat en del med detta under våren. Jag har satsat på sponsring, inte funkad så bra. Vi är en för liten verksamhet och kanske lite för radikal.

Projektledaren menar att man ofta förknippar jämställdhet med tjejer/kvinnor. Här avviker man från mönstret, då man fokuserar på enbart killar. Men man samarbetar för närvarande med tjejjouren, som är ett nätverk för ett stort antal sajter som finns under samma portal och som riktar sig till tjejer (ett 60-tal). Efter stödet från Allmänna arvsfonden har projektet fått en ny finansiär i *World Childhood Foundation*. Bidraget från WCF har används till fortsatt löpande drift samt främst till att vidareutveckla verksamheten till att bättre omfatta frågor om sexuella övergrepp (både perspektiv på förövare och offer). Det finns också förhoppningar om att även Stockholms stad samt Ungdomsstyrelsen ska tillkomma som nya bidragsgivare.

Sammanfattningsvis är detta ett ambitiöst, systematiskt och väl genomfört projekt. Möjligtvis skulle man kunnat arbeta in den forskarkompetens som finns kopplad till projektet på ett bättre sätt, inte minst vid de egenutvärderingar och fokusgrupper man arbetat med.

FALLSTUDIE 2

Machofabriken

Även *Machofabriken* har drivits av riksorganisationen *Män för jämställdhet* i Stockholm och Riksorganisationen för kvinnojourer och Sveriges kvinnojourers riksförbund.

Machofabriken vill bryta kopplingen mellan manlighet och våld. Målet är att killars och mäns våld mot andra killar och tjejer ska minska och att människors möjlighet att ha makt över sina egna liv ska öka (ur stencil från Machofabriken).

Målsättning

Projektets målgrupp är unga, 13–25 år. Här fokuserar man på blandade grupper. Arbetet med materialet, både filmer och text/övningar, bygger på genusvetenskapliga teorier och på normkritisk pedagogik. Filmsekvenserna, som står i centrum för metoden, utgörs av korta klipp där olika teman utforskas, till exempel våld, homofobi och tävlingsmentalitet. De situationer som skildras är kärnfulla och tar på ett bra sätt fram olika typiska och konfliktfyllda sociala interaktioner och potentiella konflikter. Det finns idag möjligheter för skolor att köpa materialet som helhet och att använda detta i normkritiskt arbete. Tanken är att det fortsatta arbetet delvis ska kunna finansieras genom att sälja själva produkten.

Metoderna uppmuntrar deltagarna att vilja förändra synen på hur killar ska vara. Vi lyfter fram hur lådan ger killar trygghet och status, men att den samtidigt begränsar dem på många sätt. Vi visar också att det finns andra normer som ger orättvist mycket makt, till exempel om du är heterosexuell, vit, medel- och överklass eller funktionsfullkomlig (ur pedagogiskt material).

Metoder

Machofabriken är ett metodmaterial kring normer för manlighet. Tanken är att materialet ska kunna användas i mixade grupper bestående av både killar och tjejer. Projektet är treårigt. Materialet består av ett antal kortfilmer, som bygger på ett normkritiskt perspektiv och på användningen av lådan som en

metafor och form för att diskutera och problematisera normer kring kön (se ovan). Man utgår från en problembeskrivning där killar/män beskrivs som förmade av vissa stereotypa och destruktiva normer kring hur man ska vara och agera som kille i vårt samhälle. Tanken är att via normkritisk pedagogik arbeta för att unga killar blir medvetna om vad de har att vinna på att förändras, och att själva arbeta för jämställdhet.

Filmerna och det pedagogiska materialet har tagits fram stegvis och testats på målgrupper bestående av ungdomar i gymnasieåldern. Det finns en utförlig rapport från pilottestningen av projektet. Pilottestarna har utförligt beskrivet de svårigheter de stötte på i klasserna. En återkommande observation handlar just om killarnas svårigheter med att ta projektet på allvar och att engagera sig i övningarna. Exempelvis:

För några dominant pojkar i gruppen var det svårt att prata om vänskap utan att kasta ur sig homofoba och kränkande kommentarer vilket förstörde en hel del (Ur pilotstudien).

Machofabriken kännetecknas av ett uttalat normkritiskt perspektiv, som också tydligt inbegriper tankar om hur kön samvarierar med andra maktmönster. Perspektivet kan beskrivas som intersektionellt, vilket betyder att kategorier som exempelvis etnicitet, ålder eller klass samverkar och i vissa fall förstärker varandra. Användningen av intersektionalitet som begrepp synliggör på så sätt hur flera maktordningar är beroende av varandra och hur de samverkar. Aspekter som sexualitet, kön, etnicitet, religion, ålder och klass spelar alla in i bestämmandet av en individs identitet och dess villkor. Även om huvudfokus ligger vid kön/genus finns också inslag av att man arbetar med ett intersektionellt tänkande kring makt. Filmerna är ytterst välgjorda och sevärda. Det lilla formatet lämpar sig utmärkt för att arbeta med en rad sammanlänkade men också olikartade frågor. Lådan utgör ett centralt redskap och beskrivs på följande sätt av projektledaren:

Man kan prata om den utsatthet man riskerar om man bryter mot normerna. Det ser jag som ett syfte med materialet, att lyfta de här diskussionerna med ungdomarna och att inte hamna i det här att nu är det så här och det är ingenting att göra åt.

Materialet har vuxit fram i nära samverkan med ungdomar. Detta har utgjort vägledning för en ungdomsgrupp under en längre period, där materialet har testats.

Projektet var finansierat av Allmänna arvsfonden till augusti 2011. Vid vår senaste kontakt med *Machofabriken* hösten 2012 var verksamheten självfinansierad med intäkter från försäljning av den tryckta lärarhandledningen och DVD:n (genom Liber) samt från försäljning av utbildningstjänster till blivande handledare (till exempel lärare på skolor eller fritidspedagoger) som ska börja använda materialet. På *Män för Jämställdhets* kansli finns också en person anställd som koordinerar verksamheten och sköter marknadsförings-, försäljnings- och kvalitetsutvecklande insatser.

Sammanfattningsvis är detta också ett ambitiöst, systematiskt, kreativt och framåtsyftande projekt. Detta skiljer sig lite från jourprojektet, i att man blandar tjejer och killar.

Visioner och resultat

Detta är två genusorienterade och teoretiskt väl förankrade projekt. Det rör sig om fristående projekt, men båda har haft sin hemvist och fysiska plats på *Män för jämställdhets* kontor i Stockholm. Det finns därför en rad beröringspunkter och synergieffekter. Inom ramen för projektet har också 25 utbildare rekryterats och utbildats vilka genomför utbildningsuppdrag i samarbete med andra organisationer. Även om projekten har en stark förankring i genusteori, skulle man genom att förankra projekten akademiskt ytterligare ha kunnat slipa på metoder och redskap. Men det som finns är mer än vanligt och fullt tillräckligt för projektens syfte.

FALLSTUDIE 3

Jalla för alla

Jalla för alla är ett projekt som vänder sig till ensamkommande flyktingbarn i Stockholms län. Projektet drivs av organisationen *Skyddsvärnet* och har haft stöd från Allmänna arvsfonden under perioden 2009–2012. I texten som följer ges en beskrivning av projektet. Inledningsvis presenteras en kort bakgrund till ensamkommande flyktingbarns situation i Sverige. Därefter presenteras projektet med fokus på målsättning, metoder och utveckling. Kontinuerligt genom texten lyfts ledares och deltagares erfarenheter och reflektioner fram. Avslutningsvis följer en kort diskussion kring former av manlighet och lärande som iscensatts i projektet.

Bakgrund

Sverige har de senaste åren varit en av de land i Europa där flest ensamkommande barn och ungdomar sökte skydd. Till skillnad från många andra länder i Europa har också antalet ensamkommande flykting barn som sökt asyl ökat. Till ensamkommande flyktingbarn räknas en person som är under 18 år och som vid ankomsten till Sverige är skild från båda sina föräldrar eller annan ansvarig vuxen som har trätt i föräldrarnas ställe. De flesta ensamkommande barn och ungdomar som söker asyl i Sverige kommer från Afghanistan följt av Somalia, Eritrea och Irak. Totalt beviljades 2 036 ensamkommande barn och ungdomar asyl i Sverige under 2011, vilket är 82 procent av de barn som sökt skydd. De flesta ensamkommande barn som söker sig till Sverige för att söka asyl är pojkar. Genomsnittsålder är cirka 15 år.

I Sverige har kommunerna ansvarat för mottagandet, boendet och omsorgen om ensamkommande barn och ungdomar. Ansvaret gäller både asylsökande och ensamkommande barn och ungdomar som har fått uppehållstillstånd. De kommuner som är engagerade i mottagandet har möjlighet till statlig ersättning. Kommunernas ansvar är här att utreda barnets behov och fatta beslut om insatser och placering i lämpligt boende. En av svårigheterna i mottagandet av ensamkommande flyktingbarn är att finna boende i de mottagande kommunerna. Det är inte alltid den ankomstkommun, där barnet först ger sig till känna, som blir den mottagande kommunen. Migrationsverket strävar därför efter att så fort som möjligt hitta boende i en mottagande kommun som får ansvar för barnet. Den mottagande kommunens uppdrag innebär också att utreda om det finns anhörig eller släkting i Sverige som

har förutsättningar att ta emot barnet. Kommunerna har också som ansvar att tillsätta en så kallad God man för barnet och att kartlägga och planera skolgången. Liksom att efter eventuellt beviljat uppehållstillstånd ansvara för fortsatta integrationsinsatser under barnets uppväxt.

De flesta ensamkommande flyktingbarn placeras av kommunen i ”Hem för vård eller boende” (HVB-hem). Detta gäller framför allt de barn som är över 14 år, vilka oftast placeras i någon form av gruppboende. På HVB-hemmen bor ensamkommande barn från olika delar av världen tillsammans. Det är också vanligt att de ensamkommande barnen som ännu inte fått något beslut om uppehållstillstånd bor tillsammans med ensamkommande barn som fått uppehållstillstånd och barn som fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd. För- och nackdelar med att dessa barn bor tillsammans och hur det påverkar barnen socialt och psykiskt är något som ofta diskuterats.

Skyddsvärnet

Jalla för alla drivs av stiftelsen *Skyddsvärnet* som är en icke vinstdrivande organisation. *Skyddsvärnet* har sedan 1910 bedrivit olika verksamheter med syfte att hjälpa människor till självhjälp. Verksamheten startade som ett stöd till att hjälpa frivolva fångar och personer dömda till villkorlig dom. I dag bedriver *Skyddsvärnet* verksamheter på uppdrag av främst socialtjänsten och Kriminalvården, men har också har avtal med Migrationsverket. Delar av verksamheten vänder sig också till privatpersoner, vilka kan söka stöd inom familjerådgivning och missbruksvård.

Projektet *Jalla för alla* har som målsättning att ge ensamkommande flyktingungdomar en plattform där de fritt kan uttrycka sig, utveckla färdigheter och ta ställning i viktiga frågor i det svenska samhället. Projektet ska fungera som ett forum för åsikter, livskunskap, känslor och ge ungdomarna möjlighet att reflektera över sin livssituation. Arbetet inom *Jalla för alla* ska också bidra till att ungdomarna aktivt kan arbeta för att bli självförsörjande. Målsättningen är också att erfarenheterna från träffarna med ungdomarna skall användas för att utveckla ett utbildningsmaterial som kommuner, Migrationsverket och skolor samt andra aktörer kan i använda i introduktionen av nyanlända ungdomar i det svenska samhället.

Detta är något som uttrycks på följande sätt i ett informationsblad om projektet:

I och med att materialet är framtaget i direkt koppling till ungdomarnas erfarenheter och behov så skapas ett underlag som är ensamt i sitt slag. Det skall resultera i ett utbildningsmaterial som kommuner, Migrationsverket, skolor m fl kan använda i sitt arbete med att introducera nyanlända ungdomar i det svenska samhället (Jalla för alla, faktablad februari 2010).

I grupperna deltar 4–7 ungdomar som talar samma språk. Den främsta orsaken till uppdelningen i enspråkiga grupper är att det blir lättare att föra diskussioner om det bara behövs en medtränare som tolkar. Men också att ungdomar som talar samma språk och har liknande kulturell bakgrund förväntas ha liknande frågor som de vill diskutera. Tillsammans med huvudtränaren och medtränaren träffas de en gång i veckan. En stor del av aktiviteterna utgår från frågor som deltagarna själva formulerat. En av de ansvariga för arbetet med Jalla för alla berättar:

Vår tanke är att ungdomarna ska få mer information om hur man ser på sådant här i Sverige. Men också hur man ser på sådant i andra länder. Vi pratar exempelvis om manligt och kvinnligt ideal. Vi har olika bilder, det kan vara på allt möjligt, och så får man välja ut en bild som exempel på vad man tycker är manligt och en bild som exempel på vad man tycker är kvinnligt. Sedan får man förklara för de andra i gruppen varför man valde de bilderna, varför man tycker så och vad man har för synsätt, och vad man har med sig för värderingar. Sedan så får någon annan berätta att så här ser vi på det i exempelvis Sverige. Men syftet är inte att ändra deras synsätt, och säga att nu måste ni tänka så här därför att ni är i Sverige. Men det är klart att vi ibland försöker att ändra attityder, men också försöker få en bättre bild av hur dessa ungdomar ser på sådana här ting. Som ungdomar så kommer de i en väldigt kritisk tid, då de formar sig själva. Här möter de många nya människor och de här värderingarna i Sverige. Samtidigt som de har med sig de här värderingarna hemifrån. Men syftet är att hjälpa dem att hitta sig själva och ge dem möjligheter i olika synsätt.

Arbetsmetoden under utbildningsträffarna är att låta unga aktivt delta i värderingsövningar, icke-

verbala övningar och rollspel för att stärka deras självförtroende, vilket en stor del av aktiviteterna syftar till.

Metoder

Huvudtränarnas uppgifter är att leda kurserna, och forma innehållet efter ungdomarnas behov. Viktigt här är också förmågan att kunna fånga viktiga tankar och perspektiv som framkommer under kursträffarna. En av ledarna i Jalla för alla berättar om hur de arbetar för att fånga upp de intressen och behov som kan finnas i de olika grupperna.

När man börjar har vi ett papper med massa olika ord, som vi kallar för en inventering, en intresseinventering och där man får ringa in det man är intresserad av att prata om: skola, jobb, flykt – allt möjligt. Där får huvudtränaren ett hum om vad den här gruppen är intresserade av och vad de behöver lägga fokus på. För en grupp där vi hade temat kriminalitet, droger och alkohol, som är ett väldigt bra tema. Vi märkte sedan att i den gruppen så fanns det kanske inte alls något behov av att diskutera de här sakerna. Men ibland har det varit så att man har med sig som en grund att man är muslim, även om det kanske inte var något man reflekterade över i hemlandet. Men så kommer man till en ny kultur där man ser ungdomar röka och dricka alkohol, så kanske man faller för gruppsyftet och börjar röka och dricka alkohol och så går det överstyr istället.

I projektet har det lagts stor vikt på huvudtränarna förmåga att möta ungdomarnas utifrån deras individuella behov, samt att ungdomarna får ökad kunskap om det svenska samhället. En av medtränarna berättar om kurstillfällena:

Vi pratar mest om hur man klarar sig i det här samhället, framtiden i Sverige. Hur man klarar sig själv med att söka bostad och att söka arbete. Vi pratar också om här och där. Vi jämför Sverige med våra länder. Vad man kan göra här och vad man kan göra där, och om exempelvis skillnaden mellan kvinnor här och där.

Kursen är uppdelad på tolv tillfällen. Innehållet i kursen är strukturerat kring olika teman: skillnader/likheter i vardagslivet, kriminalitet, alkohol och droger, sex och samlevnad samt att arbeta med sin egen framtid i Sverige. Kunskaper om det svenska samhället ska bidra till att ungdomarna utvecklas som

självständiga och socialt ansvarstagande individer. Tanken är att detta ska bidra till ungdomarnas integration i samhället. Under mötena arbetar också deltagarna både självständigt och tillsammans i grupper med olika arbetsmaterial, som de sedan samlar i en mapp de får av projektet. Utöver att deltagarna förväntas delta aktivt under träffarna görs ingen bedömning av deras individuella prestationer. Diplom och intyg ges vid avslutad kurs till samtliga deltagare som deltagit i merparten av tillfällena.

Deltagarperspektiv

I samtalen med ledare och deltagare framhålls vikten av att ska skapa ett förtroendefullt klimat där ungdomarna vågar diskutera frågor de inte gör i andra sammanhang. Deltagarna berättar också hur de under träffarna har getts möjlighet att diskutera sådant de känner att de inte ges möjlighet att göra i skolan. En av deltagarna berättar:

Vi har lärt oss jättemycket. I skolan är det så svårt, men här är det bättre. Vi kan diskutera på vårt eget språk och då förstår man mycket bättre. Det går inte i skolan då vi inte har språket. I skolan får vi inte tillfälle heller, inte samma möjlighet att diskutera som när vi sitter här och pratar.

Utifrån ungdomarnas perspektiv beskrivs projektet som värdefulla tillfällen att få diskutera viktiga frågor för dem själva på sitt modersmål. Deltagarna berättar också om betydelse av att få diskutera i en mindre grupp tillsammans med andra ungdomar som har liknande erfarenheter som de själva. Att få möjlighet att träffa andra ungdomar i liknade situationer är också en viktig del av projektets struktur. Projektets sociala betydelse är också något som deltagarna betonar. Under två gruppintervjuer berättade ungdomar som deltagit i projektet följande:

1. Vi har lärt oss väldigt mycket genom de teman som vi arbetat med. Vi har kommit hit och fått träffas. Vi har lärt oss om oss själva och om samhället. Jag skulle vilja lära mig mer om samhället.
2. Vi ser alltid fram emot att få komma hit på lördagarna. Det är något som vi ser fram emot hela veckan. Vi träffas och diskuterar olika teman som vi får information om. Det kan inte bli bättre. Vi träffas och lär oss svenska också. Oftast träffas vi här i Skyddsvärnets lokaler, men ibland så har vi andra aktiviteter.
3. När vi träffas så går huvudtränaren igenom det temat som vi ska diskutera, sedan pratar vi om det. Men det är mycket fakta också. Och så ställer vi

frågor. Vi har haft ett tema ”Här och där”. Då har vi jämfört skolan i Afghanistan med skolan här, som ett exempel på vad vi gjort.

4. Vi träffas och har roligt, vi har så många andra problem också. Men här träffas vi och har roligt. Information om samhället bland annat om skolan, Sverige och utbildning.

Vid den andra gruppintervjun:

1. Att lära sig olika saker med hjälp av diskussioner och övningar.
2. Allt var bra, det var underbart.
3. Kursen var otroligt bra och man fick lära sig jättemånga saker och man utvecklar sig, allt var faktiskt bra.
4. Jag tyckte mycket om Jalla. Den hjälpte mig att få information om samhället och få mer självförtroende. Jag tycker att man ska fortsätta med den här kursen.

Deltagarna beskriver också att det varit betydelsefullt att kurserna leds av en huvudtränare tillsammans med en person som själv har erfarenhet av att komma till Sverige som ensamkommande flyktingbarn. Medtränarna spelar på så sätt en central roll i projektet, då de har bott i Sverige en tid och lärt sig om samhället och det svenska språket. Under träffarna dokumenterar medtränaren arbetet, utöver att fungera som tolk mellan huvudtränaren och ungdomarna. De ungdomar som gått *Jalla för alla* kan sedan själva bli medtränare i nya grupper i projektet. Medtränarna har på så sätt ett stort socialt ansvar, i och med att de delar liknade erfarenheter och utbildats i *Jalla för alla*. Erfarenheter från projektet har också visat att medtränarna blir en viktig länk för ungdomarna till det svenska samhället.

Projektets utveckling

Det positiva bemötande *Jalla för alla* fått har också inneburit ett växande intresse av att vara med i projektet. De från början tio planerade utbildningar har nu blivit fjorton. En bidragande orsak är att de ungdomarna som deltar i projektet pratar positivt om projektet med andra ensamkommande flyktingar. Men projektledaren har också aktivt arbetat med att sprida information om projektet genom att besöka skolor med förberedelser klasser för nyanlända ungdomar. Projektledaren berättar:

Det har funnits ett stort intresse. Och det har det blivit nu den sista tiden. Det har blivit mer därför att ungdomarna har börjat prata om projektet med kompisar så det har spridit sig på det sättet att fler har börjat. Sedan så har jag

gjort en informationsinsats. Det var riktat mot IVIK och PREVIK klasser på gymnasiet. Jag skickade ut ett startpaket kan man kalla det, information om Jalla för alla. Det stod att jag kan komma ut och berätta om oss och att det är kostnadsfritt. Då satte det igång lite till. Och därifrån fick vi flera ungdomar intresserade och även lärare.

Under intervjuerna berättar de ansvariga inte om några speciella svårigheter som dykt under arbetet med projektet. En sak som emellertid har kommit att förändras från planeringen av projektet är att tanken på att det skulle vara en enda huvudtränare för alla kurser har övergetts. Enligt den interna bedömning som gjorts av *Skyddsvärnet* var uppdraget som huvudtränare ett mer tidskrävande och komplicerat uppdrag än vad man hade planerat för inom projektet. Lösningen har istället varit att anställa flera huvudtränare, vilka de flesta har tidigare erfarenhet av att arbeta med ungdomar. Exempelvis studerar två av huvudtränarna till dramalärare och har kunnat använda sig av erfarenheter från sin utbildning i arbetet. Andra huvudtränare har erfarenheter av att arbeta med ensamkommande flyktingungdomar och kan direkt bidra med sina kunskaper.

Diskussion

Projektet *Jalla för alla* har haft som målsättning att ge ensamkommande flyktingbarn möjlighet att samtala och reflektera över sin livssituation. Ett syfte på längre sikt är också att utveckla ett utbildningsmaterial för kommuner, Migrationsverket och skolor och andra aktörer som möter ensamkommande flyktingbarn. Som i flera andra projekt med ungdomar som målgrupp har samtalsgrupper varit en av de metoder som använts. Aktiviteterna dokumenteras och utvärderas men inte i första hand utifrån vad deltagarna lärt sig av innehållet. Fokus är istället på deltagarnas upplevelser och känslor kring deltagandet. Under intervjun med deltagarna är det också betydelsen av att få träffa andra i samma situation som lyfts fram som något av de viktigaste med projektet. Det finns alltså här ett inslag av terapeutiskt lärande i projektet. I samtalen med deltagarna har frågor kring manlighet och sexualitet funnits med i de teman som behandlats. Projektet har inget uttalat syftet att förändra deltagarnas förståelse i dessa frågor. Avsikten här är snarare att erbjuda kunskap och fler perspektiv på vad det exempelvis innebär att vara ung man. Projektet kan på så sätt förstås som ett kompensatoriskt projekt som vill stötta deltagarna i deras personliga utveckling snarare än att ifrågasätta normer och förändra samhället. Sammantaget kan projektet beskrivas som lyckat, med avseende på att man nått målgruppen och fått större spridning än vad som var planerat. Utmaningen blir att kunna behålla nyckelpersoner inom organisationen och på sikt också fortsätta att sprida och utveckla projektet.

FALLSTUDIE 4

Mottagningen för unga män

Sedan 2009 har *Mottagningen för unga män* erbjudit hjälp till unga män i Stockholm som är i behov av terapi. Projektet drivs av organisationen *Stadsmissionen i Stockholm* och har haft stöd från Allmänna arvsfonden fram till oktober 2012. I följande text kommer vi att beskriva projektet. Inledningsvis presenteras en kort bakgrund till projektet med utgångspunkt i unga mäns hälsa. Därefter presenteras projektet med fokus på målsättning och arbetssätt. Avslutningsvis summerar vi med en kort diskussion kring hur relationen mellan manlighet och samhälle gestaltas i projektet och vilka lärandeformer som iscensatts i projektet.

Ungas psykiska ohälsa

Rapporter om hälsoläget i Sverige visar att på ett liknade sätt som för den övriga befolkningen har efterkrigstidens välfärdsutveckling inneburit bättre fysisk hälsa för ungdomar. En oroväckande skillnad är dock att sedan 1990-talet har ungdomars hälsoutveckling varit sämre än andra åldersgrupper. Detta är något som framför allt är tydligt då det gäller den psykiska hälsan (Socialstyrelsen 2009).

Ungdomar tycks också ha ett generellt sämre psykiskt välbefinnande oavsett familjeförhållanden, födelseland, arbetsmarknadsstatus eller socioekonomisk bakgrund. Det är dock svårt att säga vad orsaken till denna situation är. Men en möjlig förklaring som diskuterats är att ungdomars livsvillkor har förändrats, vilket också skulle kunna förklara hur de upplever sin psykiska hälsa. Ungdomar i dag har svårare än tidigare att få ett heltidsarbete efter grundskolan och gymnasiet. Samtidigt är det svårt att säga på vilket sätt detta har bidragit till en större psykisk ohälsa hos ungdomar (Socialstyrelsen 2009, Jonsson m.fl. 2003).

Resultatet från studier visar att ökningen handlar både om att ungdomar själva berättar om besvär som ångslan, oro och ångest, och om att det har blivit vanligare att ungdomar vårdas för depression och för ångesttillstånd. Även andelen ungdomar som gör självmordsförsök har ökat. Det finns här skillnader mellan unga män och kvinnor. Det är fler unga kvinnor som gör självmordsförsök jämfört med unga män. Unga kvinnor uppges jämfört med unga män också i högre grad att de känner oro och ångest och endast en av fyra som söker psykoterapi är man (Socialstyrelsen 2009).

Det kan alltså här finnas faktorer som bidrar till att unga mäns ohälsa osynliggörs. En faktor som påtalas är att männen socialiseras till att dölja sin sårbarhet. Det innebär också att männen har en sämre förmåga att använda de resurser som samhället erbjuder när det gäller psykisk ohälsa. Många unga män ser det som ett socialt stigma att söka terapi eller samtal. Detta kan också delvis förklara att det, trots att fler unga kvinnor uppges psykisk ohälsa, är ett större antal unga män som tar sina liv. Det är också vanligare att unga män skadar sig genom självdestruktivt beteende och genom att använda sig av alkohol och droger (Claesson & Gesang-Gottowt 2011).

Stadsmissionen

Stadsmissionen är en organisation med sina rötter iden evangeliska alliansens som grundades under 1800-talets andra hälft. Sedan starten har *Stadsmissionen* haft som målsättningen att arbeta för att hjälpa människor i behov av stöd. Tidiga verksamheter i Stadsmissionens regi var vardagsskolor för fattiga barn, söndagsskolor och barnhem. Idag beskriver *Stadsmissionen* sin verksamhet som att de arbetar för att hjälpa barn och ungdomar som behöver stöd av en vuxen, barnfamiljer i kris, ensamstående med ekonomiskt stöd, unga vuxna som är i behov av terapi, unga föräldrar som behöver stöd och råd, äldre som lever i ensamhet och människor som är hemlösa eller har missbruksproblem. Utgångspunkten är att det går att förändra livssituationen för alla som har hamnat utanför samhällets skyddsnät och att människor har förmågan bygga upp en tro på sin egen duglighet och återta makten över sina liv.

Mottagningen för unga män (MUM) är ett treårigt projekt som beviljades medel från Allmänna arvsfonden 2009 och drivs av *Stadsmissionens terapicenter för unga*. Mottagningen tar emot unga män mellan 16–26 år som har någon form av upplevd psykisk ohälsa. Kontakten etableras genom att ungdomarna ringer till mottagningen. Det finns även ett telefonnummer för föräldrar, anhöriga och professionella som är oroliga eller bara vill ställa frågor. Behandlingen är kostnadsfri för ungdomar som fortfarande går i gymnasiet eller saknar medel, medan de som har studielån eller annan inkomst betalar 60 kronor vid varje terapitillfälle. De ungdomar som söker sig till *MUM* erbjuds individuell terapi, gruppterapi och rådgivande samtal. På mottagningen arbetade då projektet startade fyra psykoterapeuter, vars arbete

kompletterats av att också volontärer arbetar där några timmar i veckan. En av psykoterapeuterna beskriver hur tankarna att starta ett projekt som vände sig till unga män växte fram:

Vi startade stadsmissionens terapicenter 2003 och blev överväldigande av arbete. Och så är det så att under åren så har det varit stabilt med omkring 20–25 procent killar som söker sig till oss. Jag funderade på detta under några år. Och jag vet att det är ungefär samma siffra i öppenvården och hos privata terapeuter. Det är så att det mest är kvinnor som söker sig till de här samtalen.

Verksamheten på MUM skiljer sig från de allra flesta liknande mottagningar genom att de bara tar emot unga män. Men också genom att det bara finns manliga psykoterapeuter vid mottagningen. En av psykoterapeuterna berättar om bakgrunden:

Vad som är gemensamt för många av dem som söker sig hit är att de har växt upp med bara en mamma, eller om det har funnits en pappa i familjen så har han varit frånvarande fysiskt. Så de här killarna har vuxit upp med nära relationer till sina mammor. Och så börjar de må dåligt när de börjar närma sig tjugårsåldern. Vi vet av erfarenhet att den psykiatriska vården består till 75 procent av kvinnor, ofta i medelåldern. Så chansen att de alltså träffar en ny mamma i terapirummet är alltså tre på fyra. Jag tror att det innebär att många killar inte söker till terapin. Det är som en av killarna säger i en utvärdering. Ständigt dessa medelålderskvinnor, dagisfröknar, lärare, skolsköterskor... och det är som mamma överallt. En av killarna uttryckte det att det som var en befrielse att komma hit. Det är kliniskt fritt från kvinnor här.

Terapeuten vi talar med berättar om en episod då en hantverkare kom till lokalen för att utföra ett arbete och frågade vad de sysslade med. Då han fick höra att det var en mottagning för unga män med psykiska problem tyckte han att det var trams. Den lösning som hantverkaren själv beskrev var att han drack brännvin på helgen och på måndagen var demonerna borta. Ett manligt ideal karakteriserat av att ”bita ihop och att sköta sitt”. Normer och förväntningar kring manlighet och maskulinitet är enligt terapeuten viktiga faktorer för hur män relaterar till det egna hälsobefinnandet. Vikten av att möta andra män är också något som en

av ungdomar som besöker mottagningen framhåller. Vi har här valt att kalla honom för Björn.

I: Du har gått i terapi en tid. Vad tycker du har varit bra, och vad tycker du varit mindre bra?

Björn: Bäst har varit, är fortfarande att jag känner att jag inte blir dömd. Vad jag än berättar eller tänker tar han emot det och hjälper mig att tänka. Klart att det varit skitjobbigt ibland. Det är inte så att jag känner mig oskyldig men brottet har fått andra proportioner. Ett tag var jag jävligt rädd för att folk ville göra mig illa, som hämnd. Det är också jävligt skönt att prata med en man. Jag får fortfarande ångest i perioder men kan fungera i vardagen. Mindre bra, hmm, det skulle väl vara sommaruppehållet. Det kändes svårt i somras att inte ha den här timmen i veckan när vi kunde prata.

I: På Mum jobbar bara manliga terapeuter, var det viktigt för dig?

Björn: Jätteviktig, tror inte jag skulle kunnat prata med en kvinnlig terapeut, mina svårigheter handlar om min relation till kvinnor.

I: Du har redan antytt det, men jag frågar ändå, vad har tiden här betytt för dig?

Björn: Allt, vet inte om jag levt om jag inte fått hjälpen här. Jag har slutat med mediciner, har ett juste förhållande till en tjej som jag verkligen älskar och ett jävligt bra jobb. Dom har fått mig på fötter fast det är svårt ibland, fortfarande.

Ett av argumenten för att starta mottagningen är att unga män har ett behov av att tala med andra män, då de delar liknade erfarenheter från tonåren. En orsak som nämns under vårt besök på MUM är att det hos många män tycks finnas ett motstånd mot att söka hjälp när de mår dåligt, men att det kan vara lättare att ta steget om terapeuten också är man. Utifrån det test om psykisk hälsa som MUM låter de unga göra när de börjar och sedan får göra igen efter några veckors behandling går det också att se att behandlingen ger resultat. Under vårt besök berättar terapeuten om en ung man som tidigare gick i behandling. Då de träffades första gången hade hans föräldrar fått köra honom till mottagningen, eftersom han upplevde det som alltför påfrestande att vara ute bland andra människor. Idag har han återupptagit sina studier och har en flickvän.

Målgrupp och metoder

Det vanligaste sättet som målgruppen har hittat till mottagningen är genom att någon i deras närhet först tar kontakten med mottagningen. Ofta är en det förälder som är oroligt för sitt barn. Det har också inneburit att det funnits ett behov av att möta föräldrarna. Mottagningen har därför också erbjudit gruppsamtal för oroliga föräldrar. Denna verksamhet har varierat under tiden för projekt. Det har varit grupper för både mammor och pappor var för sig, men också grupper och samtal med rådgivning för vårdnadshavaren/na oberoende av kön. Ibland har det lett att föräldrarna först fått rådgivning och att deras barn sedan följt med till ett första möte med terapeuten. Samtidigt är de unga människors motivation avgörande för att behandlingen ska lyckas. Behandlingen bygger på att de unga män som söker sig till mottagningen lär sig att själva ta ansvar för sina relationer. Detta blir också betydande då steget att söka behandlingen måste vara en aktiv handling hos ungdomarna som kommer till mottagningen. I vissa fall kan det vara så att det är föräldrar, eller kurator, som tar steget åt ungdomarna i förhoppning om att det ska lösa problemen, utan att ungdomarna själva varit redo. Samtidigt är ofta grundproblematiken hos de ungdomar som kommer till mottagningen svårigheter att ta egna initiativ och eget ansvar. Många har hamnat i en situation där de sitter kvar i sitt pojkrum.

Vi en övervikt av killar som är arbetslösa, som inte gör någonting som inte kommit igång med sin tillvaro. Men det är intressant att det här fenomenet inte är bundet till en specifik samhällsklass eller socioekonomisk grupp, och inte heller till föräldrarnas utbildningsnivå. Så jag funderade ytterligare på de här grabbarna som grupp. De flesta som kommer hit är omkring 21 år gamla, det är genomsnittet. Fram tills den åldern så har skolan varit en sammanhållande faktor. Sedan, då de är omkring 19 år och tar studenten, så dröjer det något år och sedan blir den symptomen tydliga. Skolan fungerade som något sammanhållande, där killarna mötte vuxenvärlden, lärare kuratorer, syokonsulenter... Killarna kan ha tyckt att det var pest, men det var en trygghet. Men efter studenten så öppnar sig något annat – en ocean av möjligheter.

Det finns flera orsaker till alltför unga män mår dåligt. I vårt möte med terapeuten talar vi om hur ungdomars livsvillkor har förändrats. Tidigare var det lättare för

ungdomar att få arbete och bostad. Många ungdomar lider av pressen som svårigheterna att finna arbete innebär. Då de inte har något arbete blir också steget ut i vuxenlivet svårt. Många av de ungdomar som går i behandling på MUM har istället blivit kvar i sina pojkrum. Steget ut till en osäker vuxenvärld har känts för stort och skrämmande. Det har också blivit svårare för de ungdomar som börjar må dåligt redan under sin skoltid. Skolan har grupper med många elever och lärarna räcker inte alltid till för alla. Nedskärningar i skolhälsovården har också påverkat så att kurator, skolsköterska och skolpsykolog får ta emot en allt större grupp elever. Också krav bland ungdomarna själva är en av de orsaker vi diskuterar. För att betrakta sig själv som lyckad i dag så handlar det väldigt mycket om att synas. Idealet är att man ska vara snygg och vältränad, ha bara självförtroende, och spännande framtidsplaner och fullt upp med vänner. För många av de unga män som söker sig till MUM har dessa krav och förväntningar blivit allt för stora och de behöver hjälp med att bygga en berättelse kring sig själva där de har en plats i samhället.

Utmaningar och lärdomar

Mottagningen för unga män har fått stort gensvar hos målgruppen och även fått uppmärksamhet i media. I några av de projekt vi utvärderat har utmaningen varit att få tag i målgruppen. Några projekt har exempelvis fått omformulera den ursprungliga målsättningen i projektplanen för att kunna komma igång med arbetet. Då det gäller MUM kan situationen närmast beskrivas vara den motsatta. En av de största utmaningarna har istället varit hur de ska hinna med att ta emot alla unga män som söker deras hjälp.

Den allra första utmaningen... Vi hade mittuppslaget i DN, det var en intervju med mig där jag berättade kring det här. Nästa dag så hade vi trehundra mail, till stor del från mammor. De skrev att det som kom upp i intervjun, det hade kunnat vara om dem och deras söner. Det här problemet med pojkar som sitter hemma. Det är större än vad vi känner till och här fick vi bekräftelse på det. På så sätt ledde det till att vi kom att gå utanför projektramen, och startade grupper som träffades var fjortonde dag. Vi startade grupper med föräldrar vars barn inte klarade att ta sig hit. Och det pågick ett tag och sedan så fasade vi ut föräldrarna och fasade in killarna. Och sedan så startade vi pappagrupper till de här killarna och höll väl på med det något halvår och vi tar fortfarande

emot föräldrar individuellt, men alltså inte främst i grupp utan det är något som kan skapas om vi tror att det funkar. Och målet är att sedan fasa ut föräldrarna och fasa in killarna.

Då projektet startade planerade mottagningen för att ta emot 50 ungdomar i veckan. Hösten 2012 har antalet behandlingar ökat till 70 stycken i veckan. Ändå är det tydligt att söktrycket är större än det antal ungdomar som mottagningen för närvarande klarar att ta emot. Som framgår av intervjun så innebär söktrycket och behoven hos målgruppen att projektet fick hitta alternativa former för verksamheten, med grupper som träffades varannan vecka. En av lärdomarna i projektet har därför också handlat om hur man ska hantera att de är fler som söker hjälp än vad det är möjligt att ta emot.

Det jag skulle önska att vi funderat mer på var hur vi ska ta emot patienter. Vi har valt att jobba med väntelistor och det har inneburit att vi i perioder inte har kunnat ta emot nya. Det vill säga vi har inte stängt telefontiden men vi sätter inte upp fler på väntelistan. Men om man kunde hitta ett annat sätt, och det är något som man behöver tänka på väldigt, väldigt noga. Kanske är det så att man bara ska hålla telefontiderna öppna när det finns plats? Det är något med gränssättningen mot världen som är besvärlig och svår. Om någon skulle starta ett sådant här projekt så är det viktigt att man tänker till om hur man ska ta emot patienterna.

Som framgår av intervjun så har man på mottagningen försökt att utveckla olika strategier för att hantera söktrycket. Ibland har detta inneburit att de fått neka ungdomar hjälp och hänvisat till väntelistan. Vid några tillfällen har också väntelistan varit stängd. Men när ungdomarna ringer och söker hjälp görs ändå en viss prioritering, vilket innebär att väntelistorna inte alltid byggt på att den som ringer först också först får behandling. Mottagningen har ännu inte funnit någon strategi som de tycker fungerar helt. Samtidigt är betydelsen av att utarbeta strategier för dem som söker hjälp stor. Detta är också en fråga som är viktig inför framtiden, då projektet fått fortsatt finansiering från Postkodslotteriet.

Diskussion

Projektet *Mottagningen för unga män* har haft som målsättning att erbjuda terapi för unga män. Det finns här vissa likheter med andra projekt som vänt sig till unga män, där målgruppen beskrivs som en kategori som befinner sig i risk. Den stora skillnaden är här att grunderna för projektet är de erfarenheter som de anställda i projektet har från tidigare kliniskt arbete med unga. Målgruppen har själva sökt sig till projektet utifrån sina behov av att få hjälp. I fråga om spridning och om hur kunskaper från projektet förvaltas får dessa frågor också sättas i relation att de aktiva i projektet gör arbetet som en del av sin profession. I avseende på spridningen kan den ändå betraktas som god, då projektet fått stor uppmärksamhet i media. Det som har varit unikt med projektet är att det är manliga terapeuter som arbetar på mottagningen. Under intervjun med en av de unga män som går i behandling på *MUM* är det också betydelsen av att få träffa män under behandlingen som lyfts fram som något av de viktigaste med projektet. Det lärande som äger rum i projektet är terapeutiskt, där avsikten är att de unga männen ska omformulera berättelsen om vilka de själva är i relation till samhällets förväntningar och villkor. Projektet kan på så sätt förstås som ett kompensatoriskt projekt, som vill stötta deltagarna i deras personliga utveckling snarare än att ifrågasätta normer och förändra synen på manlighet.

Avslutande kommentarer fallstudierna

Fallstudierna visar fyra projekt som haft god måluppfyllelse och också alla fått fortsatt finansiering efter att medlen från Allmänna arvsfonden upphört. Samtidigt så skiljer sig projekten åt, med avseende på innehåll och de metoder som använts. *Killforum på nätet* och *Machofabriken* är två projekt som vill problematisera normer kring hur man ska vara och agera som ung man samhället. Målsättningen är att genom ett normkritiskt arbete bidra till att medvetengöra unga män om vad de har att vinna på att förändras och att själva arbeta för jämställdhet. Medan *Jalla för alla* och *Mottagningen för unga män* är projekt som riktar sig mot ungdomar utifrån särskilda behov. Syftet är att stödja och målgrupperna i deras specifika livssituationer. Det är svårt att med bestämdhet säga vilka faktorerna bakom projektens framgång är. Men det finns några gemensamma beröringspunkter. Det tycks som att alla fyra projekten har lyckats uppfylla behov som både finns på samhällsnivå och behov som finns på individuell nivå hos de ungdomar som är projektens målgrupp.

SLUTSATSER – UTVÄRDERINGEN

I följande del av rapporten presenterar vi slutsatserna från arbetet med utvärderingen. Inledningsvis diskuteras projektens spridning och avtryck i relation till vad som varit målsättning, metoder och målgrupp. Diskussionen om spridning och avtryck relateras även till eventuella svårigheter i projekten och hur dessa hanterats, samt vilka spår pengarna från Allmänna arvsfonden lämnat efter sig. Avslutningsvis diskuteras vi vilka bilder av att vara ung man som finns i projekten, och vilken bild av unga mäns värld som förmedlas i projekten.

Spridning och avtryck

De allra flesta av de projekt vi utvärderat kom att slutföra arbetet med vad de beviljades medel för att genomföra. I några fall blev det i mindre utsträckning än planerat och några projekt kom att byta inriktning då de stötte på problem. Men i de allra flesta fall kom alltså projektet att fullföljas. Gemensamt för flera projekt är att det är svårt att skilja mellan vad som är mål och resultat. I flera fall är samtalsgrupper och föreläsningar, teaterföreställningar, etc. både ett mål och en metod i projekten. Mer sällan diskuteras om deltagarna har lärt sig något eller förändrats genom projektet. Speciellt de projekt som arbetat med opinionsbildning diskuteras resultatet i termer av kvantitativa mått och i mindre utsträckning hur budskapet mottagits av målgruppen.

De allra flesta projekten har nått den målgrupp som varit avsikten. I flera fall blev det inte i samma utsträckning som planerat, och i några fall innebar svårigheterna att nå målgruppen att projektet fick rikta sig mot andra grupper. I några enstaka fall innebar svårigheterna att finna målgruppen att projektet avslutades i förtid. Ungefär hälften av projekten har bedrivit verksamheter där unga män kontinuerligt deltagit. Några av dessa projekt har vänt sig till skolor och haft samtalsgrupper med pojkgupper under skoltid, andra projekt har haft samtalsgrupper med unga män på deras fritid. Bland de projekt där unga män indirekt varit målgrupp har projekten bland annat vänt sig till föräldrar, lärare och fritidsledare. Flera projekt har också arbetat med informationskampanjer, föreläsningar och teater. I dessa fall är det också svårt att säga om det är den tänkta målgruppen som sett filmer, kommit på föreläsningar, tagit del av material från webben, etc.

Frågan om vilken spridning och vilka avtryck som projekten lämnat efter sig är också relaterat till vilka

metoder som användes. Texter och filmer finns i regel kvar och är tillgängliga efter att projekten är avslutade. Anordnade föreläsningar och seminarier, men också teaterföreställningar, är något som sker i ögonblicket. Spridning av filmer, publikationer, föreläsningar, föreställningar etc. kan mätas med kvantitativa mått, exempelvis med avseende på hur många som deltog på ett möte. Några av projekten har också uppgivit antalet deltagare under aktiviteterna. Som vi redogjort för tidigare i texten har en del projekt nått ett hundratal ungdomar, medan andra projekt mer kontinuerligt arbetat med ett tiotal ungdomar.

Antalet deltagare i projekten är också relaterat till vilka metoder som använts. De projekt som arbetat med samtalsgrupper har oftast mött ett mindre antal ungdomar, jämfört med de projekt som arbetat med informationskampanjer och exempelvis teaterföreställningar. Antalet deltagare i projekten med samtalsgrupper varierar också, beroende på hur många samtalsgrupper som varit aktiva. Samtalsgrupper som metod tycks också i sig själv utgöra en begränsning för hur många ungdomar som det är möjligt att göra delaktiga. Grupperna kräver ledare med tid att engagera sig för de ungdomar som kommer till samtalen, och i varje grupp deltar det sällan mer än tio personer.

Samtidigt kan också diskuteras vad som avses med deltagande, och vilka kvalitativa skillnader som finns mellan att exempelvis se en film och att regelbundet träffas och diskutera i en mindre grupp. Frågan om vilka avtryck projekten har gjort kan också diskuteras utifrån hur deltagarna upplevde projekten. I slutrapporterna och våra intervjuer finns röster från ungdomar som uttrycker vad projektet betytt för dem. Vi kan här se flera projekt som haft positiv betydelse för unga människor och gjort skillnad i deras liv. Svårare är att säga vilka avtryck som föreläsningar, filmer, etc. har gjort hos deltagarna och hur deltagarna har fört kunskaper och upplevelser vidare och utvecklat dem.

En del svårigheter i projekten har handlat om problem som uppstått inom den egna organisationen. Det har i dessa fall handlat om otydliga ansvarsroller i projekten och då flera samverkanspartners varit inblandade har det också funnits intressekonflikter. Samtidigt är det svårt att nämna några specifika faktorer som gäller för samtliga projekt, mål och metoder. Det som varit problem i ett projekt kan i ett annat projekt med liknande mål och metoder ha fungerat utan problem.

Några mönster går dock att se. Projekt där målgruppen utmålats som ett problem tycks ha svårare att locka intresserade. Svårigheterna att finna målgruppen kan också förstås mot bakgrund av de strategier som projekten använt. Projekt som vänt sig till unga män genom skolor kan ha haft svårt att hitta skolor som var villiga att delta. Men då de väl fått skolans godkännande har de unga männen – som elever – inte haft något val huruvida de vill delta. Projekt som vänt sig till unga män på deras fritid har haft konkurrens från andra fritidsaktiviteter i ungdomarnas liv. Men flera projekt beskriver att ungdomarna, då de väl kommer till verksamheten, är engagerade och fortsätter att komma på projektens aktiviteter. Svårigheter i projekten som arbetat med samtalsgrupper har varit att deltagarna upplevt en del frågor som jobbiga att diskutera. I slutrapporter är detta något som främst lyfts fram i de normkritiska projekten.

Det är också svårt att svara på vilka grupper som projekten inte nått. Som vi tidigare diskuterat är det rimligt att dra slutsatsen att projekt som sökt ungdomar i ”riskzoner” och ungdomar med ”problem” har haft svårt att få deltagare. Då projekten vänt sig till medlemmar inom den egna organisationen, eller till skolor där samtliga elever deltagit, behöver frågan omformuleras utifrån om projektet mött deltagarnas behov och intresse. Något generellt svar på denna fråga går inte att få utifrån det material som varit tillgängligt för oss. Men det är rimligt att anta att de projekt som följer Allmänna arvsfondens kriterier om att projekten ska planeras i dialog med målgruppen också har goda förutsättningar att möta deltagarnas intresse och behov.

Spridning och avtryck av projekten kan också diskuteras med fokus på de föreningar och organisationer som beviljats medel. Även här är det svårt att finna entydiga svar på under vilka förutsättningar som projekten lämnar spår efter sig och lever vidare, liksom om medlen skulle kunna ha använts effektivare. Faktorer som ändå tycks ha betydelse är att projekt som drivs av etablerade organisationer har en högre överlevnadsgrad än de som drivs av mindre etablerade organisationer eller grupper. Kanske är det så att etablerade organisationer också har lättare att finna partners att samverka med, vilket skapar bättre förutsättningar för att fortsätta tiden efter att medlen från Allmänna arvsfonden upphört.

I projekt som styrts av personer med kortare projektanställningar kan vi också se hur kunskaper och erfarenheter från projektet riskerar att försvinna efter att projektet avslutats. Att många föreningar använder sig av kortare projektanställningar för dem som arbetar i projekten tycks också snarare vara regel än undantag. Detta tycks också vara speciellt vanligt bland de

projekt som bedrivit verksamhet som riktat sig mot unga män i skolor eller på deras fritid. Ett sådant exempel är projektet *Adam* som drivits av *KFUM i Göteborg*. *Adam* får här utgöra ett typiskt exempel, då projektet på många sätt kan illustrera svårigheter och lösningar i andra projekt. Då vi kontaktade *Adam* under hösten 2011 och våren 2012 var Johan ansvarig för projektet. Under intervjuerna berättade han om hur han började i projektet och de olika ansvarsområden som han haft:

De fick tag på mig som volontär precis som vi får tag på de flesta av volontärerna. Jag är kompis med Mikael som jobbade som gruppleadare. Han frågade mig om jag ville vara med. Det var så då att majoriteten av dem som kom in som volontärer var vänner till dem som arbetade här.

Under intervjun berättar Johan att han läste sista året på socionomprogrammet då han började i *Adam*. De flesta är av dem som varit verksamma i *Adam* är unga människor som nyligen blivit färdiga med sina utbildningar eller har studieuppehåll. I kombination med att man vill göra något för andra är också arbetet som volontär i projekt som *Adam* meriterande för framtida arbeten.

Samtidigt är projektens fortlevnad beroende av att det finns en vilja hos dem som har haft det operativa ansvaret att fortsätta. Besluten om att söka pengar tas visserligen i dialog med de verksamhetsansvariga och huvudansvarig för verksamheten och ska ligga i linje med verksamhetens inriktning. Men de projektanställdas vilja och förmåga att finna nya pengar till projektet betyder mycket för om det blir en fortsatt anställning och en fortsättning på projektet. Då många projektanställda ser på arbetet i projektet som något de gör under en kortare period är det inte heller alltid så att de har planerat för en fortsättning. I *Adam* har omsättningen på personal varit stor, och samtliga som tidigare varit verksamma inom *Adam* försvann under 2011. Då pengarna från Allmänna arvsfonden upphörde kom det också att påverka de aktiviteter som riktades mot ungdomarna. Johan berättar:

När arvsfondspengarna tog slut så blev det en väldig skillnad rent ekonomiskt. Det fanns ju ganska mycket pengar innan och sedan fick projektet vidare finansiering av social resurs. Hundratusen tror jag för 2010. De hade tidigare varit två anställda som nästan arbetade heltid och så var det en person från fas tre på arbetsförmedlingen. Men plötsligt så fick de som

jobbade heltid gå ner ganska mycket i tid efter årsskiftet. Och så var det nästan inga volontärer kvar. Så den våren 2010 så gick verksamheten ner ganska mycket på lågvarv. För de som var anställda i projektet fanns det inte längre möjlighet att försörja sig genom projektet. Nu är jag anställd på 20 procent i projektet. Det blir en dag i veckan. Det är svåra förutsättningar, det går helt enkelt inte att hålla liv i projektet.

Adam speglar de svårigheter som många projekt haft att fortsätta med sina aktiviteter i samma utsträckning som då de hade stöd från Allmänna arvsfonden. I fallet med *Adam* har det inneburit att projektet under längre perioder varit beroende av volontärer. En annan lösning har också varit att försöka samordna en del av arbetet med andra projekt inom organisationen. Föreningarna och organisationerna har ofta en fast administrativ personal som är duktiga på att få externa medel. Själva projekten genomförs dock i stor utsträckning av korttidsanställda utan tidigare erfarenheter av det arbete som ska genomföras, vilket vi ser som en stor risk. En fråga är då också hur mycket av projektets samlade erfarenheter och kunskaper som förs vidare inom organisationerna. *KFUM Göteborg* har tidigare haft liknande projekt som *Adam*, men då med unga kvinnor som målgrupp. Fler av de projekt vi utvärderat har också tidigare haft projekt där unga kvinnor varit målgruppen. En kritisk fråga är hur mycket av organisationernas och föreningarnas kunskap som handlar om att söka nya pengar jämfört med hur mycket kunskaper och erfarenheter som lever vidare från projektens dagliga arbete.

Bilder av unga män, maskulinitet och samhälle

I analysen av projektens innehåll och arbetssätt har teorierna kring maskulinitet kombinerats med ett pedagogiskt perspektiv på de lärandeprocesser som ägt rum inom projekten. Vi har här använt oss av kategorierna *kompensatorisk pedagogik* och *normkritisk pedagogik* för att analysera den bild av unga män och unga mäns värld som förmedlas genom projekten.

Kompensatoriska projekt

I projekten med en kompensatorisk ansats är en vanlig utgångspunkt att unga män befinner sig i en riskfylld situation i samhället. Vi har här lyft fram två teman. Det första temat är *Ung manlighet som något problematiskt*. Bland dessa projekt kan vi se en bild av unga män som befinner sig i en riskfylld situation i samhället. Pojkar och unga män behöver kompenseras

för frånvarande pappagestalter eller brister i den egna förmågan att ta ansvar för sin sexualitet och undvika ett våldsamt beteende. Problemet definieras till stor del ligga inom de unga männen som behöver lära sig samtala och förstå det egna känslolivet. Det andra temat är *Stärka självbilden*. Dessa projekt vänder sig till pojkar och unga män utifrån en specifik problematik, som olika funktionsnedsättningar, men också utifrån specifika livssituationer där det finns ett behov av att lära sig samtala och förstå sig själva bättre. Bilden av målgruppen är här oftare mindre problematisk och mer nyanserad. Deltagarnas egna förmågor och möjligheter och hur dessa ska stärkas är också viktiga utgångspunkter för arbetet.

I flera av dessa projekt är syftet att påverka attityder hos deltagarna. En viktig fråga är då på vilket sätt denna förändring iscensätts. Vi menar att det i projekten finns en risk att vissa maktpositioner stärks på bekostnad av andra. Exempelvis att deltagarna lär sig att ”tolerera” homosexuella utifrån heterosexualiteten som den givna normen. I några av de kompensatoriska projekten finns det tydliga normativa utgångspunkter om hur män och hur mäns sexualitet är, och vad män tycker om att göra. Vi kan här se hur andra former av maskulinitet och sexualitet jämförs med heterosexualitet som norm. Något som bidrar till upprätthållandet av de sociala hierarkier där heterosexualitet och vissa former av maskulinitet ges dominerande positioner.

Normkritiska projekt

I projekten som arbetar utifrån en *Normkritisk pedagogik* har vi också valt att lyfta fram två innehållsrika teman. Det första temat är *Kritik av ung maskulinitet*. Dessa projekt tar sin utgångspunkt i en kritik av dominerande föreställningar och förväntningar om vad det innebär att vara ung man. Bilden av unga män i detta tema är att förändringar i vad det innebär att vara man i dagens samhälle kräver ett reflexivt förhållningsätt. Unga mäns värld skrivs i dessa projekt fram som plats där en traditionell manlighet inte längre fungerar. Individerna ställs inför en mängd valmöjligheter som också innebär en osäkerhet om vad det innebär att vara ung man. Det andra temat är *Kultur- och identitetskritik*. I detta tema finns projekt som har vänt sig till pojkar och unga män utifrån kulturella och etniska identiteter tillhörande en minoritetsgrupp i det svenska samhället. Ett genomgående inslag bland dessa projekt är att deltagarna ska lära sig att ifrågasätta patriarkala strukturer i den ”egna kulturen” och hitta nya värderingar. Bilden av unga män är här att de befinner sig i situation där de begränsar både sig

själva och människor i sin närhet genom att hålla kvar vid traditionella värderingar. Det finns här en spänning mellan att bevara sin kulturella identitet och att anpassa sig till det svenska samhällets jämställdhetsideologi.

I de projekt som haft normkritiska utgångspunkter finns det även i vissa fall tendenser att beskriva ung manlighet som något riskfyllt och unga män som pressade och vilsna. Skillnaden är här att utgångspunkten är ett samhällsperspektiv, där pojkar i samma utsträckning som flickor tvingas hantera samhällets idealiserade bilder av manlighet. Men då projekten i flera fall först och främst vänder sig till ungdomarna som individer, blir det också individen som ska omvärdera attityder och förhållningssätt. Målsättningen med projekten rör sig på så sätt mellan att vilja förändra vad det innebär att vara ung man i dagens samhälle och att förbereda deltagarna på att möta förväntningar om vad det innebär att vara ung man i dag. I projekten som arbetat utifrån ett normkritiskt perspektiv finns i flera fall också ett tydligare uttalat teoretiskt perspektiv som varit vägledande i arbetet.

Avslutande kommentar

I flera av projekten finns bilder av unga män som att de befinner sig i riskfyllda situationer, och att de saknar förmåga att leva upp till samtidens krav på manlighet. Det saknas i många projekt en diskussion om unga mäns livsvillkor, och hur dessa påverkar ungdomarnas förståelse av manlighet. Det som sker är istället en psykologisering av de ungas livssituation, där projekten inte bara påtalar brister i deltagarnas liv utan också gör ungdomarna själva ansvariga för dessa brister. Denna tendens finns i både de kompensatoriska och i de normkritiska projekten. Vi saknar här en diskussion om hur sociala och ekonomiska villkor påverkar förståelsen av manlighet. I unga mäns liv spelar aspekter som sexualitet, kön, etnicitet, religion, ålder och klass en stor roll och formar individens identitet och livsvillkor. Detta är något som kunde ha gjorts genom ett intersektionellt perspektiv som synliggör hur kategorier som etnicitet, ålder eller klass samverkar och hur olika maktordningar är beroende av varandra.

LITTERATUR

- Ambjörnsson, F. (2008) *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur.
- Anderson, E. (2009) *Inclusive masculinity. The changing nature of masculinities*. New York: Routledge.
- Backman, S. (2005) *Den sjuke mannen. Populärkulturella gestaltningar av manlig ohälsa*. Stockholm: Carlssons.
- Beasley, C. (2008) "Rethinking hegemonic masculinity in a globalizing world". *Men and Masculinities*, vol. 11 (1), s. 86–103.
- Beauvoir, S. de (2002) *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts.
- Bromseth, Janne & Darj, Frida (2010) *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala Universitet: Skrifter från genusvetenskap.
- Bromseth, Janne (2009) "Learning the straight script – constructings of queer and heterosexual bodies in Swedish schools". I Bromseth, Janne, Käll Folkmarson, Lisa och Mattsson, Katarina *Body claims*. Uppsala Universitet: Skrifter från genusvetenskap.
- Butler, J. (1990) *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. London: Routledge.
- Carrigan, T., Connell, R. W. & Lee, J. (1985) Toward a new sociology of masculinity. *Theory & Society*, vol. 14, s. 551–604.
- Claesson, K & Gesang-Gottowt, A (2011) "Man har väl sett Sopranos... Unga män som söker psykoterapi på Mottagningen för unga män. Uppsats Karolinska Institutet Institutionen för klinisk neurovetenskap Sektionen för psykiatri Psykoterapeutprogrammet. Stockholm
- Coad, D. (2008) *The metrosexual. Gender, sexuality, and sport*. New York: Sunny Press.
- Connell, R. W. (2008) *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Connell, R. W. & Messerschmidt, J. W. (2005) "Hegemonic masculinity – rethinking the concept". *Gender & Society*, vol. 19 (6), s. 829–859.
- Connell, R. W. & Wood, J. (2005) "Globalization and business masculinity". *Men and Masculinities*, vol. 7 (4), s. 347–364. inc.
- Davies, Bronwyn (2003) *Hur flickor och pojkar gör kön*. Malmö: Liber.
- Edwards, T. (2006) *Cultures of masculinity*. London: Routledge.
- Eliasson, Per E (2000). *Män, kvinnor och våld. Att förstå och förändra våldsamt beteende*. Stockholm: Carlsson.
- Eriksson, Maria (2003) *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Stehag: Förlaget AB Gondolin.
- Eriksson, Maria, Hester, Marianne, Keskinen, Suvi och Pringle, Keith (red.) (2005) *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol: The Policy Press.
- Eriksson, Maria, Biller, Helene och Balkmar, Dag (2006) *Mäns våldsutövande – barns upplevelser. En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*. Stockholm: Näringsdepartementet.
- Faludi, S. (2000) *Stiffed. The Betrayal of the American Man*. New York: Perennial.
- Fraser, N. (2003). *Den radikala fantasin: mellan omfördelning och erkännande*. Göteborg: Daidalos.
- Giddens, A. (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, love & eroticism in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
- Greif, G. (2009) *Buddy system. Understanding male friendship*. Oxford: Oxford University Press.
- Haavind, H. & Magnusson, E. (2005) "The Nordic countries – welfare paradises for women and children?". *Feminism Psychology*, vol. 15 (2), s. 227–235.

- Hammarén, N. (2003) "Horor, players och de andra. Killar och sexualitet i det nya Sverige". I Johansson, T. & Lalander, P. (red.) *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos.
- Hammarén, N. (2008) *Förorten i huvudet. Unga män om kön och sexualitet i det nya Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Hearn, J. (1998) *The violences of men: How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage.
- Hearn, J. (2004) From hegemonic masculinity to the hegemony of men". *Feminist Theory*, vol. 5 (1), s. 49–72.
- Hearn, J. & Whitehead, A. (2006) "Collateral damage: Men's 'domestic' violence to women seen through men's relations with men". *Probation journal*, vol. 53 (1), s. 38–56.
- Herz, M. & Johansson, T. (2011) *Maskuliniteter – Kritik, tendenser, trender*. Malmö: Liber förlag.
- Hyden, Margareta (1997). Kvinnomisshandel. Aktuella frågor i Sverige. I: Olsson, Monika & Wiklund, Gunilla (red), *Våld mot kvinnor*. Brå-rapport 1997:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Johansson 1985, Gustavsson, B. (1996). Bildning i vår tid: om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Johansson, I. (1985). För folket och genom folket: om idéer och utvecklingslinjer i studieförbundens verksamhet. Stockholm: Liber Utbildningsförl.
- Johansson, T. (1998) *Den skulpterade kroppen. Gymkultur, friskvård och estetik*. Stockholm: Carlssons.
- Johansson, T. (2000) *Det första könet? Mansforskning som reflexiv praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, T. (2005) "Den självsäkra manligheten – en myt?". I Johansson, T. (red.) *Manlighetens omvandlingar. Ungdom, sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter*. Göteborg: Daidalos.
- Johansson, T. (2009) *Familjeliv*. Malmö: Liber.
- Jonsson, J. Helve, H. & Wichström, L. (2003). *Youth Research in Sweden 1995 2001*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.
- Kimmel, M. S. (2004) "Masculinity as homophobia: Fear, shame and silence in the construction of gender identity". I Murphy, P. F. (red.) *Feminism & Masculinity*. Oxford: Oxford University Press.
- Kimmel, M. S., Hearn, J. & Connell, R. W. (2005) *Handbook of studies on men and masculinities*. Thousand Oaks: Sage.
- Kimmel, M. (2010) *Pojkar och skolan: Ett bakgrundsdokument om "pojkkrisen"*. SOU 2010:53. Stockholm: Fritzes.
- Klinth, R. & Johansson, T. (2010) *Svenska fäder*. Umeå: Boréa.
- Lahdenperä, P. (1997). Invandrarbakgrund eller skolsvårigheter?: en textanalytisk studie av åtgärdsprogram för elever med invandrarbakgrund. Diss. Stockholm : Univ.. Stockholm.
- Lundberg, J. (2008) *Mäns våld mot män vanligast*. [web log comment, 4 mars]. Hämtad från <http://jacoblundberg.blogspot.com/2008/03/mns-vld-mot-mn-r-vanligast.html>.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. & Kalliokoski, A-M. (2001) *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm: Fritzes.
- Martinsson, Lena och Reimers, Eva (red.) (2008) *Skola i normer*. Malmö: Gleerups.
- Mellström, U. (2008) "Leder". *Norma*, vol. 3 (1), s. 1–4.
- Möller, Å. (2010). Den "goda" mångfalden. Fabrikation av mångfald i skolans policy och praktik. (Diversity as a "good" thing.). *Utbildning & Demokrati*, ss. 85–106, (1)19.
- Nixon, S. (1996) *Hard Looks. Masculinities, spectatorship & contemporary consumption*. Berkeley: UCL Press.

- Oliffe, J. (2009) "Health behaviors, prostate cancer, and masculinities". *Men and Masculinities*, vol. 11 (3), s. 346–366.
- Reimers, Eva (2008). "A sexuell heteronormativitet?" I Martinsson, Lena & Eva Reimers.
- Skola i normer. Malmö: Gleerups förlag.
- Rosenberg, T. (2002) *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.
- Runfors, A. (2003). Mångfald, motsägelser och marginaliseringar: en studie av hur invandrarskap formas i skolan. Diss. Stockholm: Univ., 2003. Stockholm.
- Sarnecki, J. (2008) "Våldet mot kvinnor är en del av ett större våld". *Läkartidningen*, hämtad från http://www.lakartidningen.se/store/articlepdf/8/8795/LKT0807s457_461.pdf.
- Seidler, V. J. (1994) *Unreasonable men. Masculinity and social theory*. London: Routledge.
- Seidler, V. J. (2006) *Transforming Masculinities. Men, Culture, Bodies, Power, Sex and Love*. London: Routledge.
- Schlytter, Astrid, Rexvid Devin, Celepli, Özlem & Nasih, Bayan (2011) *Heder och det civila samhällets metoder*, Stockholm: Allmänna Arvsfonden (Rapport
- Sleeter, C. E. (2007) *Making Choices for Multicultural Education. Five approaches to Race, Class, and Gender*. NJ, USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Skolverket (2009) *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. Rapport 326. Stockholm Fritzes
- Socialstyrelsens folkhälsorapport (2009) <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer>
- Ström, P. (2007) *Mansförtryck och kvinnovälde*. Vällingby: Stiftelsen den nya välfärden.
- Svaleryd, K. (2003). *Genuspedagogik: en tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. Stockholm: Liber.
- Thörn, H. (2002). *Globaliseringens dimensioner: nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas.
- Weiss, K. G. (2010) "Male sexual victimization: Examining men's experiences of rape and sexual assault". *Men and Masculinities*, vol. 12 (3), s. 275–298.
- White, R. (2002) "Social and political aspects of men's health". *Health: An interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*, vol. 6 (3), s. 267–285.
- Whitley, E. M. m.fl. (2007) "Building effective programs to improve men's health". *American Journal of men's Health*, vol. 1 (4), s. 294–306.
- Wright, L. (2005) "Introduction to 'Queer' masculinities", *Men and Masculinities*, vol. 7 (3), s. 243–247.
- Ziehe, T. (1986). *Ny ungdom: om ovanliga läroprocesser*. Stockholm: Norstedt.

APPENDIX 1

Projekt som ingår i studien

Projekt kring pojkar och unga män

1. ”Kärleksdagar” Föreningen Noaks Ark Växjö 1 år – 1995
2. Behandling för unga killar mellan 16–23 år med kriminalitet – och våldsproblematik. Föreningen Mansjouren Akilles Karlskrona 1 år – 1998
3. Killgruppsverksamhet Röda Korset Ungdom Gävle 1 år – 2000
4. Nätverk för manigt ansvar Kristdemokraternas Ungdomsförbund Stockholm 1 år – 2000
5. Pappa-barn projekt KRIS Stockholm 3 år – 2003
6. Pojkar – pojkverksamhet på fritidsgård Fritidsforum, Riksförbundet Sveriges Fritids- och Hemgårdar Stockholm 3 år – 2004
7. Pojkprojekt SISU Söderhamn 3 år – 2004
8. Ett projekt för jämställdhet i norrbottnisk idrott SISU Luleå 2 år – 2002
9. Mansrollen som synskadad Synskadades Riksförbund Enskede 2 år – 2003
10. Men tanken är fri NBV i Blekinge Karlskrona 1 år – 2001
11. Projektet Man-ligor RSMH Hägersten 1 år – 2003
12. Ungdomsprojekt Kalmarbygdens Fältrittklubb Kalmar 2 år – 2003
13. Nybyggnad av ridhus – ombyggnad av ungdomsgård Gnarp's Ridklubb Gnarp 1 år – 2003
14. Projektet Ankaret Svensk-Arabiska Vänskapsföreningen Helsingborg 2 år – 2003
15. Dansterapi för barn och ungdomar med psykiska ohälsa – icke verbal behandling för aggressivt utagerande pojkar och depressiva inåtvända flickor Danshögskolan Stockholm 3 år – 2006
16. NORMAal, eller? Röda Korsets Ungdom Västerbotten Umeå 1 år – 2005
17. Film och debattmaterial om myten om mannen Föreningen Manliga Nätverket i Stockholm Bromma 1 år – 2005
18. Mina föräldrar Kvinnoforum/Xist Stockholm U2003/007
19. Minna pappor Föreningen – pappor Malmö 1 år – 2006
20. Killgrupper/Du bestämmer Föreningen manliga nätverket. Stockholm 3 år – 2008
21. Flicka/pojke Föreningen Tjejjonen Stockholm 3 år – 2009
22. Pojke/Flicka Svea Sträng – Ung utan pung Bandhagen 3 år – 2009
23. Supporter i förändring Sensus Studieförbund Stockholm 2 år – 2008
24. Barnens rättigheter och proaktivt värdegrundsarbete i skolan Rädda Barnen Södertälje 3 år – 2009
25. Unga begåvningshandikappade flickor och pojkars självbild Vuxenskolan Luleå 3 år – 2009
26. Killgrupps projektet Rädda Barnen Stockholm 3 år – 2010
27. Sharaf hjältar Fryshuset Stockholm 3 år – 2010
28. Delaktighet och identitet – att vara ung, man och rörelsehindrad i ett föränderligt samhälle RBU Stockholm 2 år – 2010
29. Föräldrar- och ungdomsprojekt jämställdhet för pappor och pojkar Kurdistan Kvinnoförbund I Sverige Stockholm 3 år – 2010
30. Brobyggarna Fryshuset Stockholm 1 år – 2006
31. Killar Föreningen Män för Jämställdhet Hisingsbacka 3 år – 2009

32. Projektet Adam KFUM-KFUK Göteborg
3 år – 2010
33. Drivkraft Sensus Studieförbund Norrköping 3 år
– 2010
34. Abbas bröder Riksföreningen Glöm aldrig Pela
och Fadime Kista 1 år – 2009
35. Pojke, kille, man? Studiefrämjandet Kiruna 2 år –
2009
36. Pojk- och killjour på nätet Riksorganisationen
Män för jämställdhet Stockholm 3 år – 2010
37. Omskärelse av pojkar mellan kultur och mänskliga
rättigheter Kurdiska Ungdomsföreningen
Göteborg 1 år – 2009
38. Box Föreningen Män för jämställdhet Stockholm
3 år – 2011
39. Pappor i utveckling Föräldra Famnen Karlstad
2 år – 2011
40. Mottagning för unga män MUM Stadsmissionen
Stockholm 3 år – 2012
41. MOD Ungdom Föreningen Mot Ofrivillig
Drogning Johanneshov 1 år – 2010
42. Jalla för alla Föreningen Skyddsvärnet Stockholm
3 år – 2011
43. Passus Fryshuset, Stockholm 3 år – 2013
44. Frihet rån våld, Föreningen män för jämställdhet,
3 år – 2013

BILAGA 1 – UTVÄRDERINGSRAPPORTER

2012

När staten ska förnya civilsamhället. Arvsfondens bidrag till föreningslivet. Erik Amnå, Örebro universitet, Malin Holm och Pär Zetterberg, Uppsala universitet.

Vi deltar! Utvärdering av Arvsfondens satsning på ungdomar och demokrati. 2009–2012. Simon Lindgren, Ida Åberg, Ragnar Lundström, Anna Johansson. Umeå universitet.

Män och maskuliniteter i rörelse – kris, utveckling och förändring. Thomas Johansson och Johannes Lunnerblad. Göteborgs universitet.

Från homo till hbtq. Janne Bromseth, Stockholms universitet.

2011

Allmänna arvsfonden och ett samhälle i förändring. Roger Qvarsell och Annika Sandén, Linköpings universitet

Ingenting om oss utan oss – utvärdering av Allmänna arvsfondens stöd till projekt rörande människor med psykiska problem. Alain Topor, Stockholms universitet

Heder och det civila samhällets metoder – En uppföljning av 22 projekt. Astrid Schlytter, Stockholms universitet

2010

Brukarmedverkan – visioner och verkligheter. En utvärdering av 32 projekt som på olika sätt rör äldre. Annika Taghizadeh Larsson, Eva Jeppsson, Anna Whitaker, Linköpings universitet.

Från projekt till delaktighet – Utvärdering av 44 projekt relaterade till funktionsnedsättningen dövblindhet. Lena Göransson.

Föreningsvägen till integration – uppföljning av 43 Arvsfondsprojekt genomförda av organisationer bildade på etnisk grund. Niklas Westin och Charles Westin, Stockholms universitet.

Islam och muslimer i Sverige. En utvärdering av trettio projekt finansierade av Arvsfonden 1994–2006. Mattias Gardell, Uppsala universitet.

Kunskap och praktik i utveckling. Utvärdering av Allmänna arvsfondens stöd till projekt om mäns våld mot kvinnor och barn. Maria Eriksson och Lena Berg, Uppsala universitet.

Somaliska föreningar som överbyggare. En uppföljning av 28 projekt som fått stöd av Allmänna arvsfonden. Sara Johnsdotter, Malmö högskola.

Ung kriminell eller bara annorlunda bakgrund? Gemenskap, identitetsutveckling och integration inom Unga KRIS. Philip Lalander, Linnéuniversitetet.

Utrymme att tänka nytt – en uppföljning av 89 projekt om autism och ADHD. Anders Gustavsson, Stockholms universitet, Anders Möller, Nordiska hälsohögskolan för folkhälsovetenskap, Bibbi Ringsby Jansson, Högskolan Väst och Elisabeth Ohlin, Göteborgs universitet.

Värdet av Unga KRIS – en samhällsekonomisk utvärdering. Kari Jess, Mälardalens högskola.

2009

Checklistor, tålmod och gemenskap – stöd till föräldrar med intellektuella begränsningar. Erfarenheter från FIB-projektet 2005–2008. Karin Göreskog, Uppsala universitet.

Förortens sociala kapital – En utvärdering av Lugna Gatan i Göteborg och Malmö. Thomas Öhlund, Per Oskar Gundel och Michael Klaus, Stockholms universitet.

Kulturell och språklig revitalisering bland romska barn och ungdomar – en väg till självorganisering. Christina Rodell Olgac, Södertörns högskola.

”Stackars flickor” i en bristfällig skola. Utvärdering av projekt åren 1995–2008 var avsedda att utveckla skolans arbete om sexualitet och samlevnad. Birgitta Sandström, Stockholms universitet.

2008

Arvspolitik och sociala frågor. Allmänna Arvsfonden och ett samhälle i förändring. Roger Qvarsell och Annika Sandén, Linköpings universitet.

Barn och migration. Utvärdering av projekt riktade till barn och ungdomar med flykting- och invandrarbakgrund. Zofia Nestler.

Barn och rasism. Utvärdering av regeringens satsning på insatser mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi riktad till barn upp till 12 år. Jenny Malmsten, Malmö högskola.

Barn och ungdomars kulturengagemang. En utvärdering av Arvsfondens kultursatsning. Ambjörn Hugardt, Kungliga Musikhögskolan.

Rum för idealism. Utvärdering av Arvsfondens stöd till lokaler 1994 – 2006. Åsa Bringlöv.

Stödet efter flod vågen. Utvärdering av frivilligorganisationernas stödinsatser efter tsunamikatastrofen. Inger Linblad, Institutionen för utveckling av metoder i socialt arbete, IMS.

Systrar förena er! Utvärdering av Unitet Sisters, en tjejverksamhet i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Malmö. Sara Högdin, Stockholms universitet.

Ungas psykiska ohälsa och den ideella sektorn. Magnus Karlsson, Ersta Sköndal högskola.

2007

Brukarstödscentra – verktyg till empowerment och full delaktighet. Utvärdering av regeringens satsning på brukarstödscentra finansierade av Allmänna arvsfonden. Jamie Bolling, Örebro universitet.

Delaktighet, Diskriminering, Demokrati. Utvärdering av regeringens satsning på insatser mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi riktad till personer med funktionshinder. Jamie Bolling, Örebro universitet.

Elektra. Ett projekt mot hederförtryck och våld. Astrid Schlytter och Liv Kanakura, Stockholms universitet.

Unga KRIS. Utvärdering av ett projekt för att utveckla regionala unga KRIS-råd och få igång lokala föreningar över hela landet. Birgitta Rydén-Lodi, Stockholms universitet.

Pågående utvärderingar oktober 2012

Föräldrastöd, Helena Hörnfeldt, Södertörns högskola – Slutredovisning våren 2013.

Livsstilshus, Philip Lalander, Malmö högskola – Slutredovisning våren 2013.

Socialt entreprenörskap och företagande, Malin Gawell, Kungliga Tekniska Högskolan – Slutredovisning hösten 2013.

Unga och kriminalitet, Thomas Öhlund, Stockholms universitet – Slutredovisning våren 2013.

Utvecklingsstörning och kultur, Lennart Sauer, Umeå universitet – Slutredovisning våren 2014.

Utvecklingsstörning och information, Susanne Berg, Högskolan Halmstad – Slutredovisning hösten 2014.

Utvecklingsstörning och stöd, Magnus Tideman, Högskolan Halmstad – Slutredovisning hösten 2014.

Funktionsnedsättning och arbete sysselsättning, Berth Danermark, Örebro universitet – Slutredovisning hösten 2014.

Ungdomar och arbete sysselsättning, Gunnar Gillberg, Göteborgs universitet – Slutredovisning hösten 2014.

Aktuella Arvsfondsprojekt i Malmö, Enrique Perez, Malmö högskola – Slutredovisning hösten 2014.